

302.939

**MŰZEUMI
KÖZLEMÉNYEK
1969**

3

ORSZÁGOS MŰZEUMI TANÁCS

2

**MÚZEUMI
KÖZLEMÉNYEK**

1969

3

ORSZÁGOS MÚZEUMI TANÁCS

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Dr.Czére Béla, Dr.Füzes Endre, Hetés Tibor,
Dr.Korek József (szerkesztő),
Kovács István (társszerkesztő)

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda
Felelős kiadó: Nemes Iván-igazgató
Készült a NPI sokszorosítójában. 69,2095 - Budapest
Felelős vezető: Fehérvári Tibor
Megjelent 850 példányban. Terjedelem: 12.77 A/5 iv.

A jubileumi Magyar Tanácsköztársaság kiállítások tapasztalatairól

Az alábbiakban néhány olyan tapasztalatról kívánok szót ejteni, amelyek a megyei kiállítások megtekintése alapján vonhatók le. A központi kiállítás tartalmi és kivitelezési problémáinak összefoglalására egy más alkalommal térek vissza.

Ismertetésem alapjául a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum munkatársainak jelentései szolgálnak, amelyeket a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztályának utasítására készítettek.*

Az előkészületek és a feltételek biztosítása

Mint a jelentésekből kitűnik a megyei kiállítások megrendezését jórészt több intézmény (muzeum- levéltár- könyvtár) vállalta és a külső intézmények több esetben a forgatókönyv elkészítésében is közreműködtek (Szekszárd, Pest megye). A munkát támogatták a megyei párt és tanácsi szervek, amelyek sokhelyütt a lektorációt és jóváhagyást is magukra vállalták (Kecskemét, Szolnok, Békéscsaba). A megyei szervek együttműködése az esetek többségében kielégítő volt, valóban segítséget jelentett a kiállítás-rendezőknek. Elvértve sajnos ellentétes tapasztalat is akadt: egyes helyeken a közömbösség a kiállítás megnyitását is veszélyeztette. Egyes muzeumok a forgatókönyvek szakmai felülbírlá-

* A munkában résztvettek: Esti Béla, Dr.Fodor József, Dr.Geregyes Ede, Dr.Gergely Ernő, Györffy Sándor, Hetés Tibor, Horn Emil, Nagy Dezső, Orbán Antal, Stemler Gyuláné, Dr.Szántó Zsuzsa, Dr.Szikossy Ferenc. A munkatársak ez alkalommal látták el első ízben az új szakfelületi rendszer szerinti feladatukat.

sába a Magyar Munkásmozgalmi Muzeumot kevésbé vonták be (Salgótarján, Kaposvár), ugyanakkor egyes kiállítások (Nyiregyháza, Zalaszentgrót, vándorkiállítás) a Muzeum munkatársainak intenzív közreműködésével készültek.

A megyei párt- és tanácsszervek az esetek döntő többségében az anyagi eszközök előteremtését is előmozdították, egyes helyeken (Fejér megye) a kiállítási anyag összegyűjtéséhez is támogatást nyújtottak. Kevésbé tűnik ki e g y é b kulturális vagy társadalmi szervek erkölcsi és anyagi hozzájárulása. (Két igen szép példa mégis feljegyzésre érdemes: Komárom megyében a Tata-bányai Muzeum Baráti Köre összegyűjtött és berendezett egy bányász-szobát, míg Békés megyében - Békéscsabán - a kiállításra fordított társadalmi hozzájárulás mintegy 40.000 forint értékű volt.)

Lényeges eltérés mutatkozik a kiállításra fordított összegek nagyságában. A legjelentősebb Szabolcs megyében volt, ahol a központi kiállításra 150.000 Ft-ot (ebből 30.000 Ft-ot a Muzeum részéről) fordítottak. Igen alacsony nívón mozgott a hozzájárulás Heves és Győr-Sopron megyékben. Az országban összesen mintegy 46 kiállítást finanszíroztak; számszerűleg Fejér és Veszprém, majd Bács-Kiskun, Komárom, Baranya és Csongrád rendezte a legtöbb kiállítást (előbbiek 6 és 5, utóbbiak 4-et).

A muzeumok gyűjtőmunkája országosan kielégítő volt. Mindenütt kiállítottak új szerzeményt, köztük sok helyi vonatkozású, szépszámú országos jelentőségű darabot. (A győri Xantus János Muzeumban kiállították a Pannonhalmi Apátság levéltára tanácsköztársasági gyűjteményének egy részét, Szombathelyen a Vas-megyei Direktorium butorait; másutt új plakátterveket, korabeli utcánévtáblát; Tatabányán a Tanácsköztársaság leverése után keletkezett, a megkinzott bányászokra vonatkozó kórházi leleteket, stb.). Az előkészítő munka és szisztematikus gyűjtés említésre méltó eseteivel találkoztunk Békéscsabán, ahol az önálló kutatómunka során feltárt levéltári források növelték a kiállítás színvonalát, vagy Egerben, ahol a kedvező körülmények (a rende-

ző és forgatókönyvíró veterán volt) segítették elő a gazdag helytörténeti anyag feltárását. Eredményesnek bizonyult a soproni Liszt Ferenc Múzeum kiállítási gyűjtőpályázat kezdeményezése, valamint a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum fotódokumentációja, amelyet elsősorban a megyék használatára állított össze.

Minden kiállítást előzetesen elkészített tématerv (vázlat) és az ennek alapján kidolgozott forgatókönyv szerint rendeztek meg. Mind a tématervek, mind a forgatókönyvek időben elkészültek. Szinte sehol nem állítottak össze azonban olyan tématervet, amely a kiállítás koncepcióján túlmenően tartalmazta volna a kiállítás térbeli és tartalmi tagolását, kiemelkedő vonásait, kidolgozott részleteit, amelyekből a kiállítás már megítélhető lett volna.

A kiállítások tartalmáról

Mindenekelőtt azt vizsgáltuk, jelentkeznek-e új vonások a koncepciókban, kifejezésre jutnak-e az általánostól eltérő helyi, specifikus vonások?

A kiállítások általában a történettudomány friss - elmúlt évtizedbeli - eredményeire támaszkodtak, mind tartalmi, mind módszertani szempontból (az események, objektív és szubjektív történelmi tényezők, személyek értékelése, bemutatásuk aránya, stb.). Ehhez kötötték a helytörténeti anyagot. Ilymódon a célkitűzés többnyire az volt, hogy lehetőségeiknek megfelelően (anyag mennyisége, érdekessége) kontaktust létesítsenek a helyi és országos anyag között, az előbbit mintegy országos miliőben mutassák be (igy: Balassagyarmaton, Egerben, Szegeden, Tatabányán, Szekszárdon, stb.). Kialakítottak egy már-már klasszikusnak tűnő kronológikus, vagy tematikus-kronológikus felosztást, amelyhez csatlakozóan, vagy - ritkább esetben - kiemelten mutatták be a helytörténeti érdekességeket. A helytörténeti anyag aránya változó volt, minimálisan 20-25 %, de egyes helyeken, pl. Sopronban 50 %, vagy Szolnokon 60-70 %.

Az általánostól eltérő, erőteljesen specifikus vonásokat tartalmazó kiállítással találkoztunk Kecskeméten, ahol a koncepció kialakítását több vita előzte meg. (Ennek lényege az volt, hogy elvetették azokat a nézeteket, amelyek a megye parasztságát egészében reakciónak tekintették és ezzel indokolták a fehér terror vérengzéseit.) A szolnoki kiállítás kiemeli a május 1. előtti katonai helyzetet, valamint a tanácskormány távozása utáni ellenállást. Székesfehérvárott kiemelkedő helyet szenteltek a megye közoktatásának és vezetőjének, Velinszky Lászlónak, Devecserben a jelentős ellenforradalmi megmozdulás leverése nyert hangsúlyt.

A történeti-politikai mondanivaló színvonalas kifejezéséhez megfelelő kiállítási tér szükséges. Nyilvánvaló, hogy másképp kell elbírálni azokat a kiállításokat (helyi vándorkiállítások zöme), amelyek 6-10 kisebb tablón kívántak megemlékezni a jubileumról. Ezek legfeljebb az évforduló iránti politikai figyelem felkeltését szolgálhatták.

A megyei kiállítások átlagos nagyságát körülményes volt felmérni. Alsó határuk 20, a felső mintegy 50 tabló (tárló, vitrin) körül mozog. Előbbire példa Balassagyarmat, Kecskemét, továbbá a Pest-megyei Igazgatóság kiállítása, utóbbira Pécs, Szeged, Tatabánya. Ezek a felületek ($50 \text{ m}^2 - 250 \text{ m}^2$) alkalmasak a történeti események mélyebb megismertetésére, didaktikai célkitűzések megoldására, a téma helyi vonatkozású politikai mondanivalójának kiaknázására.

A kiállított anyag fajta szerinti megoszlása országosan kedvezőtlen volt. Dominált a papír (fotó, irat, plakát) és kevés - helyenként számba sem vehető - volt a tárgyi anyag. Néhány adat: Balassagyarmaton nem volt tárgy, Kecskeméten csekély számú; Győrben a 370 objektum megoszlása: 225 eredeti dokumentum, 91 fénykép, 33 eredeti plakát, 21 tárgy (6 %) volt. A tárgyak közt említésre méltó szerepet játszottak a katonai jellegűek.

Nehezen állapítható meg az eredeti és másolati anyag aránya.

Csupán következtetni lehet arra, hogy a kiállítások nagyobb részében és azokon belül többségben volt a másolati anyag. Megfigyelhető volt azonban az a törekvés, hogy a muzeumok helyi értékeiket - köztük ismert országos értékeket - eredetiben mutassanak be. Egyes kiállítások magas történeti-muzeológiai értékét éppen ezek az eredeti anyagok biztosították, - mint pl. Szegeden, Győrben, Székesfehérváron, Kaposváron. Fel kell hívni azonban a figyelmet arra, hogy az eredeti anyag kiállítása helyenként nem elég gondos: hiányos az előkészítés (restaurálás, konzerválás), nincsenek ellátva megfelelő védelemmel (burkolattal) rongálás, rongálódás ellen.

A Magyar Tanácsköztársaság jubileumán megnyitott kiállítások zöme a proletárdiktatura története köré csoportosítja anyagát. Egyaránt megtaláljuk a kronológikus és kronológikus-tematikus felépítést, de nincs kizárólag tematikai felépítésű kiállítás. A kiállításon belüli részarányok változóak. Egerben egy-egy tablót szenteltek az előzményeknek és a leverést követő időszaknak, Balassagyarmaton elhagyták az előzmények tárgyalását, Szekszárdon a századfordulóig nyultak vissza. Több helyen (pl. Kecskeméten, Szombathelyen, Kaposvárott) kiemelkedő helyet szenteltek a proletárdiktatura helyi harcosai és mártirjai bemutatásának. Szegeden viszont mellőzték a még élő veteránok portréinak kirakását is, - ami véleményünk szerint hiba volt.

A speciális témájú kiállítások száma viszonylag alacsony. Egerben Károlyi emlékkiállítást, Szentendrén „Forradalmi művészet” címmel képzőművészeti kiállítást nyitottak. Pápán „A Tanácsköztársaság pápai dokumentumai” című kiállítás, Pécsen, a Színház előcsarnokában, a helyi muzeum birtokában lévő plakátokból készített kiállítás, Kecskeméten bélyegkiállítás került megrendezésre. Kiállítás nyílt meg a Magyar Tanácsköztársaság három kiemelkedő személyiségének szülőhelyén: Hamburger Jenőnek Zalaszentgróton, Münnich Ferencnek Seregélyesen, Szamuely Tibornak Nyíregyházán. Megnyitották a kaposvári Latinka Múzeumot, ahol a megye munkásmozgalmát állandó kiállítás mutatja be. Esztergomban „Kernstok Károly és az 1919-es nyergesi szabad is-

kola művészei" címmel, Tatán a képzőművészeti pályázat anyagából nyitottak tárlatot.

Szólnunk kell még a kiállítások feliratairól, szövegeiről. A túlméretezett, vulgárisan agitáló, szájbarágó szövegek eltűnőben vannak. Az esetek nagyobb részében tömör képaláírásokat találunk (Kecskemét), sokhelyütt a helyi és országosan ismert személyiségektől vett idézetek segítik az eszmei mondanivaló kifejezését (Pécs). Egy-két kiállításon magyarázó szöveg nélküli megoldással próbálkoztak (Székesfehérvár, Szeged, Debrecen). Ez a közérthetőség rovására megy, didaktikailag kifogásolható. Általános tapasztalatként leszűrhető azonban, hogy a szövegek jól sikerültek, a történettudomány friss eredményeire épültek.

A művészi kivitelezésről

A kiállítások tartalmával szemben támasztott fokozott igényesség a kivitelezésben is jelentkezett. Pozitíven értékelhető az a törekvés, hogy a kivitelezést végző személyeket, vagy kollektívákat már az előkészületekbe bevonták. Egyes helyeken a Központi Muzeumi Igazgatóság (Kaposvár, Zalaszentgrót, központi vándorkiállítás), vagy országosan ismert kiállításrendező művész (pl. Nyiregyháza) kapcsolódott a munkába. Többnyire azonban a helyi lehetőségekkel éltek (pl. Komárom megyében a Művelődésügyi Központ grafikus művésze, Pécsen a Tempó KTSz, Szombathelyen a Kereskedelmi Vállalat dekorációs osztálya, vidéken élő festőművészek, rajztanárok). Ritka az olyan eset (pl. Fejér megyében), ahol egyáltalán nem volt előzetes művészi tervezés, a kivitelező és a muzeológus egymástól függetlenül dolgozott, ami gyengítette a tartalom és a forma összhangját. A rendezők többnyire egymásközt vitatták meg a terveket, de helyenként a megyei vezetés is részt vett a megbeszéléseken (Szombathelyen bizonyos ellenállás fogadta a modern törekvéseket, Debrecenben messzemenő támogatás jellemezte az együttműködést).

A kiállítások művészi kivitelezése, esztétikai színvonala a leg-

szorosabban összefügg az anyagi dotáció mértékével és a művészek felkészültségével. E két feltétel biztosítása tekintetében az országos kép megnyugtató. Az összköltségek zömét a kivitelezésre fordították. A 19 nagyobb kiállítás közül 6-8-ban optimálisnak mondható a bevont művészek kvalifikációja.

Az installációkról, grafikai megoldásokról kedvező benyomásokat szereztünk. Általános a modern formai megoldásokra irányuló törekvés. Jó hatást keltettek Debrecenben az izléses nyersfatablók, Nyíregyházán és Szombathelyen a padlótól a tetőzetig terjedő és összefüggő installáció, valamint az alufóliás domborítások, Szolnokon a fotópanoráma és rézdomborítások alkalmazása, Kecskeméten a kivitelezés egészének magas technikai színvonala. A megvilágítási megoldások (pl. Dunaujvárosban, Kecskeméten) kifejezetten emelik a kiállítások szépségét, az összbenyomás is jó. Néhány kiállítás nivóját új képzőművészeti alkotásokkal emelték (Tatabánya, Dunaujváros, Sopron). A korszerű technika alkalmazása érthető anyagi okokból még háttérbe szorul. Magnetofont (dalok, indulók közvetítésére) Tatabányán, Szombathelyen és Szekszárdon; diavetítést Szombathelyen és Szekszárdon alkalmaztak. Világító térkép díszíti a pécsi kiállítást.

A propagandamunkáról

A propagandamunka színvonaláról és főként hatékonyságáról e jelentés összeállításakor megbízható statisztikai adatok még nem álltak rendelkezésre. Tapasztalatként azonban leszűrhető, hogy néhány elemi feltételnek országosan eleget tettek. Ilyen a megnyitásra kiküldött meghívók és a kiállítást hírül adó plakátok elkészíttetése. Katalógust 4 helyen adtak ki (Kaposvár, Szentendre, Esztergom, Kecskemét). A plakátok többsége azonban gyenge kivitelű, szöveges. (Szegeden középiskolás diákok pályázat keretében sok szép, köztük néhány komoly figyelmet érdemlő plakáttervet készítettek!)

A kiállítások megnyitása országsszerte jelentős kulturális ese-

mény volt, amelyen a megye párt és tanácsi vezetői, kulturális életének kiemelkedő személyiségei megjelentek. A kiállítások többségét a megyei, illetőleg városi párt és tanácsi vezetők nyitották meg. Az eseményről beszámoltak a helyi, néhányról (Kecskemét, Tatabánya, Veszprém megye) az országos lapok és a Rádió. Magvasabb elemző (értékelő) cikk csupán néhány kiállításról jelent meg (Nyiregyháza, Veszprém).

A látogatás érdekében kifejtett propaganda, közönségszervezés nem volt elegendő, aminek következtében a látogatottság sem volt kielégítő. A megyék többségében a tanácsi szervek körlevelet intéztek az iskolákhoz (eredményei mutatkoznak: Sopronban, Balassagyarmaton, Székesfehérváron, Tatabányán, Egerben), gyenge eredménnyel üzemi szervezés folyt Balassagyarmaton, számbajövő csoportos látogatásról tesznek említést Sopronban, Szombathelyen, Szegeden, Székesfehérváron, és Tatabányán. A megyei, illetőleg városi szervek segítőkészségét kifejezetten hiányolják Kecskeméten, Balassagyarmaton és Kaposváron, - de országos tanulságként is levonható a megyei és városi szervek passzív magatartása a propaganda és közönségszervező munkában. Sajnos ez olyan feladat, amelynek kielégítő megoldására a muzeumoknak nincs módja.

A kiállítással kapcsolatos népművelési program néhány helyen (elsősorban Szolnokon, azután Szekszárdon, Veszprém megyében) elismerésre méltó, az esetek többségében azonban nem volt. A muzeumok munkatársai viszont intenzíven bekapcsolódtak az évfordulós kiadvány (dokumentum- és tanulmánykötet, faksimile kiadvány, stb.) megjelentetésébe (pl. Szolnok, Békéscsaba, stb.). Tárlatvezetés többnyire esetenként, igénylés szerint történt. Egyes helyeken a belépődíjszedéssel kapcsolatban helytelenítő észrevételek is elhangzottak.

A kiállítások nyitvatartását a helyi körülmények szerint állapították meg; javarészt március 18-21-től április 15-20-ig tartottak nyitva. A vándorkiállításokat augusztusig vándoroltatták. Megállapítható, hogy a kiállítások fenti időzítése kedvez-

zótlen. Az érdeklődés ugyanis az évforduló előtti hónapban a legnagyobb, ekkor növekvő irányu, az évforduló után gyorsaszerűen csökken.

+ + +

A Magyar Tanácsköztársaság jubileumi kiállításai jelentős kulturpolitikai eseménynek bizonyultak országszerte. Sikeres megrendezésük mindenekelőtt a muzeumi dolgozók odaadó munkájának eredménye. Kétségtelen azonban, hogy ilyen széleskörű és magas színvonalu kulturpolitikai megmozdulás a párt és a tanácssi szervek segítsége nélkül nem lett volna megvalósítható. Az előkészületek gondossága, a koncentrált politikai figyelem összhangban állt a szakmai-művészi igényességgel. Örvendetes a kiállítások növekvő, néhány helyen kiemelkedő művészi színvonala, a dilettáns kivitelezés visszaszorulása. Figyelemreméltó a szisztematikus gyűjtőmunka eredménye. A gazdagodás felmérése, számbavétele a jövőre nézve fontos feladat, különösen a tárgyak esetében, amelyeket megkülönböztetett megbecsülésben kell részesíteni, s az erre irányuló gyűjtőmunkát fokozni kell. A jubileumi kiállítások legfőbb pozitívuma - a történettudományi fejlődésen túl - két vonatkozásban: az új anyagok feltárásában és az igényes művészi megformálásban jelentkezik első sorban.

Jó a kiállítások tartalmi értékéről alkotott összbenyomás, de nem lenne szerencsés, ha a magas nivóra emelt, lényegében történeti-politikai kiállítási koncepciók e ponton megrekednének. Nehezen elképzelhető, hogy a színvonal ezen az uton tovább emelhető. Arra kell törekedni, hogy a megyék sajátos hangvételű, körülményeiknek megfelelő, önálló elképzelésekkel jelentkezzenek. A mondanivaló hangsúlyozásának újabb lehetőségeit, a művészi kivitelezés új formáit a jövőben még intenzívebben kell kutatni.

A kiállítások propagandájának felmérése ezuttal ugyan hiányos volt, de kétségtelen, hogy e téren sok a fogyatékoság. E sokoldalú probléma mélyreható elemzése elengedhetetlen. Nem tart-

ható az az állapot, hogy a jelentős társadalmi, anyagi, szakmai és művészi befektetés ilyen csekély mértékben kamatozzék. Elsőrendűen fontos a látogatók számának emelése, a szervezett látogatás hatékonyabbá tétele. Mindkettőt azonban olyan differenciált propagandamunkával kell előkészíteni, amely alkalmas arra, hogy a különböző műveltségű, koru, stb. látogatók érdeklődését valóban felkeltse. Le kell vonni a kiállítások helytelen időzítéséből adódó tanulságokat is: a jubileumi kiállítások a jövőben mintegy bevezetői, megnyitói legyenek az évfordulóval összefüggő eseménysorozatnak.

Esti Béla

A régészet és a történettudomány együttműködésének kérdései *

I.

A nemzeti öntudat ébredésének korában az európai tudósok meggyőződéssel vallották, hogy népeiknek is volt Homerosa, vagy népeik az örök várost alapító Romulushoz és Remushoz hasonló elődökre tekinthetnek vissza. Jogrendszerük pedig legalább annyira, hacsak nem kifinomultabb volt mint Rómáé. A történészek véget nem érő perlekedésbe szálltak, hogy népüknek a másik, lehetőleg szomszéd népnél különb múltját bebizonyítsák. Fichte J. G. a filozófiai szubjektív idealizmus nagy alakja fiatalon a francia jakobinizmus tisztelője, élete alkonyán már a reakciós porosz állam vezette nagy, egységes német nemzetállam megteremtéséért szállt sikra, úgy vélte, hogy a germán múlt világtörténelmi jelentősége a német nemzeti ujjaszületésben ölt majd testet.

A nagy nemzeti ambíciók igazolása érdekében a példásan vagy kevésbé gondosan összegyűjtött irott kutatók és azok közzétételének kezdetei, e kutatók értelmezése hallatlan mértékben kitágította a nemzeti történelmek kutatásának kronológiai kereteit és soha nem sejtett mélységeit tárta fel. De az irott kutatók elégtelennek bizonyultak a nemzetek, és tegyük hozzá, az európai emberiség történelmi jogfolytonosságának igazolásához, ezért a tárgyi emlékek, az akkor még rendszertelenül feltárt régészeti emlékek becsülete a történészek szemében megnőtt.

* A MTA Régészeti és Történettudományi Bizottsága tárgyalási anyaga. A téma opponensei voltak: Székely György, Györffy György, Dienes István, Holl Imre. Az opponensi véleményeket és a vitát a MTA Osztályközleményei ismerteti.

A XIX. sz. első negyedében keletkezett magyar nyelvű történeti műveknek és az akkor még egyetlen tudományos folyóiratnak lapjait pergetve csakhamar felfedezhetjük, hogy nemesi történészeink vagy inkább történeti érdeklődésű köziróink a Tanaisz folyótól a Bajor Alpokig terjedő roppant területet a magyarok vélt őseivel telepítették be. Az ily nagyszerűnek hitt magyar őskor dicsőségét csak a még ígéretesebb jövőbe vetett remény szárnyalta tul. A valóságnak felfogott történelmi ábrándok igazolásához ugy vélték, csak magyar Gibbonra és Fichtére van szükség (az utóbbinak egykori jakobinus rokonszenvéről tapintatosan hallgattak, nagynémet nacionalizmusát ellenben szemére vetették, bár annak hasonló színvonalu magyar megfelelőjét hiányolták). Pestalozzi elvei nélkül megreformált magyar iskolarendszertől várták a nagy tudományos egyéniségek fellépését, ámbár nemesi köziróink addig sem fukarkodtak babérkoszoruk egymásközi osztogatásával, kiváltkép nekrológusok írása közben. Szakadatlanul buzditottak viszont a magyar történet írott és iratlan kutfőinek gondos gyűjtésére és számbavételére. A történelem régészeti és írott forrásai között nem voltak határt. Mivel a XIX. sz. első évtizedeiben a tudományos régészet még csak kezdő lépéseit tette, aligha bukkanhatunk annak nyomára, hogy a korabeli magyar történetírók módszertani elvek ismeretében tudatosan vették volna egybe a történelem tárgyi és írott kutfőit. Éppen ezért érdemel méltatást pl. az első honfoglaláskori leleteknek a kor tudományos színvonalához mért példás közzététele 1834-ben.

A XIX. sz. 40-es éveiben születő polgári pozitívista történetírásunk nemesi romantikával, nacionalizmussal átszőtt koncepciójától indítva a régészeti emlékek már tudatos felismerés alapján kerültek a történészeknek nem is periferiális érdeklődési körébe. Tervek, pályázati felhívások és alapítványok buzditottak a magyar őshaza és a magyar föld honfoglalás előtti népeinek kutatására. Ugyanekkor a klasszikus értelemben vett hazai történettudomány és a régészet módszertanilag megindokolható kettéválasztásának első jeleivel is találkozhatunk ezen év irodalmában.

A levert forradalom és függetlenségi háborút követő abszolutizmus nehéz éveiben a hazai polgári pozitívizmus legnevesebb képviselői idegenbe, vagy szilenciumra kényszerültek, de már az 50-es évek végén keletkezett tudományos irodalom átlapozásából is kiderül, hogy a nehéz évek ellenére a pozitívista történet-szemlélet nem tűnt el az Akadémia forumáról, bár már ekkor felismerhető a vele szembeni elvakult nacionalista gáncsoskodás.

A kiegyezéstől a századfordulóig terjedő évtizedekben hazai régészetünk viharos fejlődését, igéretes eredményeit a nemesi és a polgári nacionalizmusnak nálunk óhatatlanul bekövetkezett ötvöződéséből fakadó szervi gyengeségek terhelték. Vitathatatlan tény viszont, hogy a régészeti emlékekből levont, az azóta túlhaladottnak bizonyult következtetések is bizonyítják a régészet és történettudomány akkori kapcsolatát, együttműködését. A régészeti emlékek hiteles kutfókénti kezelését nagymértékben előmozdította hazai régészeti leleteink nagyszabású rendszerezésének kezdete. (Ide kíváncznék a finn-ugor nyelvtudomány és a néprajz egyrészt, a régészet és a történettudomány kapcsolatának kérdése másrészt, de ezeknek az összefüggéseknek a bemutatásától el kell tekintenünk.)

A milleneumi évek teljes joggal sokat bírált, de még napjainkban is nélkülözhetetlen forráskiadványai és feldolgozásai bizonyítják a kor magyar régészeinek, történészeinek együttműködését.

A hazai régészet és a történettudomány századfordulóig követett kapcsolatainak vázlatos összegezése szükségképpen elnagyolt. Inkább csak emlékeztető a két társadalomtudományt egykor összefűző - talán részben napjainkban is hasznosítható - kapcsolataira.

II.

A régészetből és a történettudományból leágazó szakismeretek, módszerek gyarapodása lehetetlenné teszi a tudománytörténet

további tapasztalatának akár vázlatos fejtegetését. A két tudomány közötti kapcsolatok és eltérések vizsgálatán csak több szerző tollából származó feldolgozások végezhetőek el a több-kevesebb teljesség igényével. Mégis talán egy rövidre szabott felmérés is alapul szolgálhat termékeny vitához és a két tudomány közötti most már magasabb szinten kimunkálendő együttműködés kialakításához. Ezt az együttműködést új szinten kell kidolgoznunk. Ez sürgető feladat, mert a kölcsönös értetlenség felszínre bukkanó jelei nehezítik a történettudomány egészének fejlődését. A kölcsönös értetlenség nem szubjektív természetű. Ilyen is előfordulhat, de ezzel nincs sok értelme foglalkozni.

Éppen ezért a két tudomány együttműködésének objektív természetű problémáira kell a figyelmet összpontosítani.

A történészek tudják, hogy az emberiség, és konkrétan névünk és földünk történelmének csak kisebb szakasza ismerhető meg írott kútfők alapján, a régészet azzal szemben összehasonlíthatatlanul nagyobb és talán izgatóbb korszak nyitott kérdéseire kínál választ. Csakhogy ez a válasz a hagyományos történetírói módszerekhez szokott kutató számára nehezen bontható ki a régészet tudományos jelzésrendszereiből. Amellett persze a történelem terhelő saját tudományágában hihetetlenül duzzadt irodalom követése, volumenét tekintve ennél semmivel sem kisebb a régészet által kínált irodalom. Képezzünk tehát szakembereket, akik a két tudomány új határán elhelyezkedve a kapcsolatok módszertani elveit dolgoznák ki?

Az elgondolás bizonyára jó, csak nehezen valósítható meg. Még nálunk jóval gazdagabb országok is nehezen engedhetik meg maguknak az ilyen költséges „határterület” kutatásokat. Amellett, aki ilyen szép feladatra száná életét, csakhamar felismerné, hogy már régen nem létezik a századfordulói értelemben vett „régészet” és „történettudomány”, mindkettőn belül szakágazatok jöttek és feltartóztatlanul jönnek létre: más az őskor, mint a népvándorlás régészete, a gazdaságtörténész nem feltét-

len jártas a kulturtörténetben, az epigrafus régész elbizonytalanodik az ekék között, a feudalizmus keletkezésének gazdasági és társadalmi problémái iránt érdeklődő nem érzi jól magát a koraközépkor hadtörténetében stb.

Századunk szakismereteket követel a kutatótól. A polgári történészeknek egyes körei a szakismeretek kiterebélyesedése láttán, és persze történetelméleti megfontolásokból egy tőmondatlalt „a kövek némák” lezárták vélték a régészet és a történettudomány közötti határvonalat.

Csak hogy, a világ első szocialista államában, a Szovjetunióban, a 20-30-as években, az iménti tőmondat megjelenésével egyidőben „az ember büszke legénye” a marxista gondolat kihívást intézett a régészet és a történettudomány viszonyának eme polgári koncepciója ellen.. Az Anyagi Kultúra Történetének Akadémiájában csoportosult szovjet tudósok kialakították a marxista komplex módszer alapját. Ez a módszer általában jól ismert, ezért elegendő leglényegesebb vonásainak bemutatása: a régészeti adatok az írott kutfőkkel szemben objektívek, az anyagi kultúra és a társadalmi-gazdasági élet között törvényszerű kapcsolat, összefüggés áll fenn, ez a törvényszerű összefüggés lehetővé teszi az iratlan történelem rekonstrukcióját. Ma már tudjuk, hogy ennek az alapjában helyes felfogásnak a szellemében, amely külön-külön a régészetet és a történettudományt, valamint a kettő viszonyát komplex fogalomként kezelte elsietett következtetések is születtek. Ezeket tovább terhelték a hazai régészeinket zavarba hozó dogmatikus torzítások. Mindezek ellenére e módszernek tudományt forradalmasító jelentősége csak most századunk második felében kezdi éreztetni hatását, sőt igazi jelentősége majd csak a következő évtizedekben bontakozik majd ki. (Éppen ezért sajnálatos, hogy az az irodalom, melynek alapján nyomon lehetne követni e módszer kialakulását és fejlődését még fotómásolatban sem található meg könyvtárainkban.)

A nagy nyugati országok szakemberei figyelemmel követték és követik a marxista módszer alapvető irodalmát. Bár persze a

polgári tudomány természetéből következően e módszernek sok ellenfele van, de nyugaton mind a népszerű, mind pedig az összefoglaló történeti művek érveinek fegyvertárában helyet kaptak a régészeti adatok. Nem illusztratív adalékokat, hanem az írott és a régészeti kutatók kölcsönösen egybevetett tanulságának forrástanilag, „tudomány technikailag” precíz beépítését a polgári történetelméletek rendszerébe – ezt látjuk viszont a nagy nyugati összefoglalásokban. S ha már a polgári tudományban megértésre talált e módszer jogosultsága, akkor talán helyesen járunk el, ha megvitatjuk hazai lehetőségeinket.

A tudománytörténet sajátos játékát tárta fel Ribakov akadémikus a szovjet régészet 50 éves eredményeit elemző tanulmányában, amikor arra mutatott rá, hogy a komplex módszer alkalmazásában éppen a legmodernebb természettudományos régészeti vizsgálati módszerek – számológépek, fizikai és kémiai elemzések, légifényképezés – tömeges használatával a polgári régészet számos vonatkozásban megelőzte a szovjet és általában a marxista régészetet. E nemes versengés indítékainak ismeretében nincs okunk elkedvetlenedésre, de az előttünk álló gyakorlati és elméleti munka dandárja elől sem térhetünk ki. Főleg nem odázhathatjuk el a polgári elméletek kritikai értékelésének ránkáruló feladatait. A természettudományos vizsgálati módszerek behatolása a régészetbe – egyik régészünk szellemes megállapítása szerint, ha az nem csak „természettudományos máz” – komoly gyakorlati, de főként elméleti feladatot ró a régészet és a történettudomány művelőire. Korunk tudományos életében még nem jutott felszínre, de már mélyén lappang a természet- és társadalomtudományok egységének gondolata, legalábbis már többen felismerték a természet és társadalomtudományok sorsának kölcsönös feltételezettségét. Ennek a kölcsönös feltételezettségnek a hazai termelőerők viszonylagos fejletlensége következtében egyelőre még csak a történet- és régészettudományunkra háruló negativumai érezhetők. Az objektív feltételezettségek tényei elől azonban nem térhetünk ki még akkor sem, vagy annál kevésbé, ha azok számunkra jelenleg keserűséget okoznak. A korunk tudományos fejlődésében jelentkező tendenciából levonható következtetés lényege az, hogy

a történettudományok közül éppen a régészet biztosítja azokat a nagyszerű lehetőségeket, amelyek segítségével létrejöhet a természet- és társadalomtudományok együttműködése, majd pedig szövetségük. Ez pedig a marxista történettudományt módszertani és elméleti vonatkozásban minőségileg új szintre emeli. A dialektikus és történelmi materializmus elméletét, amelyik az anyagi és a társadalmi világ egységének elvét vallja, nyilván nem érhetik felkészületlenül az új jelenségek. A Szovjetunióban 1965-ben megjelent egy monográfia „Régészet és természettudományok” címmel, amelyik inkább még a természettudományok kínálta vizsgálati módszerek gyakorlati alkalmazásának lehetőségeit mérlegeli, az adódó tudományelméleti problémákat csak érinti.

Az eddigi fejtegetésben tudatosan került előtérbe a régészetnek a történeti ismereteket gazdagító hatása. Ebből azonban legkevésbé sem következik a klasszikus értelemben vett történettudománynak a régészethez viszonyított inferior helyzete. Már csak két okból is elképzelhetetlen az ilyesfajta felfogás. Az első ok: a történeti látásmódok a társadalmi jelenségek kategóriáit a régészet a történettudománytól vette át; a második ok: a régészet, amikor csak teheti, vizsgálatait és következtetéseit gazdagítása és biztonságosabbá tétele érdekében az írott kutatókhoz, a történettudomány klasszikus fegyvertárához folyamodik. A régészet nyújtotta többletnek a kidomborítása azonban mindenképpen indokolt, nemcsak azért, mert a régészet nyújtotta adatok hallatlan mértékben kibővítették a történelmi ismeretek kronológiai határait, hanem főként azért, mert a tárgyak, termelőeszköz-komplexumok, települések, egyes házak, az emberi és állati csontanyag sokrétű természettudományos vizsgálatának eredményei olyan objektív természetű ismeretek birtokába helyezik a történelmet, amelyeket a szubjektív szempontokat tükröző hagyományos írott kutatók elemzése nem biztosíthat.

Hazánk földjének és népünk korai történetének kutatása, a mi viszonyaink közepette, csökkenő arányban ugyan, de a XVI-XVII. sz.-ig megkivánja a régészeti adatok, eredmények ismeretét, a komplex módszer segítségével kialakított következtetésekben a

régészeti és a hagyományos források nyújtotta lehetőségek célszerű arányának biztosítását. Ez persze így kívánatos, de papíron maradó jámbor óhaj, ha egyszer nálunk hiányzik a két tudományág határterületén elhelyezkedő szakértők minimálisan szükségessé csoportja. Ezzel az akadállyal nálunk még nagyon sokáig számolni kell, viszont a két történeti tudomány közötti együttműködés objektív követelmény és nem óhaj.

Hol kínálkozik tehát a régészet és a történettudomány elvi, módszertani, továbbá szervezeti kooperációjának a mi jelenlegi viszonyaink közepette olyan lehetősége, amelynek kihasználása új perspektívát is nyithat? A jelenlegi ismeretek birtokában miben gazdagíthatja a két tudomány együttműködése népünk, földünk történelméről, közelebbi és távolabbi környezetének történelméről kialakított tudásunkat?

Főként a történészek szempontjából az első kérdésre adható válasz a magyar történelem tizkötetes összefoglalásának napirenden levő feladatából következhet.

Célszerű az előállott valóságos helyzetből kiindulni még akkor is, ha figyelembe véve a nagy összefoglaló igen szorosra tervezett - a 70-es évek eleje - határidejét. Az együttműködés kínálkozó konkrét lehetőségét illetően aggályok támadhatnak, amelyek eloszlatására nem vállalkozhattunk. Ha pedig ilyen szigorura szabott határidővel kell számotvetni, akkor ez a körülmény nem szorít-e majd szűk prakticista megoldásokra, s végül az együttműködés terméketlenségének láttán a két tudomány utjai szétválnak?

A prakticista megközelítés veszélyével számolni kell s a velő vivendő harc elkerülhetetlen. Az utak szétválása feletti aggodalom pedig felesleges, mert az nemcsak a két tudományág közötti, hanem a két tudományon belüli viszonylatban is mindenképpen bekövetkezik. Az együttműködés adott keretei számottevő eredményeket ígérnek, de mégiscsak mérföldkő lesz, amelyre majd felvesszük légióink nevét, de a közös vállalkozás újabb ösvénye-

ket nyit, melyeket járható utakká kell tágitani. Talán éppen ez lehet a 10 kötetes magyar történet kapcsán kialakítható együttműködésnek egyik igen jelentős eredménye: a közös megoldásokban és a tudományos őszinteséggel nyitva hagyott problémákban a két tudomány művelői alaposan megismerhetik és megtanulhatják tisztelni egymás érveit. Remélhető, hogy így megteremtődhetnek a tartós együttműködés, a közös kísérletezés keretei.

Ami a második alapkérdésre adandó választ illeti, figyelembe véve a két tudományon belüli differenciáltságot, a kínálkozó lehetőségek közül is csak néhány említésére kerülhet sor. Az átfogó elemzést a hozzászólások segítségével bizva célszerű meg sem kísérelni.

A történeti elemzések igényét nézve a régészeti adatok a gazdaságtörténet, a gazdálkodás története vizsgálatának szempontjából viltak ki maguknak pótolhatatlan helyet, főként természetesen az írásnélküli, de jelentős mértékben az írott kútfőkkel rendelkező korok vonatkozásában is.

A termelő erők fejlődésének elemzésében oly fontos technikatörténet hazai művelése az örvendetes kezdeményezések után - néhány kivételtől eltekintve - elakadt. Így hát történettudományunk a régészettől várja a technikatörténeti magyarázatokat. Mivel a gazdaság és a technikatörténet közötti összefüggések nem szorulnak magyarázatra, célszerű figyelni a régészet hazai művelőinek arra a birálatára, mellyel tudományunknak éppen a kérdéses aspektusban fennálló fogyatékoságait illetik. Ők ugyanis azon a véleményen vannak, hogy bár hazai régészetünk már 1945 előtt, különösen az avar és a honfoglaláskori tárgyak készítésének technikai folyamatát a tárgyak használatát sikerrel tudta bemutatni, de a régészeti leletek átfogó gazdaság és technikatörténeti hasznosítása még megoldásra vár. E kritikai mérlegelés jogosultságában nincs okunk kételkedni, ellenben figyelembe kell vennünk a régészeti feltárások viszonylag magas költségigényét, amellet az is, hogy a leletek és települések

a korszerű, a bennük rejlő információ komplexumok feldolgozásához szükséges technikai bázisnak és szakembereknek hazai régészetünk szűkében van. A felszabadulás előtti állapotokhoz mérten a tervszerű ásatások anyagi ellátottsága lényegesen javult, de a témaásatások pénzügyi ellátottsága nem megnyugtató. Régészettudományunk sincs tehát abban a helyzetben, hogy koronként és kulturánként, a település topográfia, a település sűrűség, a gazdálkodási eljárások, a gazdálkodási formák, a szerszámok és használati tárgyak vonatkozásában a korszakokon áthúzódó legégetőbb problémákra akár csak megközelítően átfogó választ tudjon adni.

A történettudomány, különösen a tervezés alatt álló nagy összefoglalás szemszögéből nézve a tényleges nehézségek ellenére is csak a régészettől várhatja annak a fejlődésnek, azoknak az egyetemes összefüggéseknek a bemutatását, melyek hazánk földjét az őskőkortól, az antropogenezistől a honfoglalásig alakították. E feladat teljesítésére csak a régészet vállalkozhat még abban az esetben is, ha tudomásul kell vennünk az egyes korok ismeretét valóban zavaró fogyatékoságokat.

A termelőerők fejlődésének sokoldalú elemzéséből születő eredmények és az egyelőre megoldhatatlan kérdések is bizonyára tanulságosak lesznek.

Éppen a meggyőző elemzés érdekében egyes kulcsproblémák tárgyalásakor tul kellene lépni a leíró módszeren, azaz a régészeti anyag elemzésébe belépő természettudományos elemzések lehetőségét kívánatos volna fontolóra venni. Hazai lehetőségeink ismeretében jogtalanság volna ezen a téren túlzott igényeket támasztani, vagy még inkább e vizsgálatok eredményeit illetően vérmes reményeket támasztani, de talán még a helytel-közvetlen alkalmazott természettudományos elemzések is nagy haladást jelentenének a jelenlegi állapothoz képest. Olvasó és szakember egyaránt örömmel fogadná technikatörténeti magyarázataink ujszerűségét. Ez a további együttműködéshez is hasznos hozzájárulás lenne. (Kívánatos még a hazánk természeti állapotában beállott

változások bemutatás is. De ezt nyilván a földtan és a földrajztudomány művelői el lehet megbeszélni.)

A termelő erők és a gazdaságtörténet tanulmányozásában már elért eredményeinket és módszertani problémáinkat érdemes a Szovjetunióban és a nyugati országokban elért eredményekkel egybevetni és ily módon saját tapasztalatainkat gazdagítani. Nem kétséges, hogy ez az egybevetés számunkra okulásul szolgál. Az ilyen széles egybevetéshez objektív alapul szolgál az, hogy hazánk földjére a jelenlegi Szovjetunió és a jelenlegi kapitalista nyugati országok területéről egyaránt jöttek népek, melyek történetét ott is és itt is kutatják.

Ezzel elérkeztünk a régészet és történettudomány együttműködésének egyik legérzékenyebb pontjához, a régészeti kulturák, leteltszoportok etnikai azonosításának problémájához. A történettudomány, még ha egyetemes érdeklődésű is, konkrétan megnevezett népek történelmét műveli. Ez kétségkívül előnye, de hátránya is a történettudományi gondolkodásnak. A régészet viszont az írás nélküli történelem korszakainak vonatkozásában nem, illetve nem feltétlen biztonsággal tud megnevezni népeket, de tárgyi emlékeikben még sem csak tárgyakat, hanem az azokat készítő embert, sőt népeket lát. A marxista régészet társadalmat, társadalmi viszonyokat kutat. A régészet etnikai azonosításának kétségbevonhatóságát a tájékozatlanságból fakadó türelmetlenség is terheli, ami aztán a történészek és régészek, valamint a régészek egymásközti nemzetközi méretű ádáz vitáját eredményezi. Ezeknek a vitáknak nemzeti, szakmai és egyéni szenvedélyektől sem mentes követése nem mindig kellemes, csak éppen elkerülhetetlen kötelesség.

Mivel nálunk a két tudomány közötti viszony csaknem felhőtlen, ezért szerencsére elegendő az etnikai azonosítás régészetben jelentkező egyes elvi vonatkozásainak a megemlítése. Nyilvánvaló, hogy az együttműködésnek nem akadály a régészeti kulturák etnikai azonosításában fellelhető nehézségek és nyitott kérdések.

A régészet a tényleg vitás esetek ellenére sem tehetetlen az etnikai azonosítások vonatkozásában. Igaz valószínű biztonsággal ezen a téren akkor mozog, ha írott kutfők segítségével területileg körül tudja határolni valamely nép eredeti hazáját és az ott feltárt azonos jellegű leleteknek más területen történő tömeges előfordulása esetén az illető nép vándorlását, széttelepedését, más népekkel való keveredését is nyomon tudja követni. Így még a szószavú említések adatait is gazdagítani tudja. Bizonytalanabb, de még mindig számottevő etnikai azonosítást ér el a régészet a nyelvtudomány, a toponimika segítségével. Amikor megbízhatóan ellenőrzött nyelvi anyag nem áll a régészet rendelkezésére az etnikai meghatározás munkahipotézisként még mindig jelentős, sőt a leletek kronológiailag körülhatárolt csoportja viszonylagos biztonsággal köthető konkrét néphez abban a szerencsés és ritka esetben, amikor az illető nép jelenleg is az egykori, a nagy népmozgásokon kívül eső területen él, és műveltségében jelenlegi lakóterületen talált leletekkel igazolható ősi vonásokat őrzött meg. Az utóbbi lehetőség hazánk és a magyar őstörténet esetében nem áll fenn.

A régészeti kulturák, vagy egy-egy kulturán belül az egyes alkotó elemek etnikai azonosításának kritériumai számos esetben valóban kidolgozatlanok és rövid időn belül nem is számolhatunk ezen a téren általánosítható elvi eredményekkel. A statisztikai vizsgálatok különböző variánsai ezen a téren ígéretesek, de megnyugtató eredményeket ezek sem hoztak.

De egy általános vonatkozásban a régészet etnikai megfigyelései számottevő elvi eredményt hoztak. A nagy etnikai mozgások irányát és intenzitását sikerült adatoltan kimutatni és ez még akkor is eredmény, ha régészeti jelzésrendszerek segítségével nem sikerült minden esetben, különösen az írás nélküli korszakok vonatkozásában, konkrétan megnevezni az egyes népeket. Az etnikai megnevezhetőség szorosan összefügg a beszélt nyelvvel, márpedig a régészet a „nyelv nélküli” tárgyak vizsgálatát sem hanyagolja el. S ez nem fogyatékosága, hanem érdeme. Ezzel kapcsolatban megbocsájthatatlan feledékenység volna meg nem emlékezni arról,

hogy a régészeti kulturák hordozóinak, valamint egyes műveltségi vívmányok térbeli és időbeli mozgásának (terjedésének) kimutatásában történelmi ismereteink kitágulását a régészet eredményei hozták.

Mivel a történelem nemcsak térben és etnikumban, hanem időben is játszódik, a két tudomány elvi kapcsolatainak említéséből semmiképp sem maradhat ki a régészet relatív és abszolút kronológiájának jelentősége.

A fejlődés időbeni mérése előmozdítja a fejlődés fogalmának tudományos elemzését. A társadalmi fejlődés marxista fogalmában az idő kategóriája a társadalmi-gazdasági rendszerek haladó változásaival függ össze.

A társadalmi viszonyok, a társadalmi-gazdasági rend fogalmát a régészet a marxista történettudománytól vette át. Segítségével a marxista régészet alapján véve sikeresen rekonstruálja a történettudomány eszközeivel megközelíthetetlen korok társadalmi viszonyait. Sőt az írott kútfőkkel rendelkező társadalmi rendszereken belüli viszonyok jobb, markánsabb meghatározását is elősegítik a régészeti adatok objektivitása. A leletek objektíven konfrontálják a feudális falu, a kastély és a kolostor egykori lakosai életmódjának meghökkentő különbségeit. Nincs az a történetírói leleményesség, amelyik ezt az objektivitást pótolhatná. A korai-középkor népeinek (hunok, avarok) hatalomba iktatásának (invesztitura) jelvényeit és azok jelentőségét a régészet tárta fel.

Az ásatások adataiból gyéren bár, de ismerjük a X. sz.-i magyar köznép szegényes életét, eszközeinek és értéktárgyainak az előkelők fényezéséhez viszonyított leküzdhetetlen distanciáját. Így a régészet segítségével bontakozik ki a nemzetiségi-törzsi és törzsszövetségi viszonyok lélegzetelállítóan izgalmas átalakulása korai feudális viszonyokká. Igaz, megfelelő epigráfiai emlékek hiányában a régészet tanácstalan a földtulajdon-viszonyok jellemzésében, de különösen Kelet- és Közép-Európa korakö-

zékori történelmének vizsgálata esetében az írott kútfőkre támaszkodó történettudomány sincs kedvezőbb helyzetben.

A régészet a társadalmi viszonyok elemzésében és meghatározásában elsietett következtetésekhez is jutott, de ez nem ok a kiábrándulásra. Ezek a már számos esetben túlhaladott munkahipotézisek a tudományos fejlődés szükséges velejárói. Ezek a hipotézisek néha nemzeti elfogultsággal is párosulnak - mert egyes országok esetében ilyennek is tanui lehetünk -, ilyen esetekben persze a marxista történetfelfogás tisztasága érdekében a tudományos bírálatnak, vitának kell szerephez jutnia.

A régészet kínálta kronológia és a társadalmi haladás általa hangoztatott érveinek szemszögéből nézve tanulságot, de bizonyára termékenyítő vitát is válthat ki az a felfogás, hogy a magyar föld történelme esetében a koraközépkor, következésképp annak kereteit kitöltő gazdasági-társadalmi állapot, a korai feudális viszonyok kialakulása első jeleinek alsó kronológiai határa a késői népvándorlás (VI-VII. sz.), tehát a magyar honfoglalást megelőző korban vonható meg.

A régészet és történettudomány objektive adott elvi és módszertani együttműködésének tematikájából kiragadott szempontok vizsgálása után néhány különösen fontosnak látszó korszakot és problémát kell megemlíteni. Az együttműködés szempontjából ezeket talán kívánatos volna kiemelt témaként kezelni.

III.

Elsőként talán a római provincia Pannónia kutatásának jelentőségére kell felfigyelnünk. Pannónia nemcsak hazánk területének egy darabja, hanem olyan egyetemes történeti összefüggéseknek a része, amelyek jelentőségét éppen a felszabadulás utáni kutatások bizonyították be. Ennek a témának a kiemelésével nem annak a Közép- és Délkelet Európában terjedő divatnak hódolnánk be, amelyik a nemzeti történet közvetlen vagy áttételes előzmé-

nyét szívesen látná az említett területen keresett romanizációban. Talán éppen ellenkezőleg. Hazai tudományunk kezében olyan tudományos ismeretanyag van, amely az említett földrajzi kereteken túltekintve is hasznosítható a nemzeti történetek romanizált előzményeinek és az ilyen feltételezéseknek mérvadó vizsgálatához. Nos, persze a pannóniai városodás, uthálózat, gazdasági vívmányok még akkor is, ha azok alig pislákolva jutottak el a magyar középkorig, feszült figyelmet érdemelnek. Hiszen középkori városodásunk kezdetei sok helyütt mégis csak az egykori pannóniai városok helyén tapasztalhatók. Ez még akkor is megérdemli a méltatást, ha középkori városépítészünk csupán a római köveket használhatták már fel, de ha arra gondolunk, hogy az Angliát meghódító normann bárók Franciaországból hozatták a kastélyaik, templomaik építéséhez szükséges követ, akkor talán még a középkori magyar kőművesek kezén újraformálódott pannóniai köveknek is van valami történelmi jelentősége. – Még csak annyit, hogy a középkori állami és egyházi ideológiánkban szereplő és sok történészi vitára okot adó Pannónia fogalma történettudományi kérdésként sem jelentéktelen.

Egy másik kiemelt témaként a magyar őstörténet, a honfoglalás és az államalapítás kínálkozik. A téma mindkét része nemzetközi jelentőségű, de a kezdeményezők csak mi lehetünk.

A magyar őstörténet kutatása a leginkább komplex probléma, ezért nem korlátozható a régészet és a történettudomány együttműködésére. Világos azonban, hogy a számos tudományág eredményeinek egységbefoglalása történeti módszert igényel, a régészetnek pedig nagy szerep jut a magyar őstörténet kutatásában, és a jelenleginél szilárdabb eredmények kialakításában. Ez a feladat pedig megoldhatatlan a Szovjetunió területén folyó kutatások beható és sokoldalú elemzése és a szovjet tudománnyal való kooperálás nélkül. Mivel ez az együttműködés csak hosszú távon érleli majd be a gyümölcsét, ezért közeli feladataink szemszögből nézve a magyar őstörténet vonatkozásában bizonyára meg kell elégednünk az eltérő álláspontok ismertetésével és a lehetséges magyarázatokkal. A történettudomány a maga eszközeivel

részben tud segíteni az őstörténet problémáin, mert a Moszkvai Feudáliskori Levéltár XV-XVII.sz.-i anyagában a finn-ugor népek története szempontjából még nem hasznosított iratcsomók vannak, amelyek feldolgozása természetesen csak közvetve, de mégis előmozdítaná a magyar őstörténet nyitott kérdéseinek vizsgálatát.

A magyar honfoglalás és államalapítás problémái nem oldhatók meg a IX. sz. és a XI. sz. közötti kor tanulmányozásával. A kérdésnek mind a magyar etnikumot, mind pedig a magyar föld sorsát érintő aspektusát időben visszafelé ki kell tágítani legalább is a VII-VIII. sz. fordulójáig. Ami azt jelenti, hogy beható vizsgálat alá kell venni egyrészt a kelet-európai steppe övezet VIII-IX. sz.-i és másrészt nagyjából ugyanennek a korszaknak hazai állapotát; tulajdonképpen tehát a Don-Dnyeper-Alduna közén élt népek történetét és az avar-szláv problémát kell nemcsak szem előtt tartanunk, hanem hazai ásatásaink kezdeményezésével új eredményeket elérnünk. Az ilyen jellegű kutatások terén már meglevő eredményeinket igyekeznünk kell olyan szintre hozni, hogy biztonsággal foglalkozhassunk a honfoglalás utáni fejlődéssel és az állam kialakulásának problémájával. Minden bizonnyal a zalavári ásatások és a máris ígéretes eredményeket hozó avar település-kutatást kell szorgalmaznunk. De ezekkel a kutatásokkal egyidőben meg kell kezdenünk a X. sz.-i alapításnak vélt vagy talán inkább a X. sz.-i magyarság által is használt valamelyik várnak és közvetlen környezetének feltárását, hogy sejtésünkről megbizonyosodhassunk. Ez annál is inkább időszerű, mert a X. sz.-i település kutatásunk ígéretes, bár még szerény eredményeket hozott. A körülöttünk levő államokban és Európa-szerte az állam kialakulásának régészeti kutatása halatlan intenzitással folyik. Az ezen a téren fennforgó lemaradásunkat aligha tudjuk rövid időn belül felszámolni, vagy akár csak a külföldi eredményekhez hasonló felmutatni. X. sz.-i hazai írott kutatóink nincsenek, az idegen földön keletkezettek nem adnak felvilágosítást marxista történettudományunkat érdeklő kérdésekre. Ezért a későbbi korokból származó írott forrásból következtetünk vissza X.sz.-i állapotokra. Ez a módszer nagyon szép eredményeket hozott, de gyengéi is nyilvánvalóak. A

X. sz. vonatkozásában a települési és gazdálkodási viszonyokat ismerjük a legkevésbé. Igaz, honfoglaláskori fémművességünk, művészetünk magas színvonalát, a fémtárgyak készítésének technikai fogásait ismerjük, de a korabeli gazdasági tevékenység összképét illetően több mint félévszázada képtelenek vagyunk tuljutni a nyelvtudomány, a honfoglaláskori temetők és a hagyományos irott kutfők nyujtotta lehetőségeken. Ha valami előrelépést ezen téren tehattünk, akkor ezt a Don és a Dnyeper közén folyó szovjet régészeti kutatások ismeretének köszönhetjük. Az állam kialakulásához vezető társadalmi rétegződést a már igen régen ismert elbeszélő források tudósításait csak honfoglaláskori temetőink nyujtotta leletek és nyelvészeti adatok alapján tudjuk nagyon általános vonásaiban nyomon követni. Nemzeti történelmünk sorsfordulójának finomabb részletezését csak a X. sz.-i településeink és hatalmi központjaink feltárásától várhatjuk. Más lehetőség nem kínálkozik. Azokhoz a lenyűgöző eredményekhez, amelyeket szomszédaink és Európa más területein az államalakulás kutatásában elérték, csak akkor tudunk majd érdemben hozzászólni, ha államalakulásunk folyamatának még föld alatt rejlő forrásait felszínre hozzuk. A nemzetközi tudományos közvélemény egyelőre főként arról értesül, hogy a magyarok kezdetleges lovas nomád népként elpusztították a virágzó Morva Fjedelemséget és Európa országait dulták. Be kell ismernünk, hogy nem tettünk meg mindent a valóság tárgyilagos bemutatása érdekében. Ennek következményeként egyes országok történészeinek és régészeinek néha nacionalista beütésű következtetéseit is nehezen tudjuk ellenérvekkel elhárítani, mert a honfoglaló magyarok pusztításai tagadhatatlan tények. Viszont a teljes történelmi igazság, az alkotás tényei közül voltaképp csak a kialakult középkori magyar állam létét tudjuk megemlíteni, de a kialakulását előidéző tényezőket, folyamatát hiányosan, analógiákra épülő feltételezések alapján tudjuk csak bemutatni. A kritikus X. sz. vonatkozásában eddig nem, illetve alig sikerült az alkotás tényeit felsorakoztatni. A nemzetközi tudományos közvélemény pedig vegyes telítettségu várakozással tekint ránk, de hazai közvéleményünk is joggal kéri tőlünk számon e téren az újabb eredményeket. Hiszen, ha Európa valamennyi népe esetében az ál-

lam létrejöttének közvetlen előzményei nem merültek ki a fegyveres erőszakkal, hanem a békés teremtő munka ezeknek az előzményeknek igen fontos eleme volt, akkor azt kell gondolnunk, hogy népünk esetében sem történhetett ez másként. De éppen ennek bizonyításával még tartozunk. Ha az eredmény reményében akarjuk felvenni a harcot a honfoglalás és az államalapítás ténye körüli mítoszokkal és nacionalista nézetekkel, akkor ehhez új érvek, új tények kellene. Az állam kialakulásáról a marxista történészek átütő erejű elmélettel rendelkeznek, de a gondjainkra bizott elméleti fegyvertárat gyarapítanunk is kellene, mert eddig nem bizonyultunk előrelátó gazdáknak.

Régészetünk művelői tarthatatlannak vallják ezt a helyzetet. Ennek a felismerésnek a jegyében alakult ki a Régészeti Bizottságban az az álláspont, hogy megfelelő tudománypolitikai fordulatra és intézkedésekre van szükség súlyos elmaradásunk felszámolásához. Örvendetes volna, ha a Történelmi Bizottság is magáévá tenné ezt a kezdeményezést és támogatná azt, melynek megvalósítása immár a hagyományos történetírói feladatok szempontjából sem tűr halasztást. Érthető, hogy nagyszabású ásatás és feldolgozás csak megfelelő szintű igényes előkészítés után kezdődhet meg. Bizonyos, hogy történelmünk nagy marxista összefoglalásának elkészítése során nem számíthatunk a még csak elgondolásokban szereplő ásatások anyagára, abból csak hosszú évek múltán leszűrhető tanulságokra. Az viszont már is tanulságot tartogat a két tudomány együttműködését illetően, hogy a két történettudományi ágazatban szinte egyidejűleg érlelődött meg a jelenlegi helyzet tarthatatlanságának gondolata. Mindkét területen az eddig alkalmazott módszerek lehetőségei kimerültek, kissé szomorú optimizmussal kell regisztrálnunk ezt a közös tanulságot. Azt ugyanis, hogy jelenlegi metodológiánk helyes elméleti megalapozása és történet szemléletünk dinamizmusa ellenére a jelenleg alkalmazott nemzetközileg elavult módszereinknek korlátai következtében eljutottunk lehetőségeink végső határához. De van ennek a tanulságnak egy tudománypolitikailag és tudományetikailag hallatlan visszatetszést és elégedetlenséget kiváltó mozzanata is. A korszak titkait fessegető kuta-

tóink tudásuk elméleti színvonalát gazdagító tárgyi ismeretek vonatkozásában a külföldön folyó átfogó igényű kutatások függőségébe kerültek. Nincs viszont lehetőségük saját földön folyó nagy volumenű feltárások során kikísérletezni az új módszerek tárgyilagosan ellenőrzött lehetőségeit és korlátait. Nem csak arról van tehát szó, hogy nagy átfogó ásatásokat kell szervezni, hanem elsősorban arról, hogy az államalapítás kora nagyvolumenű kutatásának megindulásával fokozatosan, de azzal egyidőben fejlesztenünk kell - és ezt nyíltan ki kell mondani - nem kis anyagi befektetések árán az ásatások technikai előkészítésének (légi fényképezés), lebonyolításának (gépesítés, geoelektromos mérések, talajkémiai elemzések), az anyagban rejlő információk korszerű kibontásának (fizikai, vegyi és biológiai laboratóriumok) és értelmezésének (szakértő kollektívák együttműködése) feltételeit.

Világos, hogy e feltételek megteremtésének haszna nemcsak a magyar államalapítás és az azt közvetlen megelőző kor története kutatásában realizálódna, hanem általában, korszakokon átnyúló kérdések vizsgálatában is megteremti a régészet és a történettudomány eddiginél magasabb szintű együttműködésének feltételeit. Egyebek között történettudományunk olyan exakt technika, gazdaság- és településtörténeti, valamint művelődéstörténeti ismeretek birtokába kerül, amelyeket a régészettel való együttműködésen kívül más lehetőség számára nem kínál. Időszerű, ha a régészetnek ezt a sajátos helyzetét a társadalomtudományok rendszerében felismerjük és e felismerésből levonjuk a kínálkozó következtetéseket. Csak egy példán, a sok kínálkozó közül, szeretnénk illusztrálni a régészet nyújtotta adatszolgáltatás és azok elméleti jelentőségét. Észak-nyugat Európában a neolitikumtól a korai középkorig kronológiai rendben feldolgozták az ásatásokból előkerült emberi táplálkozásra használt gabonamagvakat, még az agyag edények anyagában talált növényi maradványokat is: így sikerült kimutatni az éghajlati ingadozások történetét, a termesztési ismeretek terjedését, a fajtatisztaság kialakítására irányuló tudatos szelekciós törekvéseket, az emberi táplálkozás szempontjából oly fontos növényi fe-

hérjék fogyasztásának alakulását. S mivel a vizsgálatok nagy területre terjedtek ki, így az adatok biztosította exakt következtetések jelentősége részletezés nélkül is érthető.

Utolsó kiemelt témaként a vallástörténeti kutatások régészeti vonatkozásait szükséges megemlíteni. Az eszmetörténeti kutatások nem eléggé átfogó jellege történész vitáinkon, megbeszéléseinken gyakran okoz gondot. Marxista vallástörténeti kutatásunk pedig - a tiszteletre méltó törekvésektől eltekintve - ugyyszólván nincs. Holott a kultikus régészeti tárgyak, temetkezési ritusok elemzése kiálják a lehetőségeket a primitív hiedelmektől a kifinomult kultuszokon keresztül az eklektikus kereszténységig. Ezeknek a régészet kínálta lehetőségeknek a kihasználása azért is indokolt, mert a vallásos érzések fejlődésének vizsgálata átvezet az emberi gondolkodás absztraháló képességének történeti elemzéséhez. A vallás és a gondolkodás történetének vizsgálata sajnos még napjainkban is az a terület, ahol a misztifikáló irányzatok szinte korlátlanul érvényesülnek. Sőt a marxista történészek egy részének járatlansága következtében a kritikátlan csatornáin keresztül ezek a nézetek bekerülnek a marxista irodalomba is. A szovjet régészetnek ama emlegetett 20-30-as években folyt gondolatébresztő kutatásai lényeges vonatkozásokban gyarapították a vallás és a gondolkodás történetének ismeretét. Tanulságos, hogy napjaink pozitívista polgári etnológiai irodalmában találkozunk ezeknek a szovjet kutatásoknak marxista lényegétől megfosztott eredményeivel.

Az előadás szövege egy évvel ezelőtt készült. Az eltelt év alatt megtörtént a magyar régészet helyzetének felmérése és elkészült annak tapasztalatait összegző, a Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége elé kerülő jelentés. Ez a jelentés keresztmetszetet ad a magyar régészet eredményeiről, fejlődésének nehézségeiről és azok elhárításának módozatairól. Röviden utal a régészet helyére a társadalomtudományok rendszerében. A felmérés tapasztalatainak ismerete nem eredményezte az előadás tartalmának megváltoztatását, természetesen nem azért, mintha a két tudomány közötti együttműködés valamennyi aspektusát, lehetőségét

vagy problémáját sikerült volna, akár egy évvel ezelőtt, akár pedig most, hiánytalanul összegezni. A szerző részéről ez az első próbálkozás arra nézve, hogy főként saját tapasztalataira támaszkodva összegezzon lehetőségeket és eredményeket. A műfaj jellege már eleve megszabta a tárgyalásba bevonható kérdések körét, amellett a szerzőnek bizonyos tekintetben vállalnia kellett a kezdeményezés nehézségeit és kockázatát is, hiszen e két tudományos ágazat közötti kapcsolatok problémáinak elméleti, valamint gyakorlati elemei nem kerültek a rendszerező érdeklődés körébe. Igaz számos külföldi, főként szovjet tanulmány és monográfia általában említést tesz egy hasonló jellegű összegezés kívánatos voltáról, s e közben értékes észrevételeket, megfigyeléseket is közöl. Az előadás szerzője első kísérletének tartja az előterjesztett összefoglalást, amely magán viseli az elsődlegesség jegyeit. Pragmatista, empirikus szinten a két történelmi tudomány kapcsolatának kérdéseit nem tulságosan nehéz feladat összefoglalni. De a tudományelméleti szintű elvi következtetések megtételéhez több hasonló érdeklődésű szakember szoros együttműködésére volna szükség. Az ilyen érdemi együttműködés tudományos életünkben hiányzik, márpedig az elméleti igényű összegezéseket a tudományos gyakorlatnak kell megelőznie, ami persze nem jelenti azt, hogy elméleti felkészültség nélkül siker reményében lehet tudományt művelni. Még kevésbé lehet két tudomány közötti kapcsolat igényére épített kutatásokat folytatni.

Bartha Antal

Az ICOM vezetőszerveinek párisi tanácskozásáról

1969. évi június hó 9-étől 13-áig került sor Párisban az ICOM vezető szerveinek ezévi tanácskozására. Június 9-én és 10-én az egyes nemzeti bizottságok elnökeiből, a nemzetközi bizottságok és az ICOM regionális szerveinek vezetőiből álló „Advisory Committee” 26. ülése zajlott le J. J e l i n e k, a bizottság cseh elnöke vezetésével, és június 12-én és 13-án került sor az ICOM legfelső választott szerve: a Végrehajtó Bizottság 27. ülésére. Ezekén az üléseken mint a magyar bizottság elnöke, ill. a Végrehajtó Bizottság tavaly megválasztott tagja vettem részt.

Az „Advisory Committee” ülésén kb. 30 ország képviselője volt jelen és résztvett rajta az ICOM elnöke és igazgatója, valamint az UNESCO képviselője is. A Végrehajtó Bizottság ülésén a 25 tagból 18 jelent meg vagy képviseltette magát. A népidemokrati-
kus országok - Bulgária kivételével - valamennyien részt vettek a bizottságok ülésein.

Az ICOM alapszabályainak értelmében az „Advisory Committee”-ben kell megtárgyalni a nemzeti bizottságok, a különböző nemzetközi bizottságok és szervezetek (ilyen 17 van), továbbá az ICOM regionális szervei - az ázsiai, az északamerikai és a közép-afrikai központok - jelentéseit, a nemzetközi szervek beszámolóit - pl. az UNESCO illetékes osztályának tájékoztatóját a római restauratori központ munkájáról - és az ICOMOS munkájáról szóló beszámolót. Ezeket a jelentéseket és beszámolókat javaslatokkal a Végrehajtó Bizottság elé kell terjeszteni, amely határozatot hoz.

Természetesen az ICOM életére és a muzeumok nemzetközi problémáira vonatkozó egyéb fontos kérdések is napirendre kerültek a

Végrehajtó Bizottság előtt. A sok téma közül - a két bizottság munkaprogramja összesen 23 napirendi pontot ölelt fel - az általánosabb érdeklődésre számottartó tárgyalások, ill. határozatok a következők voltak:

A Végrehajtó Bizottság foglalkozott a szabadtéri néprajzi múzeumokkal. Ezek többsége ugyan Európában van, azonban a fejlődő országokban - elsősorban Afrikában - rendkívül nagy érdeklődést tanúsítanak az ilyen típusú múzeumok iránt; többet létre is hoztak már. Az ICOM az UNESCO-val és az ICOMOS-sal együtt a mutatózó problémák tanulmányozására, továbbá a fejlődő országok munkájának segítésére egy speciális csoportot hoz létre és egy holland szakembert küld ki a bizottság elé terjesztendő tanulmány elkészítése céljából.

Az ICOM igazgatója ismertette azt a megegyezést, amely a Közlekedési Múzeumok Nemzetközi Szövetségével jött létre. Ez a szerv - önállóságát megtartva - mint az ICOM 17. nemzetközi szakbizottsága fog tovább működni. Hasonló kérdés merült fel a Mezőgazdasági Múzeumok Szövetségével és a hadtörténeti múzeumok szervezetével kapcsolatban is. Ezeket a következő évben fogják tanulmányozni, a titkárság pedig jelentést készít a Végrehajtó Bizottság ülése számára.

Élénk vita közben zajlott le a múzeumok biztonságával foglalkozó nemzetközi bizottság munkájának megtárgyalása. Megállapították a hozzászólók, hogy a bizottság működése nem eredményes, holott szinte minden múzeum számára elengedhetetlenül fontos lenne, hogy nemzetközileg összehangolt intézkedésekre javaslatokat dolgozzon ki, különös tekintettel arra, hogy a múzeumi lopások világszerte emelkedő tendenciát mutatnak. A vita után a Végrehajtó Bizottság határozatot hozott ennek a bizottságnak a feloszlatásáról és egy „ad hoc” munkacsoport kiküldését határozta el azzal a meghagyással, hogy ez azonnal fogjon hozzá a tényleges munkához.

Élénk vitát váltott ki a külföldi cserekiállítások nemzetközi

biztosítási díjának problémája is. Elsősorban a népidemokrati-
kus országok küldöttei - de a nyugati országok képviselői is -
panaszkodtak amiatt, hogy a magas biztosítási díjak erősen fé-
kezik a kiállítások nemzetközi cseréjét. Mivel a fogadó felet
terheli a nagyösszegű, dollárban fizetendő biztosítási díj, a
külföldi kiállítások bemutatása csak megglehetősen egyoldaluan
történhet meg. A szocialista országok pl. tudnak kiállításokat
kiküldeni a nyugati országokba, de fogadni azoktól nem tudnak,
mert szinte megoldhatatlan számukra a biztosításukkal járó
anyagi - valutáris - teher. A problémához szkeptikusan szóltak
hozzá a legnagyobb nyugati muzeumok igazgatói is. Véleményük
abban csucsosodott ki, hogy a muzeumi szakemberek nem kompeten-
sek ebben a kereskedelmi jellegű kérdésben, és a nemzetközi biz-
tosító társaságoknál ilyen „business” ügyben nem sok megértésre
lehet számítani. Az UNESCO képviselője: A b d u l H a k elő-
adta, hogy az UNESCO is foglalkozik ezzel a jelenséggel, mert
keresztezi a kulturális javak nemzetközi kicserélésére vonatko-
zó határozatait. A Végrehajtó Bizottság úgy határozott, hogy egy
- a legtekintélyesebb nyugati muzeumok igazgatóiból és az ICOM
pénzügyi szakembereiből álló - szükkörű bizottságot hív össze
abból a célból, hogy tárgyaljon egy nagy nemzetközi biztosító-
val a biztosítási díjak mérsékléséről.

A Végrehajtó Bizottság előtt fontos napirendi pontként szere-
peltek a muzeumi szerzeményezésekkel kapcsolatos etikai problé-
mák. Az előzetesen elkészített anyaghoz kivonatot csatoltak egy
1967-ben Londonban megjelent könyvből, amely elsősorban Török-
országot, az afrikai és a latin-amerikai országokat említi meg,
mint ahonnan óriási mértékben folyik a régészeti tárgyak ki-
csempészése. A nyugati nagy muzeumok, bár tudnak e tárgyak il-
legális származásáról, mégis vásárolják azokat. Az előterjesz-
tés tudományos szempontból is kifogásolta az ilyen műtárgyak
szerzeményezését, hiszen előkerülési körülményeiről - mivel
több kézen mentek keresztül - az eladó magánember vagy kereske-
dő semmit sem tudhat, a tárgyalás során azonban természetesen a
muzeum-etikai kérdések merültek fel a legélesebben. A Végrehaj-
tó Bizottság szakértőkből álló bizottságot hívott össze olyan

megbízatással, hogy dolgozzon ki rendszabályokat, amelyek segítségével meg lehet állítani a műtárgyak kicsempészését, illetve a nem „legális” származású tárgyak megvásárlását.

Rendkívül fontos helyet foglalt el a tárgyalásokon az ICOM pénzügyi helyzetéről szóló jelentés vitája. E jelentés szerint ugyanis az ICOM-ot tartós pénzügyi válság fenyegeti. Az UNESCO, valamint egyéb nagy nemzetközi alapítványok (FORD, SMITHSONIAN) támogatása ellenére, megnövekedett kiadásait az ICOM egyre kevésbé tudja fedezni. Ebben annak is szerepe van, hogy az ICOM igazgatósága az utóbbi években irányt vett kiterjedt nemzetközi apparátus - pl. a különböző regionális központok - kiépítésére s ez az erőforrások jó részét leköti. Megfigyelhető az ICOM központi apparátusa létszámának emelésére vonatkozó törekvés is. Éppen a jelen ülésen terjesztette elő az ICOM igazgatója újabb javaslatát, amely szerint a különböző nemzetközi és regionális szervezetek, intézmények összefogására igazgatóhelyettesi státust kell létesíteni, s bejelentette azt is, hogy ehhez az egyik alapítványból már az anyagi eszközöket is megszerezte. A Végrehajtó Bizottság ilyen körülmények között természetesen jóváhagyta az igazgatóhelyettes beállítását.

Tárgyalta a Végrehajtó Bizottság az ICOM elhelyezési problémáját is. Az ICOM igazgatóságának jelenlegi elhelyezése valóban rendkívül rossz és szűkös. A probléma megoldására érdekes javaslatok merültek fel. Az egyik javaslat szerint oldja meg az UNESCO az ICOM elhelyezését, mivel az ICOM jelenleg is egy UNESCO-házban székel. Az UNESCO képviselője azonban ezzel kapcsolatban semmi biztatót nem ígért. A másik javaslat szerint a francia kormány segítségét kellene kérni a probléma megoldásához. Két további alternatíva is felmerült: az egyik: az ICOM székhelyét áthelyezik Svájcba, mivel a svájci kormány vállalná megfelelő épület biztosítását. A másik az ICOMOS javaslata: az ICOM vegyen át Velencében egy gazdátlan palotát és tegye át székhelyét Velencébe; ez a megoldás támogatná azt az elképzelést is, hogy Velence megmentése érdekében különböző nemzetközi szervezeteket telepítenek oda. Ebben az esetben azonban a palo-

ta helyreállítási költségeit az ICOM-nak kellene viselnie. A Végrehajtó Bizottság és az UNESCO képviselője a két utóbbi megoldásáért egyáltalán nem lelkesedett, mert ezek az ICOM-ra nézve azzal a súlyos hátránnyal járnának, hogy elszakadna az UNESCO-tól és ennek csak kárát látná a szervezet érdemi munkája.

A Végrehajtó Bizottság behatóan foglalkozott az 1971. évi, Franciaországban megrendezésre kerülő közgyűlés előkészítésével. A tavaly Moszkvában ülésezett Nemzetközi Nevelési Bizottság javaslatára a következő közgyűlés főtémájaként „A múzeumok és a nevelés” kérdéseinek megtárgyalását fogadták el. Mivel ez rendkívül szerteágazó téma, megbízták a francia bizottságot azzal, hogy tegyen javaslatot a téma észszerű leszűkítésére. A francia bizottság elnöke válaszolt a közgyűléssel kapcsolatban felmerült problémákat, azt ugyanis, hogy a szokásos időben, a nyári hónapokban nagyon nehéz megoldani Párisban a résztvevők elszállásolását. Felmerült az a javaslat is, hogy a közgyűlést a francia Riviérán rendezzék meg a szezon utáni hetekben (szeptember végén - októberben) és utána tegye át székhelyét a közgyűlés Párisba. A francia bizottság a Végrehajtó Bizottság legközelebbi ülésére dolgozza ki a közgyűlés részletes programját.

Napirenden szerepelt az ICOM alapszabályainak módosítása is. Az új alapszabály-tervezetet megküldik a tagországoknak és ezek írásban nyilváníthatják véleményüket. A jelenlegi alapszabállyal kapcsolatban legfőbb kifogásként az merült fel, hogy kevés jogot biztosít az ICOM választott szerveinek és - a tagok véleménye szerint - a kelletténél több jogot biztosít a nem választott igazgatóságnak.

Az ICOM vezetősége régóta szorgalmazza, hogy az ICOM tagsági igazolvánnyal rendelkezők minden országban mentesüljenek a belépőjegy megfizetése alól. A magyar bizottság már korábban pozitívan reagált erre a megkeresésre, és a Művelődésügyi Minisztérium egyetértésével határozatot hozott az ICOM tagsági jegyek belépőül való elfogadására. Most az ICOM izléses jelvényt készítettett, amit mindazon múzeumok pénztáraiban ki kell füg-

geszteni, ahol az ICOM tagsági igazolványokat belépő jegyként elfogadják. A Magyar Bizottság is kapott néhány ilyen jelvényt, amit - az ICOM ilyenirányu határozatához való csatlakozásunk demonstrálására - a legfontosabb budapesti és vidéki muzeumokban fogunk kifüggeszteni.

Az ICOM nemzetközi bizottságainak tervei közül egy közvetlenül érinti Magyarországot is. A Történeti és Régészeti Muzeumok Szakbizottsága keretében működik egy albizottság, amelyik a régészeti romterületek megőrzésével és a régészeti szabadtéri muzeumok bemutatásával foglalkozik. Mivel hazánkban az utóbbi években ezen a téren igen nagy eredményeket értünk el (Vértesszöllős, Aquincum, Gorsium, Szombathely, Pécs, stb.), az a terv merült fel, hogy 1970 májusában az albizottság Budapesten tartja soron következő ülését, majd utána az ülés résztvevői megtekintik a magyarországi szabadtéri régészeti muzeumokat. Az ICOM Magyar Bizottsága ezirányu javaslatunkat elfogadta és előterjesztést tesz a Művelődésügyi Minisztériumnak az anyagi bázis megteremtésére.

Végül a Végrehajtó Bizottság elfogadta három ország most alakult nemzeti bizottságának tagfelvételi kérelmét (Kongó Brazzaville, Cyprus és Honduras).

Fülep Ferenc

A Bács-Kiskun megyei múzeumok helyzetének alakulása a tanácsi irányítás időszakában

Megyei muzeumi szervezetünk jelenlegi helyzetének megítéléséhez nem elegendő kizárólag a közelmúltat vizsgálnunk; hogy reális képet kapjunk, távolabbra kell visszatekintenünk.

Muzeumaink nagy része - még a korábbi alapításuak is - a háborus pusztulások következtében teljesen újjászervezett, mondhatni új intézményeknek tekinthetők, ugyanis a felszabadulást követő években valamennyi a kialakulás stádiumában volt. Legtöbbjük éppen a közelmúltban vált aktív, komplex gyűjtő és népművelő munkát végző muzeummá.

A múzeumok szervezésének és rendezésének folyamata országszerte az 50-es években indult meg nagyobb ütemben. Az évtized végére - bár sok nehézséggel küszködve - alakult ki megyénk főbb gyűjteményeinek arculata is. A tanácsi kezelésbe adás 1962-ben még a múzeumaink szervezésének befejezése előtt történt meg, s e körülmény hátrányait később azután teljes sullyal tapasztalhattuk. A Művelődésügyi Minisztérium kezelésében lévő, nagyságrendben is jelentős gyűjtemények: Kecskemét, Baja, Kiskunhalas és Kiskunfélegyháza muzeumai kerültek először megyei irányítás alá, s ezekhez rövidesen csatlakoztak a helyi tanácsok által fenntartott kiskőrösi, kalocsai és dunavecsei emlékházak, illetve múzeumok, továbbá az alakulóban levő Dunapataji Helytörténeti Gyűjtemény. Így rövidesen megkétszereződött az intézmények száma, anélkül azonban, hogy ez a növekedés az éppen megalkult megyei muzeumi szervezet költségvetésén jelentősen javított volna, mivel említésre méltó előirányzatokat csak a kiskőrösi emlékmúzeummal vettünk át. Nagyságrendjüket illetően természetesen az utóbbiak nem hasonlíthatók a már régebben működő múzeumainkhoz, de akkori megoldatlan problémáik azokéval egyenrangúak voltak.

A nagyobb intézményeket és helyzetüket tekintve a tanácsi átadáskor szembetűnő aránytalanságokat tapasztalhattunk. Viszonylag előnyös helyzetben találtuk a bajai muzeumot. Ezt már korántsem állapíthattuk meg a megyeszékhely muzeumáról, amely az akkor biztosítható kisebb mértékű megerősítéssel is csak nehézségek árán tudta ellátni szakmai és igazgatási feladatát. E két muzeumban, továbbá a kiskunhalasiban és a kiskunfélegyháziban összpontosult a megye 15 főfoglalkozású s kb. ugyanennyi - csaknem kivétel nélkül 4. órás - részfoglalkozású muzeumi dolgozóinak zöme.

A személyzet rendkívül rossz bérezés mellett dolgozott, a segédek nagy része közepes vagy annál is gyengébb képesítéssel rendelkezett. Kis és nagy intézményeknél egyaránt helyiség gondok jelentkeztek. A gyűjteményfejlesztési-, a kiállítási- és kiküldetési költségek ijesztően alacsonyak voltak, a műszaki-technikai felszereltség - kevés kivételtől eltekintve - rendkívül elmaradott volt. A bajai muzeumbarátok áldozatkészségéből fenntartott muzeumi füzet-sorozaton kívül önálló muzeumi kiadvány nem volt, hacsak a Központi Propaganda Iroda által előállított egy-egy korszerűtlen rotaprint kiadványt nem tekintünk annak. Az intézmények jelentős részében a munka a fenntartásra, a megőrzésre, és egy alacsony színvonalú népművelési tevékenységre korlátozódott, más jellegű tevékenység nagyon szűk korlátok között - mindössze három intézménynél - folyt. Ez az előnytelen helyzet lényegében meghatározta muzeumaink fejlesztésének irányát, ütemét viszont lassította a terület földrajzi jellegéből adódó dekoncentrálttság, amely nem adott lehetőséget a személyi és anyagi erők összpontosítására.

Célunk kezdettől fogva világos volt: nagyobb muzeumi egységeink erősítése és korszerűsítése, alapvető gondjaik megoldása, a megyei szervezet kialakítása. Ezek mellett fontosnak tartottuk az egyes muzeumi gyűjtemények közötti aránytalanságok megszüntetését, valamint a gyűjtési és népművelési szempontból fehér foltnak számító területek felszámolását.

Előre láttuk, hogy mindezt csak évek során, lépésről-lépésre tudjuk megvalósítani. Pedig akkor még néhány olyan tényezővel nem is számolhattunk, amely a fejlődés folyamatát tovább lassította. E tényezők egyike: a régi és elhanyagolt, vagy rosszul felújított épületekből származó „katasztrófa sorozat”, amelynek elhárítása anyagi erőinket, valamint munkatársaink energiáinak jórészét évekre lekötötte. A sürgős megoldást kívánó problémák közül csupán a jelentősebbeket említve utalhatok a helytelen aláfalazás miatt veszélyessé vált kiskőrösi muzeumépületre, a felújítás hibái miatt évről-évre rossz állapotba került kiskunfélegyházi szélmalom épületre, valamint az alapfalak kifagyása és a tetőzet állapota miatt veszélyessé vált börtön-, illetve főépületre, a tetőzeti hibából megrokkant dunavecsei és dunapataji épületeinkre, de hivatkozhatok a kecskeméti muzeum beázására, raktárában a talajviz feltörésére, a halasi muzeum állandó tűzveszélyt jelentő hibás elektromos hálózatára, a bajai muzeumépület tetőzetének és homlokzatának tarthatatlanná vált állapotára. Tervszerű munkával mindezeket a bajokon sikerült urrálenni úgy, hogy a gyűjteményeket maradandó károsodás nem érte. E célokra a meglehetősen szűk felújítási és karbantartási kereteinkből a tanácsosítás ideje óta mintegy 3 millió forintot fordítottunk.

A másik tényező, amelynek hatását nem láttuk előre, s amely olykor keresztelte elképzeléseinket: megyénk egy részén az időre még nem alakultak ki természetes kulturális és gazdasági központok, így e területeken elszórva és ötletszerűen jelentkeztek a kisebb helyi kulturális bázisok megteremtésére, többek között a muzeális gyűjtemények létesítésére vonatkozó igények. Bár e kis helyi muzeumok működésének biztosítása nagy anyagi ráfordítást nem igényelt, létesítésük átcsoportosítható tartalékok hiányában mégis jelentősnek számító erők elvonásával járt, s ilyen módon késleltették nagyobb muzeumaink korszerűsítésének folyamatát.

Nem mozdította elő kellő mértékben muzeumaink fejlesztését megyei szervezet költségvetésének alakulása sem. A kiindulásul

szolgált - irreálisan alacsony - alap mindössze 760.000 forint volt és csupán a fenntartás költségeit fedezte. Ez az összeg a tanácsi kezelés időszakában csaknem megkétszereződött, pontosabban 1.450.000 forintra emelkedett. Különösen jelentős volt a fejlődés az első években: 1963-ban a költségvetés 965.000 forintra, 1964-ben 1.241.000 forintra emelkedett. Ha azonban ezeket az összegeket összehasonlítjuk a jelenlegi 1.450.000 forinttal, s figyelembe vesszük az időközben beállott árváltozásokat, létszám- és bérfejlesztést, továbbá a Minisztérium által korábban biztosított központi beszerzések és támogatás megszüntetését, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy immár hatodik éve a legnagyobb jóindulattal is legfeljebb csak stagnálnak nevezhetjük muzeumaink költségvetését. A növekvő feladatok és igények viszont egyre nyomasztóbbak s így csak átmeneti segítségnek számítanak a jellegüknél fogva rendszertelenül jelentkező pótelőirányzatok, melyek összege egyébként nem jelentéktelen, 1968-ban elérte a 266.000 forintot s ez évben is már közel 160.000 forintot tesz ki.

Ilyen körülmények között rendkívül rugalmas, átgondolt és ökonomikus vezetés volt szükséges ahhoz, hogy jelentősebb előrehaladást érjünk el. Ez sok kérdésben sikerült is. Javult és mindenekelőtt arányaiban előnyösen változott intézményeink létszám-ellátottsága. Megyei viszonylatban egyenletesebbé vált és jobban alkalmazkodik a módosult feladatokhoz a munkaerők megszólása. Jelenleg már összesen 23 főfoglalkozású muzeumi dolgozó alkalmazására van lehetőségünk, s kb. ugyanennyi részfoglalkozású alkalmazottunk van. Személyi állományunk 8 órás munkaidőben kifejezve összesen 33 fő. Nagymértékben nőtt a megyei muzeum létszáma és javult segéderőinek összetétele, nőtt a kiskunfélegyházi muzeumé is és a közeljövőben jut megoldáshoz a Kiskőrösön megnyitott új muzeumi-kiállítási egység költségvetési és létszámproblémája is. Nem oldódott meg azonban a megyei muzeum tudományos kutató-gárdájának feltöltése, ami többszöri kísérletezés után sem sikerült. Ez annál nagyobb gondot okoz, mivel a megye gyűjtőterületének fele, a megyeszékhely muzeumának összes ügye az időről-időre hiányossá vált adminisztráció mel-

lett legtöbbször a két tudományos és egy gazdasági vezető vál-
lára nehezedik. Ez rendkívül megnehezíti a segítségre szoruló
kisebb gyűjtemények, vagy a nagyobb feladatok előtt álló muzeu-
mok hathatósabb támogatását.

A közelmúltban jelentős mértékben emelkedett a muzeumi dolgozók
bére, bár a helyzet még mindig nem mondható megnyugtatónak.
1967-ig számottevő bérfejlesztés nem volt; az 5 éves időszakban
összesen 1.700 forint feljebbcsorolási keretet tudtunk biztosí-
tani. Ennek következtében az elmúlt évben halaszthatatlanná
vált dolgozóink bérének részleges rendezése, s az erre a célra
biztosított mintegy 3.000 forint komoly lépést jelentett a bé-
rek normalizálása felé, mivel ezáltal a 8 órai muzeumi munkáért
ténylegesen kifizetett átlagbér 1.436 forintról 1.506 forintra
emelkedett, s ezen belül a főfoglalkozásuk átlagbére 1.672 fo-
rintról 1.698 forintra módosult. A béremelést az is szükséges-
sége tette, hogy az elmúlt évek folyamán jelentős mértékben javult
a megyei szervezet létszámának minőségi összetétele, s részben
új alkalmazásokkal, részben a továbbképzés révén emelkedett az
ügyviteli és technikai állomány szakképzettsége is. Ma egyetlen
olyan dolgozója sincs a szervezetnek, aki feladatkörének ellá-
tásához a rendeletileg előírt feltételekkel ne rendelkezne.
Javultak a munkakörülmények és fejlődött a technikai felszere-
lés is. Itt nemcsak a központi vásárlásból származó butorzat-
és műszerberuházásokra, hanem a saját erőnkől történt fejleszté-
sekre kell utalnunk (a kecskeméti, kiskunfélegyházi, kiskun-
halasi és kalocsai raktárberendezések, több új motorkerékpár
beszerzése, felújított gépkocsi biztosítása, a fotó és restau-
ráló laboratóriumok fejlesztése, filmfelvevő gépek és tranzisz-
toros magnók beszerzése, stb. Törekedtünk arra is, hogy a muze-
umok felújításával egyidejűleg megoldjuk a fűtés korszerűsíté-
sét is. Elkészült a bajai muzeum korszerű gázfűtése, s ehhez
hasonlóval a kecskeméti muzeumot is felszereljük ez évben. Sze-
rény keretekből ugyan, de viszonylag jelentős és eredményes
ásatató és gyűjtő tevékenységet folytattak muzeumaink az elmúlt
időszakban. A szükséges leletmentéseken kívül erőnket elsősor-
ban a madarasi halomsír-terület teljes feltárására, továbbá az

állandó jellegű, vagy évfordulós kiállításokkal kapcsolatos anyag-gyűjtésre összpontosítottuk (a madarasi ásatásra mintegy 200 ezer Ft-ot fordítottunk). Egyes területeken azonban a gyűjtés fokozását a szűkös anyagi keretek, a magángyűjtők konkurrenciája, a raktározási gondok, ásatási viszonylatban pedig a munkaerőhiány korlátozzák. Különösen nehéz képzőművészeti gyűjteményeink fejlesztése, és e tekintetben nem jelent segítséget az állami vásárlás sem, amely tapasztalataink szerint erősen felhigitja a muzeumok anyagát. Beleértve a gyűjtemények rendezéséből, tehát belső feltárásából származó anyagot is, tárgyaink száma - a nehézségek ellenére - az elmúlt időszakban több, mint kétszeresére: 54 ezer db-ról 115 ezer db-ra emelkedett. Új gyűjteménycsoportok alakultak ki: a megjelent utasítás alapján rendeződött a helytörténeti és a legújabbkori tárgyi-, a történeti dokumentációs- és adattári anyag. Az anyag mennyiségével arányban nem növekedett restaurátor-állományunk, mégis az új technológia alkalmazása és a növekvő szakképzettség következtében gyűjteményeinket rövid távon konzerválnak tekinthetjük, azaz gyors pusztulásra ítélt anyaggal nem kell számolnunk.

Nagyjából a gyarapodással tart lépést muzeumaink nyilvántartása. Helyenként azonban nem csak a leltárbavételig jutottunk el, hanem több gyűjteménynél, elsősorban a megyei muzeumnál fotós alkalmazásával megkezdtuk a teljes gyűjtemény fényképezését, s egyes gyűjteményrészlegeknél - a revízióval egybekötve - a fényképes leíró kartonok elkészítését is befejeztük. Ezt a folyamatot nemcsak muzeumainkra, hanem - a távolabbi jövőben - a felügyeletünk alá tartozó magán- és honismereti gyűjteményekre is szeretnénk kiterjeszteni. A muzeumokon belül megindult, s több intézménynél befejeződött a teljes raktár-revízió, s erről elkészültek a jegyzőkönyvek is. Sajátos helyzet azonban, hogy a raktározási körülményeink javulásával, a gyűjtemények átköltöztetésével csaknem minden intézménynél rövidesen újabb revízió válik szükségessé.

A már felsorolt és a későbbiekben soronkövetkező feladatok nagy része a tudományos munkától vonta el az erőket, s megyénkben

fokozottabban jelentkezik a kutatók túlterheltsége. Nem hat serkentőleg az sem, hogy mindeddig nem sikerült megindítani a muzeumi szervezet önálló kiadvány-sorozatát, amelyre pedig a megye kutatótsága és alacsony publikáltsági foka miatt - első-sorban az anyagközlő részlettanulmányok szempontjából - rendkívül nagy szükség lenne. Az elmúlt években elsősorban arra törekedtünk, hogy megteremtjük a megye kulturális folyóiratát, remélve, hogy muzeumi vonatkozású közleményeknek is helyt adhatunk. Mint kiderült, ezekben csak a nagyobb, összefoglaló tudományos munkák eredményeinek ismeretterjesztő célú kivonatát tudnánk elhelyezni, míg a Művelődésügyi Osztály belső kiadványa, a „Művelődésügyünk”, a muzeológiai és népművelési cikkek közlésére alkalmas, így egyik sem pótolhatja a rendszeresen megjelenő muzeumi közleményeket. Ennek feltételei pedig mindenképpen megértek, mivel a muzeumok gondozásában megjelent - nagyrészt külső támogatásból kiadott - kiadványok színvonala és külső megjelenése bizonyítja, hogy a megyei szervezetben a megfelelő felkészültség adva van. Eddigi kiadványaink jellegét elsősorban a külső támogatás szabta meg, az jobbra képzőművészeti kiállítások költségeinek fedezésére irányult. E téren jelentős áldozatokat vállaltak a kecskeméti, a kalocsai, s részben a bajai tanácsok, illetve Kiskunhalas város, a halasi monográfia megjelentetésével.

Muzeumaink legfontosabb népművelési tevékenysége a jelentős, bár fokozatosan csökkenő számú (évi mintegy 50), s egyre nagyobb igényességgel megrendezett időszakos kiállítások bemutatása. Ezek közül néhány megyénk határain túl is elismerést aratott. Tekintettel azonban arra, hogy egy-egy ilyen kiállítás költségei 30-80 ezer forint között váltakoznak, éves megyei kiállítási keretünk viszont mindössze átlag 30 ezer forint, ezek csak költségvetésen kívüli tanácsai, vagy külső támogatás esetén készülhetnek. Ezek között meg kell említeni sorrendben a kalocsai népművészeti kiállítást, a zománc-történeti kiállítást, továbbá az országos iparművészeti kiállítást, illetve a nagy sikert aratott évfordulós kiállításokat. Jelentős szerepük van muzeumainknak a helyi képzőművészeti életben és művészeti ismer-

retterjesztésben, és e téren az a törekvésünk, hogy mind látogatóink, mind kiállító művészeink fokozottabb igényességgel forduljanak a muzeumok felé.

Erőfeszítéseinkkel és eredményeinkkel úgy vélem nem áll arányban muzeumaink évi 100 ezer főnyi látogatója, annak ellenére, hogy a kiállítások propagandája jó, s a kiállítások iskolai látogatottsága ugyancsak megfelelő. Szélesebbkörű szervezés hiányában azonban a kialakult törzsközönségen kívül újabb tömegek bekapcsolása a muzeumlátogatásba rendkívül nehéz, s erre megyénk mezőgazdasági jellege miatt az októberi Muzeumi Hónap kevésbé előnyös.

A népművelési munkán keresztül javuló, vagy kifejezetten jó muzeumaink kapcsolata a tanácsokkal. A muzeumok programjukkal messzemenően támogatják a helyi rendezvényeket, de a kulturális élet más területein is jelentős szerephez jutottak. Tanácsi szerveink segítik is a muzeumok célkitűzéseit, sőt, sok helyütt egyenesen kezdeményezik és szervezik a helyi muzeumok fejlesztését. Itt elsősorban a kiskunhalasi, a kalocsai és a kiskőrösi tanácsi szerveket említeném meg, mint amelyek a legaktívabb érdeklődést tanúsítják a muzeumok iránt, de növekvő érdeklődés tapasztalható a kiskunfélegyházi és a bajai tanácsoknál is, elsősorban a népművelés egyes feladatainak megoldásában. A közös rendezvények, évfordulós kiállítások kérdésében Kecskemét Város Tanácsa bizonyult a legaktívabbnak és legáldozatkésebbnek. Ez a tanács az utóbbi időben egyre nagyobb figyelmet szentel a muzeum távlati fejlesztésének is.

A más szervekkel való kapcsolatok kérdése is jól alakul. Megye-szerte jó az együttműködés a muzeumok és a TIT, a művelődési házak, a könyvtárak és a levéltárak között. Aktív munkakapcsolattá alakult ez a tanácsköztársasági és más jubileumi kiállítások előkészítésében, rendezésében és megyei terjesztésében. Kielégítőek a kapcsolatok a Moziüzemi Vállalat keretében működő Megyei Filmstudioval, de ennek továbbfejlesztésében további nagy lehetőségeket látunk.

+ + +

A megyei muzeumigazgató irányítási módszere évek gyakorlata során alakult ki. A szervezet tagintézményeivel való kapcsolat tartására, azok irányítására felhasználja a személyes ellenőrzés, az írásos jelentéskérés, az igazgatói értekezletek lehetőségeit. Tapasztalataink szerint módszerei beváltak. A területen való mozgását Osztályunk korábban saját kocsijának rendelkezésére bocsátásával segítette elő, s ezt a megyebeli nagy távolságok, a bonyolult közlekedési viszonyok indokolttá is tették. Az irányítást és a helyszini ellenőrzést tovább segítette, hogy 1969 első negyedévében a megyei muzeumi szervezet számára külön gépkocsit tudtunk juttatni.

A megyei muzeumigazgató posztját kezdettől fogva Horváth Attila ősrégész muzeológus tölti be. Szakmáját értő, alapos felkészültségű ember, aki fontos vezető pozíciójában jól megállja a helyét. Ennek biztosítéka - felkészültsége mellett - emberi és politikai rátermettsége. Osztályunknak személyével és személyén keresztül az egész muzeumi szervezettel harmonikus és konstruktív kapcsolata fejlődött ki.

+ + +

A muzeumi munka - amelynek társadalmi elismerését, még távolról sem lehet kielégítőnek tekinteni - nagy terheket ró a tudományos és adminisztratív dolgozókra csakugy, mint a segéderőkre. Csak olyanok dolgozhatnak tartósan a muzeumokban, akik a kötelességtudáson túlmenően munkájukat nagyfoku hivatásérzettel is tudják végezni. Dolgozóink alkalmazásánál és nevelésénél arra törekedtünk, hogy ezt a szemléletet elmélyítsük, tekintve, hogy minden dolgozónk lényegében bizalmi állást tölt be: nemcsak fontos eszmei értékekért, hanem igen jelentős anyagi értékekért is felelős. Dolgozóink felelősségérzetének és munkafegyelmének egyik bizonyítékaként fogjuk fel, hogy a hiányos létszám-ellátottság ellenére a fokozódó, s a muzeumok számára oly veszélyes műtárgy-kereskedelem gyűjteményeinkben mindeddig nem okozott problémát.

+ + +

A Megyei Tanács Végrehajtóbizottsága legutóbb 1966 elején tárgyalta részletesen a muzeumi szervezet teljes munkáját. Megállapította a Végrehajtóbizottság, hogy a tanácsi kezelésbe vétel óta a muzeumok életében komoly fejlődés mutatkozik, mindamelllett, hogy a szervezet megyei szintű irányítása még nem bontakozott ki teljesen.

Kedvezően értékelte a Végrehajtóbizottság a megyei muzeumi szervezet jól alakuló tartalmi munkáját is, és egyetértett a továbbfejlesztésre vonatkozó elgondolásokkal is.

A feladattervből álljon itt néhány fontosabb, a közelebbi jövőben megoldáshoz jutó, vagy olyan probléma, melyben az intézkedés feltételeinek megteremtése folyamatban van:

a megyeszékhely muzeuma raktározási és kiállítási helyiség gondjainak megoldása, tudományos létszámának feltöltése néprajzos, legújabbkori történéssz - esetleg még egy művészettörténéssz - muzeológus alkalmazásával; létszámkeretén belül a megyei muzeumigazgató-helyettesi állás megszervezése;

a muzeumi szervezet költségvetésének stabilizálása az évi mintegy 2-300 ezer forintot kitevő póthitelek fejlesztésképpen megadásával; a muzeumi évkönyv, évi egy vándoroltatható tematikus időszak kiállítás költségeinek biztosítása, valamint az ásatási és egyéb gyűjteménygyarapítási költségek emelése, legalább az árváltozások mértékében;

a muzeumi szervezet végleges ügyrendjének kidolgozása és ennek alapján az egyes intézmények saját ügyrendjének elkészítése;

a kisebb gyűjteményeink (Dunapataj, Dunavecse, Szalk-

szentmárton) jogi helyzetének rendezése, muzeumi rend-
jük kialakítása;

a muzeumi dolgozók fizetésrendezésének befejezése.

További jelentősebb feladataink, amelyek végrehajtása már a kö-
vetkező 5 éves tervidőszakra huzódik át: a kecskeméti muzeum új
nagy méretű állandó kiállításához, a bugaci természettudományi,
a kiskunhalasi helytörténeti, majd a kalocsai néprajzi és ter-
mészettudományi, illetve a bajai muzeum új állandó kiállításai-
hoz a feltételek megteremtése.

Kádasi László

Múzeum és új közönség

1968 szeptember 18-24 között Krakkóban tartotta nemzetközi szemináriumát az ICOM (International Committee of Museums).

A rendezvény az UNESCO égisze alatt, a lengyel UNESCO Bizottság és a lengyel ICOM Nemzeti Bizottság közös szervezésében zajlott le, s ezen 13 ország: Anglia, Bulgária, Csehszlovákia, EAK, India, Kuba, Lengyelország, NDK, NSZK, Románia, Szovjetunió, Uganda és Magyarország képviseltette magát, muzeumi főigazgatókkal, osztályvezetőkkel.

A hat napig tartó megbeszélések fő célja annak megvitatása volt, hogy a különböző társadalmi rendszerű és kulturájú országok milyen közös koncepciót alakítsanak ki a múzeumok új közönségének megnyerésére és megtartására.

Fontos feladatának tekintette a szeminárium a különböző népművelési módszerek ismertetését, valamint azoknak a tudományos eredményeknek a közreadását, amelyek a muzeumi népművelő munka hatásfokát, az oktatásban, pihenésben, szórakozásban elfoglalt szerepét igyekeztek elemezni.

A résztvevő országok delegátusainak felszólalásaiból meg lehetett állapítani, hogy a muzeumi népművelés minden ország közművelődésében fontos szerepet tölt be. Ezen a téren a helyes módszerek keresése, kialakítása a jelen és jövő folyamatos feladata. A jó módszerek kialakítását hathatósan segítik elő az egyes országok múzeumaiban alkalmazott pszichológusok, szociológusok, akik a látogatókkal közvetlen foglalkozás útján, tudományos felmérések alapján érdekes és figyelemreméltó eredményeket mutathatnak fel.

Érdekes előadást hallottunk az oswiencimi (Auschwitz, Lengyelország) emlékmúzeum szociológusától, aki több év óta vizsgálja az auschwitzi kiállítás serdülő fiukra gyakorolt hatását.

Számottevő kísérleteket végeznek az EAK-ban, ahol a Museum of Science and Technology (Műszaki Múzeum) a működő és 1:1 arányban elkészített műszaki modellek segítségével műszaki ismeretterjesztést végez a szakmunkásképzés elősegítésére.

Ezek a példák számunkra eléggé szélsőségesek. Lengyel vendéglátóink azonban gyakorlati bemutatókkal illusztrálták, hogyan próbálják a múzeumok hatókörét a társadalom valamennyi rétegéhez szólóan kiszélesíteni. A szeminárium résztvevőinek alkalma volt meghallgatni a Czartoryskich múzeum egyik iskolai foglalkozását az egyiptomi művészetről. Vitatható, hogy a foglalkozás mind tartalmilag, mind formailag mennyiben volt alkalmas arra, hogy 14 éves gyerekekkel megismertesse az egyiptomi művészetet, de maga az a tény, hogy az iskolai történelem és művészetoktatásban egyre nagyobb mértékben támaszkodnak a múzeumokra és a fellettes hatóságok a személyi és tárgyi feltételek megteremtésével ezt elősegítik, biztatónak és követhetőnek tűnik.

Láthattunk egy rejtett kamerákkal készített filmet is. Egy időszaki képzőművészeti kiállításra különböző módon előkészített, különböző koru és nemű gyermekcsoportokat vezettek vagy engedtek be és az egyes kiállítási tárgyak kiváltotta reakciókat jelezték a rejtett kamerák. Izgalmas és dokumentumfilmnek is felhasználható a téma és az anyag is, a megvalósulás azonban nem biztos, hogy tudományos eredményeket hozhat.

A tömegkapcsolatok elmélyítését mutatta be az a film is, amelyik egy új bányásztelepülés benépesüléséről szólt. A modern, emeletes házakba még napjainkban is földműveléssel foglalkozó családok kerültek, s ezt a szituációt próbálta felhasználni a krakkói Nemzeti Múzeum, hogy a lakások berendezésével egyidőben izlésnevelő kampányt indítson. Szoros együttműködésben dolgoztak a különböző kereskedelmi vállalatokkal és a helyi állami

szervekkel.

A felszólalók hangsúlyozták, hogy bár különböző világnézetű és kulturájú országok képviselői jöttek össze, de egyetértenek abban, hogy a XIX-XX. század hagyományos muzeumlátogató közönsége megváltozott. A szocialista országok létrejötte, a gyarmatok szétesése, az urbanizáció és iparosodás mind nagyobb tömegeket fordít a kultúra felé. Nagymértékben fejlődik a turizmus is. Mindezek a változások megnövelték a muzeumok jelentőségét az egész világon. De annak ellenére, hogy világviszonylatban szinte társadalmi szükséglet lett a muzeum, mind az iskolai, mind az iskolán kívüli oktatásban és nevelésben, nagyon kevés történt annak tudományos megállapítása érdekében, hogy az új közönség milyen igényt támaszt a muzeumokkal szemben.

A muzeumlátogatók zömét az egész világon az iskolás korosztály adja. Ennek megfelelően elsősorban az említett korosztály megnyerését kell szem előtt tartani. Minden országban az oktatási rendszer fontos eleme a muzeum. Munkájuknak a pedagógiai célokkal való összehangolására közös muzeumi és iskolai programot kell kidolgozni, amely figyelembe veszi az oktatás különböző követelményeit. Ez természetesen feltételezi, hogy a pedagógusok tisztában vannak a muzeumok adta lehetőségekkel. Az 1968-ban Moszkvában tartott ICOM szeminárium megállapította, hogy a tanároknak olyan képzésre van szükségük, amely lehetővé teszi, hogy a muzeumokat oktatási célokra is fel tudják használni.

Figyelemreméltó az a kezdeményezés, hogy az egyes országokban a muzeumokat látogató diákok nemcsak passzív nézői a kiállított tárgyakkal, hanem különböző módszerek segítségével (gyermekklubok, ifjú muzeumbaráti körök, szakkörök, stb.) tevékeny részesei lesznek a muzeumok életének.

Ezen a téren elért minden eredményt az adott muzeum, az adott ország és nem utolsósorban nemzetközi szempontból is feltétlenül értékelni kell. A muzeum és új közönség problémájának tanulmányozására nemzeti bizottságokat, vagy központokat lenne

célszerű létrehozni, amelyek lehetővé tennék az értékelések nagyobbkörű megvitatását, az információk cseréjét és e különösen fontos feladat nemzetközi koordinálását.

Az eddigi szurópróbáknak számító tudományos kísérletek helyett közös, egységes kutató programot kellene megvalósítani, amely lehetővé tenné a jó módszerek közös kialakítását.

A szeminárium határozatában javasolja, hogy 1971-ben az alábbi témák kutatása induljon meg:

1. Az állandó, időszaki és vándorkiállítások pedagógiai értéke.
2. A különböző múzeumok (művészeti, műszaki, történeti, irodalmi, természettudományi múzeumok és emlékházak, műemlékek) csoportos megtekintésének hatása.
3. Az iskoláskorú gyermekek muzeumi foglalkoztatása.

E vizsgálatok elvégzését a határozat a muzeumlátogatók számának emelkedésével szoros összefüggésben javasolja. E téren sokat segíthetne, ha a múzeumok bevezetnék az időszakos esti (18-22 óra közötti) nyitvatartást.

Ugyancsak tudományos vizsgálatok tárgyává kellene tenni a muzeumi propagandát, amely az új közönség megnyerésének egyik legfontosabb eszköze.

Fentiekben csupán a szemináriumon elhangzott felszólalásokat kívántam vázolni. A Muzeumi Közlemények következő számában arról szeretnék beszámolni, hogy a KMI Népművelési és Propaganda Csoportjának e téren milyen elképzelései vannak.

Béni Miklósné

Az Európai Kerámiaművészet kiállítás előkészületei és forgatókönyve

A kiállítás, melynek forgatókönyvét módszertani tanulmányként az alábbiakban közöljük, 1969 júliusában került megrendezésre az Iparművészeti Muzeumban. Az előzetes tématerv szerint célja az európai kerámia fejlődési tendenciáinak bemutatása, egyben a hazai kerámiaművészet és az európai fejlődés összefüggéseinek érzékeltetése; hozzájárulás a közönség izlésének, művészettörténeti szemléletének fejlesztéséhez.

E célkitűzés megvalósítása szükségessé tette az európai kerámia-történet vázlatos áttekintését és a megfelelő korszakok hangsúlyozását. Abból indultunk ki, hogy a mai kerámia hosszú fejlődés szintézise: évszázadok során alakultak ki különböző válfajai az egyszerű mázatlan agyagedénytől az ólom-, majd az ónmázás, egyéni és üzemi uton előállított agyagig, a kőedény és porcelán-árutól a mai, kifejezési lehetőségekben szinte korlátlan kerámia-változatokig (egyszerű mázatlan agyag-munkák, agyagmázás edények, ólom-, majd ónmázás edények, kőcserepek, porcelán-változatok, kőedények, Weedgwood, fajansz-, porcelánárak, mai modern kerámia).

Mindezeknek összetartozóság szerint, földrajzi bontásban, jelentőségüknek megfelelő méretekben szerepelniök kell a kiállításban. Nyilvánvaló, hogy az őskori agyagedényekre csupán utalhatunk néhány eredeti tárgy és fénykép segítségével, hasonlóan szűk korlátok közé kényszerültünk pl. a népi kerámiában továbbélő - így gyűjteményünkben csak alig, vagy egyáltalán nem található - ólommázás edények bemutatásánál. Gazdagabb, teljesebb anyagot mutattunk be viszont az ónmázás edényekből, melyeknek előélete már Kis-Ázsiában megkezdődik az időszámításunk előtti VI. században és a XII-XIII. századtól már gazdagon bonatkozik ki.

Az iszlám kerámiától a hispano-moresk kerámiákon át vezet az út a már gazdag bontásban megjeleníthető olasz kerámiáig. Erre muzeumunk gyűjteménye gazdag lehetőséget ad. A XIV. századtól a XVIII. század végéig követhető nyomon ez a fejlődés: a faenzai, giubbiói, urbanói, caffagioloi, durantei, derutai, firenzei, sienai, velencei és castelli kerámián át demonstrálható. Az olasz majolika mellett más európai országok jelentős fajanszművészetének emlékeit is bemutatjuk: a németalföldi és német fajanszműhelyektől a francia, osztrák és magyar műhelyek termékéig. A fajanszművességen belül megkülönböztetjük az egyéni és manufaktúrális uton, valamint az üzemszerű feltételek között előállított fajanszokat.

A kőcserep készítése, - amely alapvetően különbözik a fajanszétól - új fejezetként izelődik az európai kerámia fejlődésébe. A Rajna-környéki kőcserepekkel a XIX. század közepéig, a nemesebb kerámia-formák megjelenéséig találkozhatunk.

A XVIII. század elején a porcelánnal egy új kerámiaféleség alakul ki. Meissen szerepének és működésének kiemelkedő jelentőségét hangsúlyozni kívánjuk a kiállításon. Ezért Meissent a közismert iparművészettörténeti periódizálásban mutatjuk be. Az 1717-el elinduló bécsi porcelánmanufaktúra és különböző korszakbeli alkotásai szintén kiemelten szerepelnek a kiállításon, ugyanúgy, mint a berlini (a Wegely és a Gotzkowsky), a höchsti, frankenthali, a ludwigsburgi és a nymphenburgi porcelánmanufaktúrák alkotásai. A kisebb német gyárak termékei szintén jelentőségükhöz mértén szerepelnek a kiállításon. Az európai porcelán fejlődésében a sevresi és más kisebb francia gyárak mellett az angol porcelánnak is jelentős szerepe van, csakúgy, mint az olasz, holland, belga, dán és orosz porcelánnak. A cseh és az osztrák gyárak szerepe különösen kiemelkedő a magyar fejlődés szempontjából.

A XVIII. században meginduló és a XIX. században kibontakozó kőedény-gyártás európai állomásait (Anglia, Németország, Csehország, stb.) szintén illusztráljuk. A Weedwood angliai és fran-

ciaországi megjelenése, elterjedése a XVIII. századra esik.

A magyar kerámia fejlődése, kialakulása külön fejezetet kap. Ez azért szükséges, hogy azt a fejlődésbeli elmaradottságot indokoljuk, mely a magyar kerámiát a külfölditől elválasztja. Az egyéni magyar keramikusság bemutatása után a manufakturális kerámiával folytatjuk a sort (Holics, Tata, Buda, Modor, Dejte, Gács, Pongyelok, Murány, stb.).

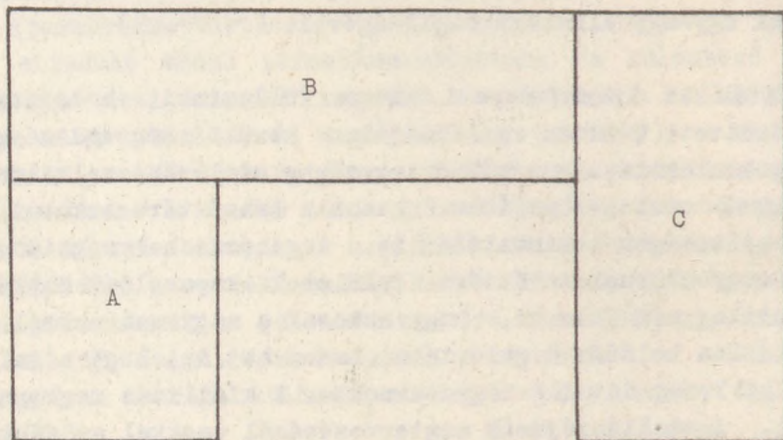
A magyar kőedénygyártás a XVIII. század végén kezdődik, de a XIX. század elején, illetve közepén bontakozik ki (Holics, Kassa, Pápa, Kőrmöcbánya, Rozsnyó, Batiz, Miskolc, Bélapátfalva, Szilvássvár, Telkibánya, Hollóháza, Igló, Herend, Lukafa, Kőszeg, Bakonybél, Görgényszentimre, Brassó, Kolozsvár, stb.). A kőedénygyárakkal közel egyidőben alakulnak ki első porcelángyáraink (Telkibánya, Herend, stb.) is. A herendi Fischer-féle gyár és egyes fontosabb stiluskapcsolatainak érzékeltetése szintén helyet kap a kiállításon. A porcelán-fajansz - új műfaj - kialakulása szintén szerepel a kiállításon. A pécsi Zsolnay gyár szerepét erőteljesen hangsúlyozzuk. Majd a mai magyar kerámia fontosabb irányzatait mutatjuk be három Kossuth-díjas mesterünk egy-egy alkotása segítségével.

A kiállítás az Iparművészeti Múzeum földszinti, a bejáratától nézve fordított U-alaku galériájában került megrendezésre. E helyiség kialakítása az épület egységes stilusához alkalmazkodik nemcsak oszlop-rendjében, hanem a belső térszerkezet, az építési adottságok tekintetében is. A galéria helyégeit és a középső nagy csarnokot áttört felületek kapcsolják össze. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy nemcsak a nagy csarnokból nyílik korlátlan belátás a galériába, hanem azt is, hogy a galériából is ki lehet látni a nagy csarnokba. A kiállítás megkonstruálásánál, installációjának megtervezésénél ezekkel az adottságokkal eleve számolni kellett. Ezért olyan installációt alkalmaztunk, amely a tér sajátos szépségét és jellegét nem befolyásolja. Emellett a kiállítandó anyag jellegét sem hagyhattuk figyelmen kívül. A nehezebb, tömörebb, statikusabb benyomást kel-

tő fajanszok kiállításánál másként kellett eljárunk, mint a könnyed, légies hatású porcelánoknál. Ezért a hasonló vitrinek másneműségét azzal próbáltuk elérni, hogy térelválasztó felületeket iktattunk be a két vitrin-sor közé. A vitrinek kialakításánál egyébként az egyszerűségekre törekedtünk. Kerültünk minden olyan megoldást, elképzelést, amely az anyag hangulati és esztétikai hatását befolyásolná, zavarná. A térelválasztó szerkezet alkalmazásához csak a galéria hátsó helyiségében nem ragaszkodtunk, ahova a porcelánanyagot helyeztük. Itt arra törekedtünk, hogy az anyag könnyedségét a vitrinek egyszerűségével is fokozzuk.

+ + +

A kiállítás elrendezését az alábbi vázlat és táblázat szemlélteti:

A = Európai fajansz B = Európai porcelán
C = Magyar fajansz, kőedény, porcelán

A terem	vitrin száma
Közel-Kelet	1-2
Közép-Európa	3
Német kőcserép	4-5
Olasz	6-9
Buda	10
Francia	11-12
Svájc	13
Delft	14-15
Nürnberg	16
Bayreuth	17-18

B terem	vitrin száma
Meissen	19-21
Bécs	22-23
Höchst	
Nymphenburg	24-26
Fürstenburg	
Berlin I	
Berlin II	
Frakenthal	
Ludwigsburg	
Orosz	27-28
Olasz	29
Cseh	30
Francia	31
Dán	32-33
Angol	34
Angol-német kőedény	35

C terem	vitrin száma
Török	36
Habán	37-39
Holics	40-41
Tata	42
Buda + manufakturák	43
Kőedény	44-46
Átmenet	47
Telkibánya	48
Herend	49-50
Zsolnay	51-53

A terem

Két részes tábla. Egyik részén a szöveg, másik részén keramikust munka közben ábrázoló XVI. sz.-i metset nagyított képe (2488/1968. sz. felvétel).

A kerámia - mint használati edény - az emberi életmód állandó eleme. Az első agyagedények diszítés nélkül valók és az egyszerű, természeti formákat öltik magukra. Az edények felületét borító máz is a használhatóság érdekében jött létre. Mivel a kerámia létrejöttét gyakorlati rendeltetésének köszönheti, alakulása, fejlődése mindig szorosan összefügg a termeléssel, a társadalom technikai, technológiai színvonalával, életével. Nem véletlen, hogy az ónmáz például a korai tőkés társadalom fejlődésével egyidőben jelenik meg Európában, használata a korabeli termelési móddal függ össze. Ezért kiállításunkon a kerámiát forradalmasító ónmáz megjelenésével, felhasználásával foglalkozunk elsősorban, majd azokkal az anyagokkal, melyek létrejöttüket az ónmáznak köszönhetik.

Tábla. Vitrinen kívül helyezendő el.

Az európai kerámiaművesség már korán - jóval időszámításunk előtt - kialakította sajátosságait, de technikailag elmaradt Közel-Kelet és Kisázsia eredményeitől. Míg Európában ekkoriban ismeretlen volt a fémmáz használata, Egyiptomban, Assziriában és Babylonban évezredekkel időszámításunk előtt ismerték és használták a színes ónmázt.

1.sz.vitrin

A középkori perzsa fajanszok legkedveltebb diszítése a fémfényben csillogó lüszteres máz. Ez a technika is Perzsiában keletkezett - ahonnan az ón- és ólomház elindult európai hó-

ditó utjára - és innen terjedt el a XII. században az iszlám különböző országaiba.

2.sz.vitrin

Az óarab művészet nyugati változatát mór művészetnek nevezzük. A hispano-mór fazekasok alkotásai eltérnek a többi iszlám kerámiától. Legjellemzőbb vonásuk a lüszteres máz, a festés és diszítés gazdagsága.

3.sz.vitrin

Az ónmáz megjelenése előtt agyagot, sőt és ólomházat használtak az európai kerámikusok. Az ólomház a XIII. században - sőt egyesek szerint már a XII. században - elterjedt Nyugat-Európában. Az ólomház átlátszó s a cserépen üvegszerű felületet alkot. Ha réz- vagy vasoxiddal keverik, zöld, illetve sárgás-barnás felületet eredményez.

Az ólomházas kerámia-technika ma is él a népi fazekas-művészetben, míg a fajansz-, vagy majolika-technika a modern kerámiai eljárások alapjául szolgál.

4.sz.vitrin

Az ónmáz kerámiaművészet megjelenése előtt terjedt el egyes országokban (Németország, Franciaország, Anglia, stb.) a kőcserépművészet. Az e tárgyak alapanyagául szolgáló agyag a benne levő gazdag kvarctartalom miatt a tűzben kőkeménnyé ég. Színe rendszeren világoszürke, esetleg krómsárga, vagy vöröses-barna.

5.sz.vitrin

A kőedények készítésének főhelye a rajnai tartomány (Koblenztől Kölnig). A legrégebb

darabok reneszánsz stílusúak. Az 1550 körül alakult siegburgi műhelyben magas, kupszerűen megnyult korsók készültek; az 1565 körüli ráreni edények orsószerűek, zömökek. Itt készültek a barna színű, szakállas emberfejes, ún. Bartmann-korsók is. A kőcserépművesség a XVIII. században népművészetté alakult át.

6.sz.vitrin

Az ónmáz készítését először az olaszok sajátították el az iszlám művészetét gyümölcsöztető spanyoloktól. Faenza készítményei a legkeresettebbek, majd Firenzéé, Siennáé és Cafagioloé. 1500 körül alakulnak Urbino és Casteldurante műhelyei. Velence iparát 1520-tól, Derutáét pedig 1521-től ismerjük. Deruta és Gubbio kerámiaművészete a XVI. század közepén virágzik főleg G. Andreoli idejében.

7.sz.vitrin

A XVIII-XIX. században egyes városok régi majolikaműhelyei manufaktúra-szerűen működnek. Legismertebbek: Nova, Pesaro, Faenza, Bassano, Milano, Torino, Gorizia és Trest műhelyei.

8-9.sz.vitrin

A majolika-készítés Olaszországban a XIX. században lendül fel és ma is virágzik. Különösen Cantagalli firenzei gyára vált európai hírűvé a XIX. század végén.

10.sz.vitrin

Az első ónmáz kerámia emlékekkel Magyarországon Mátyás udvarában találkozunk. Noha a Mátyás alatt virágzó majolikaművesség - a műhely rövid élettartama és az ország életében bekövetkező nagy politikai és társadalmi vál-

tozások miatt - nem lehetett nagy hatósugaru, a magyar kerámia történetében mégis korszakos jelentőségü.

11.sz.vitrin

Franciaországban mára kora-reneszánszban megindult az igényes, művészi kerámia készítése, az ónmázás kerámia azonban csak az 1520-as években jelenik meg. A század közepén lépett nyilvánosság elé a francia kerámia egyik legnagyobb mestere: Bernard Palissy. Naturalisztikusan diszitett tálaival, edényeivel iskolát teremtett.

12.sz.vitrin

A XVI. században Franciaországban egymás után létesültek manufakturák, mint pl. Rouenben, Lyonban, Neversben, stb. A legismertebb és leghiresebb francia manufaktura a Strassbourg-i volt, melyet a Hannong-ok alapítottak 1719-ben. A gyár Lotharingiai Ferenc tulajdona lett, aki 1743-ban birtokainak nyugati részén, Holicson is hasonló manufakturát létesített.

13.sz.vitrin

Itália északi szomszédságában, Svájcban az 1520-as és 1540-es évek között találkozunk az ónmázás kerámia nyomaival. A svájci majolika azonban csak a XVII. század közepén válik jelentőssé a Winterthurban készített majolikával és a vegyesmázás kályhákkal.

14.sz.vitrin

Hollandiában későn, 1584-ben jelenik meg az ónmázás kerámia. Delft fajanszipara 1610 körül létesül. A század elején hazai izlésü tár-

gyakat készítenek, később viszont a kínai és japán porcelán hatására készítményeik diszitése erősen átalakul.

15.sz.vitrin

A delfti kerámia virágkora a XVIII.század első felére esik. Ekkoriban mintegy 36 manufaktúra működik a városban.

16-18.sz.vitrin

Az első jelentősebb német kerámiaműhely - a Preuning-féle - Nürnbergben működik a XVI. században. A XVII. században Hanauban, majd Berlinben és Bayreuthban létesül fajanszgyár (1720). Készítményei szintén Delftchez igazodnak.

B terem

Két részes tábla. Első részén szöveg, második részén: egy porcelán manufaktúra belsejét ábrázoló felvétel (2488/160 sz.).

Európában már a XVI. században megindulnak a kísérletek porcelán előállítására. Firenzében a Mediciek alatt, 1574-1620 között sikerült egyfajta lágyporcelánt előállítani. Itália mellett Franciaországban és Németországban is korán megindultak a porcelángyártási kísérletek. Ezek eredményeként sikerült 1673-ban egy porcelántípust, az ún. fritt (lágyporcelánt) előállítani. A XVIII.század elején több francia gyár ebből az anyagból dolgozott.

Németországban 1675-től foglalkoznak porcelán előállításával. Ez elsősorban Tschirnhauser és Böttger nevéhez fűződik. Böttgernek sikerült a keményporcelánt 1707-ben először előállítani. Ez tette lehetővé a meissenai porcelángyár megalakulását 1710-ben.

- 19.sz.vitrin Az európai porcelánstílus kialakítása J. G. Hörold érdeme. Neve a legszebb európai festett porcelán korszakát (1720-1735) jelöli. A gyár 1720-tól 1750-ig terjedő periódusának - egyben az európai porcelánművészetnek - egyik legnagyobb egyénisége: Kändler, aki 1731-ben került Meissenbe.
- 20.sz.vitrin Kändler már 1750 körül a rokokó izléshez csatlakozik, de a gyár igazi rokokó szakasza csak 1750 után következik be. Ezt az időszakot ipari korszaknak nevezik (1750-1773). A Hörold-festés háttérbe szorul, s egyre több rokokó stílusú edényt készítenek, domboru és „deutsche Blume”-nak nevezett diszítéssel.
- 21.sz.vitrin 1764-ben Meissenben Michael Victor Acier francia művész meghívásával kezdődik az un. Louis XVI. periódus. Acier a klasszicizmushoz kapcsolja a rokokó-barokk hagyományokon nagyra-nőtt meissenai kisplasztikát, de törekvésében sok a dekadens elem. 1833-tól a rokokó stílust ujitják fel, majd a historizmus és a szecesszió jegyében dolgoznak.
- 22.sz.vitrin A bécsi porcelángyárat 1718-ban alapította Innocentius Du Paquier. A Du Paquier-periódus szakaszokra osztjuk. Kezdetben az ezüstművesség és a fajansz hatása dominál, végül alakos diszitményeket alkalmaznak meissenai modoru kerti virágokkal. A gyár 1744-től állami tulajdonba került. Az állami periódus 1744-től 1864-ig tart.

23.sz.vitrin

A bécsi gyár plasztikai művészetét három erőteljes egyéniség képviseli. Kezdetben J. Niedermayer és Leopold Dannhauser, majd Anton Grassi, aki 1784-től a gyár plasztikai tervezője. A bécsi porcelánplasztika utolsó korszaka Anton Grassi nevéhez fűződik. Grassi idejében Konrad Sorgenthal (1784-1805) vezette a bécsi porcelángyárat. Ez volt a gyár legvirágzóbb periódusa. Ezt követően fokozatosan hanyatlik és 1864-ben végleg megszűnik.

24.sz.vitrin

A höchsti gyárat Adam Friedrich von Löwenfinck meissenai festő alapította 1746-ban. A gyár hírnevét J. P. Melchiornak köszönheti, aki 1866-79-ig dolgozott itt. A nymphenburgi porcelángyár 1747-ben létesült. Hírnevét F.A. Bustelli figurái alapozták meg, aki 1754-től 1763-ig működött itt.

25.sz.vitrin

A fürstenbergi porcelángyár 1747-ben létesült. A gyár második periódusában a francia származású V. Gerverot vezeti a gyárat. Gerverot Sevresben tanult, ezért a gyár stílusában franciás jelleg dominál.

Az első berlini porcelángyárat W. Kaspar Wegely alapította 1750-ben. A gyár rövid működés után, 1757-ben megszűnt, s a csak néhány évig fennálló vállalatot 1761-ben követte Nagy Frigyes király porcelángvára, mely az 1770-es években élte fénykorát. A gyár 1790-ben egyesül a charlottenburgi gyárral.

26.sz.vitrin

A frankenthali porcelángyárat 1755-ben alapi-

tották. A frankenthali porcelán-plasztika magas színvonala Konrad Link fellépésével kezdődik, aki a XVIII. századi német szobrászat egyik kimagasló alakja. Johann Peter Melchior - a kiváló német kisplasztikus - is dolgozik egy ideig a frankenthali gyárban. A gyár 1799-ben végleg megszűnik. Munkásai Nymphenburgba mennek át. Frankenthalra Sevres stílusa hatott, ennek ellenére sajátos hangvétele évtizedekig érvényesült.

A ludwigsburgi porcelángyár 1758-ban alakult. A gyár legjobb periódusa 1760-tól 1775-ig tart. Noha a figurák művészi kialakítása sokat fejlődik a 60-as, 70-es években, mégis szívesen fordulnak Meissen, Nymphenburg, Frankenthal törekvéseihez, s talán Hőchsthöz és Fuldához is. A gyár 1824-ben végleg megszűnik.

27.sz.vitrin

Az 1744-ben alakult szentpétervári manufaktúra tevékenysége 1773-tól lendül fel. A festőműhelyt Szaharov vezeti, a szobrok művészi színvonalát pedig Rachette biztosítja.

28.sz.vitrin

A pétervári mellett néhány kisebb porcelángyár is létesül a XVIII. század végén, a XIX. század elején. Közülük kiemelkednek: Baranovka gyára, Batyenin Szergej pétervári üzeme és Kornjilov testvérek ugyancsak pétervári gyára.

29.sz.vitrin

Az olaszországi Velencében Vezzi aranyműves és testvére alapított 1720-ban porcelánmanufaktúrát, a bécsi gyárból szökött Hunger segítségével. A második olasz porcelángyárat

Velencében alapítják 1758-ban. V. Fülöp spanyol király fia, Bourbon Károly az ujonnan felépült nápolyi Capo di Monte kastélyában 1743-ban alapított porcelángyárát nevezi a szakirodalom Capo di Monte-nak.

30.sz.vitrin

Az első cseh porcelángyárát Rabersgrünben, a másodikat pedig Schlagenwaldban alapították 1792-ben. A gyár zöldes-kékes színű masszájával, nehézkes formáival nem tud versenyezni a meissenai és a türingiai porcelánnal. - A klösterle-i porcelángyárát 1793-ban, Pierkenhammer gyárát pedig 1802-ben alapították. 1815-től Elbogen Csehország legfontosabb kerámiai központja.

Tábla. Vitrinen kívül helyezendő el.

A Távol-Kelettel folytatott kereskedelem révén a kínai porcelán lassan kiszorítja az aranyat és ezüstöt, sőt a fajanszot is. A fajanszosok a konkurencia hatására megkísérik előállítani a porcelánt. Így jött létre a külső hatásában ugyan a kínai porcelánhoz hasonlító, anyagában azonban ettől eltérő, un. lágy, vagy fritt porcelán. Poteratnak sikerült először Rouenben 1673-ban lágyporcelánt előállítani, majd 1677-ben Saint Clouban gyártnak lágyporcelánt. Míg a Poteratoknak nem sikerült Rouenban a porcelánt fellendíteniök, a Chicanneau-család vállalkozása anyagilag is kifizetődött. Saint-Cloud 1766-ig üzemel.

31.sz.vitrin

Az egyre terjedő kemény porcelán mellett még a XIX. században is állítottak elő lágyporcelánt Franciaországban (pl. Sevres). Noha már

1739-től készítenek keményporcelánt Franciaországban, az 1756-ban Sevres-be költöző Vincennes-i királyi manufaktúrában 1768-tól készítenek a lágy porcelán mellett keményporcelánt. - A gyár fénykora 1750-től 1760-ig tartott. A kor majdnem minden jelentős szobrásza dolgozott Sevres-ben, mégis kiemelkedik a gyár tervezőgárdájából Falconet, Pajou, Pillage, Clodion stb. 1887-től 1891-ig Theodore Deck, a híres francia keramikus vezette a gyárat.

32.sz.vitrin

A koppenhágai porcelángyár 1754-ben alakult. 1799-től kezdve királyi dán porcelángyár. Kezdetben sevresi lágyporcelánt készít. A gyár első virágkora a 80-as évekre esik. Az edények formái és díszítése kezdetben a német formát követi, majd fokozatosan nemzeti karakterűvé lesz.

33.sz.vitrin

A gyár XIX.századvégi világhírét Arnold Krognek, a gyár zseniális vezetőjének köszönheti, aki elsőrendű művészeket alkalmaz és egyedi készítmények előállítására törekszik. Tárgyainak, készleteinek kedvelt díszítőeleme továbbra is a dán flóra. A századforduló szecessziós hatása a gyár termékein is megmutatkozik. Edényei kék, zöld, és vörös mázalatti színekkel készülnek.

34.sz.vitrin

Olaszország, Németország és Franciaország mellett Angliában is korán megindultak a kísérletek a porcelán előállításáért. Ezek eredményeként feltalálták az ún. csontporcelánt. Ez a francia lágy porcelánhoz hasonló porcelán-

féleség. Előállítására csonthamu hozzáadásával történik. Használati célra ugyan alkalmatlan, de diszedénynek igen megfelelő.

Az első angol porcelángyárak Bowban (1744-1762), Derbyben (1745), Chelsea-ban (1745), majd Liverpoolban (1750?) létesültek.

Tábla. Vitrinen kívül helyezendő el.

A kőedény - legalább is annak XVIII. századi angliai és német változata - földpátot tartalmazó kerámiafajta, melyet átlátszó, ólmos illetve bóraxos, vagy bórónsavas mázzal borítanak. A szériaszerűen előállítható kőedény megsemmisítő csapást mért a művészi fajanszra, ezért a fajanszgyárak egyrésze a kőedényvel folytatott versenyben megszűnt, vagy átalakult kőedénygyárrá.

35.sz.vitrin

Az egyik legnagyobb angol kőedénygyár Leedsben (1760-1825) működött. Az angol és európai kőedénygyártást Weedgwood lendítette fel. E név alatt különböző jellegű és minőségű kőedényt készítettek. Az angol kőedénygyárak mellett jelentős szerepe volt a német gyáraknak is (Mainz, Marktbreit am Main, Schrammberg stb.).

C terem

Egy részes tábla. Csak szöveg.

A magyar fejlődés a XV. századig teljesen páralel halad az európaival. A török hódoltság másfél százada azonban nemcsak a polgári termelőerők fejlődését akadályozta Magyarországon, hanem a művészet, köztük a kerámia fej-

lődését is. Ezért Magyarországon a majolika csak a XVII. század első éveiben terjed el véglegesen. Nyugat-Európában már a XVII. század második felében megindul a küzdelem a porcelán előállításáért. Magyarországon - majdnem kétszáz éves késéssel - a XIX. század elején kezdődik meg a porcelán előállítása. E fejlődésbeli egyenetlenség érzékeltetése miatt a magyarországi kerámia fejlődését külön szemléltetjük.

36.sz.vitrin

A három részre szakadt ország egyes részeinek fejlődése eltérően alakult, mely a kerámiaművészet differenciált fejlődésében is megmutatkozik. Más művészeti stílus és ízlés alakul ki nyugaton, északon és Erdélyben, mint az ország hódoltsági területein. Mig itt az egyes művességeket - köztük a fazekasságot is - a török kerámia alakítja, addig Nyugat-Magyarországon, a Felvidéken és Erdélyben a török kerámiától eltérő kerámiaművéség alakul ki az ujkeresztény, vagy „habán” edények révén.

A török kerámia sajátos diszítései nemcsak a hódoltsághoz, hanem a mai népies kerámiáinkon is felismerhetők.

37.sz.vitrin

A „habán” elnevezés XVIII. századi eredetű és valószínűleg a „Haushaben”-ből keletkezett. Így nevezte közösségét az a Németalföldről ide vándorolt népcsoport, mely Közép-Európában - így Magyarországon is - a majolikát meghonosította.

Edényeik formái és díszítőjeik jellege a középeurópai reneszánsz stílusát tükrözi.

38.sz.vitrin

A habán edények egy ritka csoportját: az ún. „kék-habán” edények alkotják. Ezek késsel színezett fedőmázra fehér fedőszínnel helyezik el sajátos reneszánsz motívumaikat,

39.sz.vitrin

A XVIII. században virágzó habán művészet később lehanyaglik. Az erőszakos katolizálás következtében közösségeik szétesnek, kézművészeikből hiányzik az a művészi erő, mely egy századdal korábban munkájukat jellemezte.

40.sz.vitrin

A manufaktúrális kerámiát Magyarországon Holic képviselte legmagasabb szinten. A holicsei manufaktúra 1743-ban létesült. A XVIII. század közepén barokk formájú edények, kelet-ázsiai és Castelli-modoru tányérok kerültek ki a holicsei manufaktúrából.

41.sz.vitrin

A XVIII. század második felére a rokokó formájú edények, a színes virágos strassbourgi piros-szegélyes és roueni kékmustrás asztalkészletek jellemzők, míg a szobrokon Bécs és Meissen hatása érezhető.

1786-ban itt kezdik meg a kőedény gyártását Magyarországon.

42.sz.vitrin

A holicsei fajanszgyártás tradícióiból táplálkozik a tatai gyár is, melyet gróf Esterházy

József alapított. 1769-ben Hermann Sándor áll a manufaktura élén. Neki köszönhető, hogy a tatai manufaktura „a nehézségek ellenére” fel-lendül. Hermann Sándor 1772-ben meghalt, és örökébe özvegye, Frank Krisztina lépett. Tata több évtizedes működésével jó hírnevet vivott ki magának.

43.sz.vitrin

A tulzott diszítés, dekoráció jellemzi a XVIII. század második felében alakult manu-fakturák készítményeit. Ezek közül elsősorban Buda, Pongyelok, Dejte, Stomfa, Modor, Gács, Kisbér stb. készítményei figyelemre méltóak.

Tábla. Vitrinen kívül helyezendő el.

A kőedény a fajansz finomabb, korszerűbb változata. Az un. fehér kőedény világosra égő agyag és iszapolt kréta, esetleg kvarc keveréke. A kiszáradt edénytestre kerülnek a diszítőelemek, majd égetés után az átlátszó bóraxos, ill. ólomoxidos máz. Gyakori a máz feletti diszítés is. Egyes darabok színe sötétbarna vagy fekete, attól függően, hogy milyen agyagból készültek.

44.sz.vitrin

Az első kőedény Holicson készült a XVIII.század végén. Az első magyar kőedénygyár viszont Kassán létesült 1801-ben. Közel ezzel egyidőben, 1802-ben létesítették a pápai kőedénygyárat is. A Hunyad-megyei Batizon d'André György által 1822-ben alapított kőedénygyár 1868-ig működött.

45.sz.vitrin

Az ország északi megyéiben Telkibányán, Hol-

lőházán, Körmöcbányán, Rozsnyón, Iglón, Murányban, Apátfalván és Szilváson működött évtizedekig kőedénygyár. A miskolci kőedénygyár 1832-től kisebb megszakításokkal 1863-ig üzemelt.

46.sz.vitrin

Az 1840-es években alakult kőedénygyárak közül az 1846-ban létesített városlődi és lukafalvi gyárak érdemesek említésre. Rövid ideig működött kőedénygyár Kőszegen, Nagymartonban és Bakonybélen is.

47.sz.vitrin

Míg Nyugat-Európában közvetlenül a fajansz után kezdődik a porcelángyártás, Magyarországon a kőedény megelőzi a porcelán megjelenését. Az első porcelánt Magyarországon Holicszon állították elő a napoleoni háborúk éveiben. A magyar porcelán gyárszerű előállítására azonban csak Telkibányán került sor az 1830-as évek elején, a körmöcbányai gyár kísérleteivel egyidőben. Az említettekén kívül még Kassán, Miskolcon és Pápán állítottak elő Herendet megelőzően porcelánt.

48.sz.vitrin

A telkibányai porcelángyárat 1825-ben Bretzenheim Ferdinánd alapította. A gyár fénykora 1846-ban ér véget. Készítményei közt a kínai modoruk mellett népies ihletésű munkákkal is találkozunk.

49.sz.vitrin

A herendi porcelán gyártásának megindulása Stingl Vince és Fischer Móric nevéhez fűződik. A gyár első készítményei Meissen, Sevres.

Capo di Monte és Bécs fénykorából származó formákhoz és diszítésekhez igazodnak. Az 50-es évek herendi készítményein a távolkeleti stílus dominál, a 60-as évekből származókon pedig magyaros népviseleti alakok és a magyar paraszti életből vett romantikus, eszményített életképek láthatók.

50.sz.vitrin

A gyár 1876-ban Fischer fiaihoz kerül, végérvényesen Sámuelhez, aki 1884-ben eladja az államnak. 1896-tól kezdve a Herendi Porcelángyár R.T. indulásáig Fischer Mór unokája, Farkasházy Jenő birtokolja a gyárat. Az 1923-ban megalakult újabb részvénytársaság fellendülést hozott. Ekkor vetették meg a gyár porcelánszobrászatának alapjait. Kiváló szobrászaink egész sora dolgozik Herendnek. 1948-ban a gyár állami tulajdonba került.

Tábla. Vitrinen kívül helyezendő el.

A kiegyezés után nálunk is meggyorsul az ipari termelőerők fejlődése. A régi, hagyományos iparágak mellett újak létesülnek, melyek közül talán a kerámia az egyetlen, ahol a kapitalista átalakulás nem jár az iparág fellendülésével, konjunkturájával. Néhány nagyhirű, még a XIX. század elején és a reformkorban alapított kőedénygyárunk ebben az időben szüntette be működését. Így a pápai (1863), a batizi (1868), a miskolci (1863), stb. Erre az időre esik a herendi gyár válsága is (1868). Ugyanekkor ujjszerveződik néhány, később jelentős kerámiagyárunk, mint pl. a várholódi és a pécsi Zsolnay-gyár.

51.sz.vitrin

A Zsolnay-gyár az 50-es évek elején alakult. Előbb terralithot és siderolithot gyártott csak kőedényt. 1865-ben Zsolnay Vilmos vette át Ignác bátyja manufaktúráját. Ettől kezdve a kis manufaktúra fellendül. 1873-ban sikerült Zsolnaynak felfedeznie az ivoirporcelánt, melynek alapanyaga eltér a magyar kerámiagyárak eddigi anyagaitól.

52.sz.vitrin

Zsolnay Vilmos művészete európai szempontból is figyelemreméltó. Nevéhez fűződik a majolika, majd később az anyagmázzal festett falikép hazai alkalmazása. Műhelyében alkalmazták először hazánkban az eoizint. Ezt a későbbiek során erezéssel, jegecezéssel és más technikai eljárással variálták.

53.sz.vitrin

Zsolnay Vilmos halála után Miklós nevű fia vezette az üzemet. Működése - egészen az első világháborúig - termékeny, alkotói korszaka a gyárnak. Az első világháború után - a Budapest-Hegyeshalom közti vasutvonal elektrifikálásakor - a Zsolnay gyár kapta meg a szigetelők elkészítésére vonatkozó megbízást. Az 1929-33-as általános gazdasági válság után a gyár fejlődése újabb lendületet vett.

Tábla.Tartalma:
a szöveg, Kovács
M. nagyméretű
fényképe, továbbá
Gorka G. és
Gádor I. egy-egy
nagyméretű vázája.

Már a XVIII. század közepén bebizonyosodott, hogy a kerámia manufaktúris uton, tehát üzemszerű feltételek között is előállítható. A XIX. században a termelés növekedésével a kerámiaiparban is szinte másod-harmadrendű kérdéssé vált a termékek kivitele. Ez a törekvés a század végén szinte a kerámia teljes

elsilányosodását eredményezte. E tendenciák ellenhatásaként jelenik meg és bontakozik ki az egyéni kerámikusság.

A korabeli vezető magyar kerámikusok művészi törekvései a francia művészet melegágyában érlelődtek a századfordulón, a XX. század elején. Az első, a hagyományok kontinuitását biztosító nemzedéket Gádor István, Gorka Géza és Kovács Margit képviselik. A két világháború között a magyar kerámiaművészet arculatát és karakterét lényegében ők hárman képviselik. A felszabadulás után e három kitűnő kerámikusunk alkotóereje teljében s művészi ambíciója virágzásában egymás után alkotta műveit.

Katona Imre

A magyarországi evangélikus egyház gyűjteményi szakkonferenciájáról

A hazai műtárgyállomány nem muzeumokban őrzött részének legnagyobb hányadát az a műtárgytömeg teszi ki, amely a magyarországi egyházak, felekezetek tulajdonában, őrzésében van. Ezek a műtárgyak részint jelenleg is használatban álló egyházi felszerelési tárgyak, másrészük korábban szolgált ilyen célokat, ma azonban e rendeltetésüket különböző okok miatt már nem töltik be; ismét más műtárgyak valaminő körülmény folytán egyházi tulajdonba kerültek és azokat ma is ott őrzik. Az egyházi műtárgyállománynak különösen veszélyeztetett darabjai azok az egyházközségeknél lévő, használatból kikerült egykori felszerelési tárgyak, amelyeket kellő szakértelem híján az elkallódás, illetéktelen megszerzés, pusztulás fenyeget. Ezeknek a műtárgyaknak - muzeumon kívüli műtárgyállományunk tulnyomórészének - megőrzése az állami muzeumi nyilvántartó tevékenység igen komoly feladata. Ez a felismerés vezette a muzeumi nyilvántartási szerveket az egyházi gyűjteményeket kezelő intézmények, műtárgyakat őrző helyek mind rendszeresebb szemmel tartására, egyuttal eleget téve az idevonatkozó állami szabályozásoknak is.

Ezeknek a feladatoknak ellátásában természetesen jut súlyponti szerep az Iparművészeti Múzeum Nyilvántartási Osztályának, mivel a műtárgyaknak nagyobb része a képzőművészeti értékekben is gazdag katolikus egyháznál is az iparművészeti műágak körében jött létre; fokozottan ez a helyzet az evangélikus egyháznál; a református, a pravoszláv és az izraelita egyházaknál meg gyakorlatilag csupán iparművészeti műtárgyakat találhatunk.

Az elmúlt években a muzeumi terület illetékesei és az egyházak gyűjteményügyeinek vezetői között sokrétű eszmecsere indult meg. E megbeszélések nyomán az egyházi vezetők is fokozott mértékben győződtek meg arról, hogy a területeiken található műtárgyállomány korszerű megőrzése, mind biztonsági, mind konzerválási szempontu megóvása nemcsak az állami szabályozásokban

előírottak értelmében szükséges; a korszerű muzeológiai elvek szemelőtt tartása a hazai és az egyetemes emberi művelődéstörténeti és művészeti értékek megóvását segíti elő; ezeknek az értékeknek a jövő számára való megőrzése egyszersmind az érintett egyházi területeknek is elemi történelmi és anyagi érdeke. Ugyanakkor azonban a lelkeszek egyrészének a hozzá nem értése, a közöny, másrészt a helytelenül értelmezett magángyűjtői tevékenység, a meg nem engedett műtárgy-magánkereskedelem, az őrzés, tárolás nem kellő volta következtében ezt a műtárgytömeget, amely a II. világháború pusztításai utáni hazai műtárgyállományunk muzeumokon kívüli részének tulnyomó hányadát teszi ki, az elmondottakból folyóan állandó veszély, eltűnés, pusztulás fenyegeti.

Ez év februárjában a református zsinat gyűjteményi szakkonferenciát szervezett, ezt követően március 26-27. napjain hasonló tárgyú evangélikus konferenciára került sor. Az együttlét a magyarországi evangélikus egyház valamennyi vezető személyisége, esperese és gyűjteményügyi feladatokat ellátó funkcionáriusa részvételével a két püspök elnöklő jelenlétével folyt és mind a négy gyűjteményi feladatra: a muzeumi, műemléki, levéltári és könyvtári ügyekre egyaránt kiterjedt. A könyvtárügyi beszámolót Dr. Haraszthy Gyula (Széchenyi Könyvtár) tartotta „A magyarországi evangélikus egyház könyvtárainak helyzete és funkciója a Magyar Népköztársaság könyvtárpolitikájának keretében” címmel és korreferense Dr. Papp Ivánné, az országos evangélikus könyvtár vezetője volt. A levéltárhelyzetről Dr. Baraczkai István szólt, korreferense Dr. Mályusz Elemér professzor; a muzeumügyről Dr. Kiss Ákos, a műemlékügyről Dr. Barcza Géza tartottak előadást (korreferens: Dr. Kotsis Iván-mérnök).

A muzeumi tárgyú előadás az állam és az egyház idevonatkozó teljes érdekközösségének gondolatából indult ki. A hazai evangélikusság az ország művelődési szintjének emelésében már régtől fogva szamarányát meghaladó részt vállalt és eredményeket ért el, amely elsősorban könyvtárügyi helyzetében jelentkező tény, de ez, puritán elvei ellenére, felszerelési tárgyaiban

is észlelhető. A soproni gyülekezet kincseit említhetném első helyen, azonban más egyházközségeik, amelyek zömmel a Nyugatdu-nántulon, a Nyírségben és Békésben vannak, még további számos jelentős műtárggyal rendelkeznek. A továbbiakban a műtárgyakkal kapcsolatos jogszabályi előírásokról, a muzeumi szervezetről, a műtárgyak megfelelő megőrzésének, elhelyezésének, tisztításai-nak, konzerválásainak kérdéseiről volt szó. A hozzászólások ér-tékes gyakorlati mederbe terelték az együttlétet. Számos hasz-nos megjegyzés hangzott el. Az a kép világlott elő, hogy az evangélikus lelkészi kar a többi felekezeteknél is jóval na-gyobb mértékben van tisztában azokkal a veszélyekkel, amelyek műtárgy-felszereléseit a magánüzérkedés, a helytelenül üzött mügyűjtés részéről érhetik.

A konferencia, amelynek megrendezéséért Dr.Káldy Zoltán püspököt illeti az elismerés, a hazai gyűjteményügy egészére nézve is figyelemreméltó eredménnyel zárult; az egyház vezetősége be-jelentette, hogy evangélikus gyűjteményi központot kíván létre-hozni, amely az egyház muzeumi, könyvtári, levéltári és műemlé-ki ügyeit intézményesen fogja irányítani és központi evangéli-kus muzeumot is létesít Üllői-uti székházukban. Ehhez Káldy püspök a muzeumi terület szakmai segítségét is kérte.

Az evangélikus egyháznak a muzeumi területtel való készséges együttműködésére jellemző, hogy az 1965 évi 2.sz. művelődésügyi miniszteri rendeletben előírt műtárgybejelentési kötelezettség-nek első helyen tettek eleget. A bejelentés gyülekezetenként, az egyes tárgyak részletes leírását tartalmazó, muzeológiaiilag is hasznosítható jegyzékekkel történt.

A magyarországi evangélikus egyház gyűjteményi politikája igen értékes, kézzelfogható eredményeket hozó, ujszerű fejezetéhez ért; a muzeumi terület a hazai és nemzetközi muzeumpolitika hasznára kifejtett, egyetértő kulturtevékenységük legmesszebb-menő, kézzelfogható jeleit tapasztalhatja.

Kiss Ákos

A Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum nemzetközi tudományos ülészakáról

Alapításának 50. évfordulója alkalmából a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum a Művelődésügyi Minisztérium támogatásával 1969. évi június 10-e és 13-a között tudományos ülészakot rendezett. A magyar szakemberek népes csoportján kívül az ülészakon - mint meghívottak - a következő külföldi vendégek jelentek meg:

Dr. ZOFIA ALBER, a krakkói Nemzeti Múzeum keleti osztályának vezetője, AN MIN SZU, a budapesti Koreai Nagykövetség titkára, I. DOROFÉJEV, a moszkvai Keleti Kulturák Múzeumának igazgatója, JO DORZSSZUREN, az ulanbatori Központi Múzeum igazgatója. Dr. HERBERT FUX, a bécsi Iparművészeti Múzeum keleti osztályának vezetője, Dr. BO GYLLENSWÁRD, a stockholmi Keletázsiai Múzeum igazgatója, Dr. LUBOR HÁJEK, a prágai Nemzeti Galéria keleti gyűjteményeinek vezetője, Dr. G. R. MEYER, a berlini (NDK) Előázsiai Múzeum igazgatója, az Állami Múzeumok főigazgatója, P. F. SCHNEEBERGER, a genfi Collections Baur (Keletázsiai Múzeum) igazgatója, C. SIVARAMAMURTI, a delhi-i Nemzeti Múzeum nyug. főigazgatója, Dr. UNGER ÖDÖN, a londoni Iszlám Művészete Társaság elnöke.

Az ülészakot június 10-én Weiner Mihályné főigazgató üdvözlő szavai után Molnár János miniszterhelyettes nyitotta meg. Megnyitójának rövid foglalata a következő:

A Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum egy nagy magyar forradalom szülöttje, jelképezi a forradalmak és a művészetek, a népi forradalmak és a tudomány alkotó és elválaszthatatlan kapcsolatát. Ezért különlegesen kedves évforduló ez a Múzeum számára, de az egész magyar muzeumügy számára is. Egy elég speciális muzeumról van szó, amelynek

talán a világ muzeumügyében is kiemelkedő szerepe van, s ez még jobban aláhuzza ennek a kis tudományos ülésszaknak a jelentőségét. Az ülésszak két fő problémával foglalkozik. Mindenekelőtt Ázsia művészetének muzeológiájával kapcsolatos néhány alapvető kérdést tárgyal meg. Ilyen nemzetközi tapasztalatcsere, különösen, ha arra is lesz mód, hogy a legmodernebb fejlődésről számot is adjon, hézagpótló jelentőségű. A másik: az Ázsia művészetének tudományos kutatásával kapcsolatos problémakör, amelyet második részében tárgyal az ülésszak. Kormányunk nagyon nagy jelentőséget tulajdonít a tudományos feltáró, elemző és értékelő munkának. Egyfelől a munka koncentrálására törekszünk, másrészt, úgy véljük, hogy a különböző tudományos műhelyekben folyó önálló munka egyik alapfeltétele annak, hogy a társadalomtudományok fejlődjenek. Kormányunk éppen ezekben az években és hónapokban különleges figyelmet fordít arra, hogy a különböző tudományos intézetekben, egyetemeken és a muzeumokban folyó tudományos munkához kedvező szervezeti és anyagi feltételeket teremtsen. A kormány is, a helyi tanácsok is - akiknek a kezelésében a muzeumok nagyrésze van - egyre jobban felismerik a muzeumokban folyó munka nagy kulturális és politikai jelentőségét.

A megnyitó beszéd után a Művelődésügyi Minisztérium ünnepi fogadása következett, majd a résztvevők megtekintették a Magyar Nemzeti Múzeum népvándorlaskori és honfoglaláskori magyar anyagából erre az alkalomra rendezett kamarakiállítást.

A szakelőadások sorozata kezdődött meg ezután, melynek előadásait az alábbiakban kivonatossan ismertetjük.

HORVÁTH TIBOR: A Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum alapítása és fejlődése.

A Keletázsiai Művészeti Múzeumot a Magyar Tanácsköztársaság Közoktatásügyi Népbiztosságának Művészeti és Múzeumi

Direktórium 1919. április 22-én kelt határozata alapította meg. Ez elrendelte, hogy a Hopp Ferenc gyűjtemény egyesítették az országos muzeumokban őrzött keleti anyaggal. Hopp Ferenc, aki korábban kelt végrendeletében a saját anyagának biztosítása érdekében még azt tartotta a legjobbnak, hogy halála után, az három országos muzeum között osztassék szét, most örömmel üdvözölte a nagyobb lehetőséget, és ezért pótvégrendeletében villáját is az új múzeumnak hagyományozta. A két világháború közötti nagyon mostoha viszonyok között Felvinczi Takáts Zoltán, a múzeumnak alapításától 1948-ig első igazgatója, módját találta, hogy a szerény anyagi lehetőségek legjobb felhasználásával, valamint muzeumbárátok, donátorok megnyerésével, a múzeum anyagát tovább gyarapítsa. Különösen sokat köszönhet a múzeum Schwaiger Imrének, az indiai, a nepáli és a tibeti gyűjtemény kiépítéséért. A múzeum igazi fellendülése azonban csak a Magyar Népköztársaság éveivel kezdődhetett meg. A gyűjtemény anyaga azóta majdnem megkétszereződött, a muzeológusok száma háromról nyolcra emelkedett, és a megnövekedett számú új publikációkkal a könyvtár is lépést tud tartani a beszerzés és a csere terén. Kiállításra 1954-ben egy második épületet, - a volt Ráth György Múzeum épületét - kapta meg a Múzeum. A baráti országokból, így Kínából, Koreából, Vietnámból és Indiából érkezett nagy értékű ajándékok lehetővé tették, hogy az ősi keleti kultúráknak mai művészetét is gazdagon bemutathassa. A múzeum, alapítása után nem sokkal, gyűjtésében már egész Ázsiára kiterjeszkedett. Mégis legnagyobb darabszámú gyűjteményei továbbra is a kínai és a japán gyűjtemények. Az utóbbi 20 esztendőben, kiállításainkkal rendszeresen felkerestük a vidéki muzeumokat.

Az új - jubileumi - kiállítás a múzeum legszebb műtárgyait mutatja be, Törökországtól - Japánig, az i. e. 2. évezredtől napjainkig. Erre a kiállításra a Kína Múzeum új installációt kapott, amely lehetővé tette, hogy megoldásában a modern stílus követelményeket kövessük.

Az ülés második napján (június 11.) Ázsia művészetének muzeológiája összefoglaló címen hangzottak el a következő előadások:

DR. G.R. MEYER: A berlini Előázsiai Múzeum újjáépítése és újjászervezése.

A múzeum, amely a mezopotámiai régiségek tekintetében a British Museum és a Louvre után a legnagyobb nyugati gyűjtemény, a háború végén igen komoly károkat szenvedett. Újjáépítése már 1946-ban megkezdődött, 1953. májusában nyithatta meg újra kiállításait, amelyek 1958-ban a Szovjetunió által megmentett műkincsekkel gazdagodtak. A kiállításon a kőfaragványok szabadon állnak, a kisméretű műtárgyakat pedig falba süllyesztett vitrinekbe helyezték el. A látogatók száma az elmúlt évben már elérte az 1,250.000-et. A jó eredményt rendszeres tárlatvezetésekkel, népszerűsítő előadásokkal és számos ismeretterjesztő füzet kiadásával érték el.

P.F. SCHEEBERGER: A Collections Baur (Keletázsiai Múzeum) szerepe Svájcban.

Ez a magánalapítású múzeum 1964-ben létesült. Legnagyobb értékét kínai porcelán gyűjteménye képviseli. Kiállítása érdekes összehangolása Kelet és Nyugat művészetének, ugyanis a butorok javarészből francia, olasz, vagy angol eredetűek. A múzeum igen aktív tevékenységet fejt ki az ifjúság nevelése terén. A rendszeres tárlatvezetésekön kívül - japán tanárok közreműködésével - virágrendezési, teaszertartási tanfolyamot tartanak, sőt - ebben talán uttörő kísérletre is vállalkozott a múzeum - a tizévesek korosztálya kerámia készíttéssel is foglalkozhat, miután kiégetésre helyben elektromos kemence áll rendelkezésre.

BO GYLLENSWARD: Istállóépületből muzeum.

(Teljes szöveg. Fordította: Horváth Tibor)

1963 májusában egy régi, átalakított istállóépületbe átköltöztetve megnyílt Stockholmban a Távolveleti Régiségek Uj Muzeuma. Az előzményeket röviden így foglalhatjuk össze:

Szerencsés körülmények folytán a századunk tizes és huszas éveiben Svédországban fellelődött a kínai műtárgyak iránti gyűjtő-érdeklődés. Ebben egyik fő tényezőként Sven Hedin, Johan Gunnar Andersson, Bernhard Karlgren és Osvald Siren tudományos munkásságának a visszhangját állapíthatjuk meg, de hasonló jelentőségű volt Gustav Adolph trónörökösnek a korai érdeklődése is, amely egyrészt a saját magángyűjteménye kialakításával járt együtt, másrészt pedig, 1907-től kezdődően, a kutatások támogatását jelentette. Az ő védnöksége alatt nyílt meg a kínai művészet első kiállítása 1914-ben, amely nagy hatással volt a gyűjtőkre. Főleg a korai korszakok emlékeit és azon belül is, a kerámiát keresték.

Andersson professzor, amikor az I. világháború után Kína geológiai felméréséhez kezdett, szerencsésen rátalált az eddig nem ismert kőkori emlékeire is. A Kanszu és Honan tartományokban végzett ásatásai során főleg késő-kőkori kerámiák kerültek napfényre. Ezeknek szépsége és fejlett technikája már - bizonyos mértékig - előzménye volt a bronzkori fejleményeknek. Andersson, miután engedélyt kapott rá, hogy anyagának egy jelentős részét magával vihesse, ezzel gyarapította a stockholmi Kereskedelmi Akadémia épületében 1929-ben megnyitott Távolveleti Régiségek Muzeumának kiállítását. Ezt követően Andersson tovább folytatta a gyűjtését és rendkívül jelentős anyagot szedett össze azokból a kisebb-nagyobb köznapi tárgyakból, amelyek széleskörű képet adtak arról a bronz kulturáról, amely előbb az i.e. 1500-800 között Észak- és Közép-Kínában virágzott fel, főleg Anjang és Lojang környékén, majd az i.e. 800-tól 200-ig kiterjedt Dél-Kínára is. Gyűjteményében különösen gazdagon voltak képviselve azok a kisebb méretű bronzok, amelyek a Huai folyó

völgyében kerültek elő és Orvar Karlbeck közvetítésével kerültek hozzá. Karlbeck mint vasutmérnök dolgozott Kinában a tizes évektől a harmincas évek végéig. A nagyobb méretű szertartási edényeket főleg a trónörökös és Anders Hellström gyűjtötte, Hellström gyűjteményét - a halála után - a muzeum megszerezte.

A Távolkeleti Muzeummal párhuzamosan a többi gyűjtemények is gyarapodtak, elsősorban is a Nemzeti Muzeumé. Oswald Siren itt egy, a kínai szobrászatot jól bemutató gyűjteményt hozott össze, főleg buddhista emlékekből, azonkívül festményekből is igen gazdag anyagot, amelyben a Szung-kortól a Csing-korszak végéig terjedő évszázadok voltak képviselve. Ez a festmény-gyűjtemény azonban csak ritka alkalmakkor kerülhetett kiállításra. A kínai szobrok is csak egy szűk teremben - görög és római szobrok társaságában - jutottak helyhez.

1963-ban mindezek a műtárgyak a japán gyűjteménnyel együtt abba az épületbe kerültek, amely 1700-ban XII. Károly testőrsége istállójának épült, majd a XVIII. és XIX. században raktárnak szolgált. A svéd kormány 1959. júliusában hozta meg határozatát, mely kimondta, hogy ebben a modernizált épületben egyesítsék a stockholmi keletázsiai gyűjteményeket. A Közmunkák Tanácsa P.O. Olsson bízta meg az átépítéssel, aki nagy figyelmet fordított az eredeti barokk jelleg megtartására. Így külső formájában az épület képe nem is módosult, ha leszámítjuk az új lépcsőfeljáratot és a Torsten Fridh kovácsolta vaskaput. Viszont belül az épületet teljesen átalakították, anélkül azonban, hogy az új építőanyagok különösebb hangsúlyhoz jutottak volna.

A földszinti nagy csarnokban a kőkor került kiállításra. A nagy temetkezési urnák mészkőpolcokra kerültek, amelyeket feketére festett vaskarok tartanak. A kisebb méretű tárgyaknak azonos nagyságú vitrinek készültek, tölgyfa kereteléssel és vasalappal. Előnyük, hogy könnyen áthelyezhetőek.

A földszintről impozáns, szabadon álló lépcsősor vezet az eme-

letre. Itt az első teremben a terjedelmes bronz-gyűjtemény kapott helyet. A vitrinek a falhoz tapadnak és így elfedik az ablakokat. Szerkezetileg a vitrinek egyszerűek, favázukat tölgyfalemez borítja, a lapjuk, valamint a hátterük pedig furnirlemez. A belsejüket nyersszínű vászonnal bélelték ki. A belső tereket fémdrótok által tartott üvegpalcokkal osztották meg. A megvilágítást a reflektorok és neonsövek együttese biztosítja. Az egyes vitrinek alatt három lapos fiók kapott helyet, ezek közül a középsőben helyezték el a kiállított tárgyakra vonatkozó feliratokat, svéd és angol nyelven (a látogató könnyen megszokja, hogy minden vitrinnél először is ezt a fiókot huzza ki), a másik kettőbe kerültek a kis méretű bronzok, csontfaragványok és a jadek (természetesen a látogató, az érdeklődésének megfelelően, ezeket is végig nézheti). A fiókok alatti zárt szekrények raktározási célokra készültek.

A szobroknak a legnagyobb méretű termet tartották fent. Ehhez két emeletnyi szintet egyesítettek úgy, hogy az ablakok egy dupla sort adnak ki. A kőszobrok faalapzatához olyan megoldásban csatlakozik a vaslábazat, hogy elősegíti egy kis speciálisan épített szállítóocsira egy ember által körtendő felrakását és áthelyezését.

A 80 kínai festmény elhelyezése is alapos átgondolás után valósult meg. Mindegyik elől üveggel ellátott fatokba került, amelyek a mennyezetre vannak felfüggesztve egy kis bensőséges hangulatu szobában. 40 került belőlük a szoba egyik oldalára, 40 a másikra. Közülük néhány középre kihuzva pár napon át látható, azután mások kerülnek sorra. Ezzel a megoldással akarták megközelíteni a festmények bemutatásának eredeti kínai szokását. Kényelmes székek segítik elő, hogy bárki elmélyedhessen a kiállított képekben. Az egész szobát cseresznyefa-burkolat borítja. A megvilágítást lámpatestek biztosítják.

A padlót minden helységben szőnyegek borítják és megpihenésre padok állnak rendelkezésre.

Jelenleg a Múzeum gyűjtőtevékenysége bővülőben van. A jövőben többet fog bemutatni Japán, Korea, India és az ezekkel szomszédos országok művészetéből. A végső célunk az, hogy egész Ázsiát, így az iszlám művészetét is bemutathassuk.

DR. HERBERT FUX: A bécsi Iparművészeti Múzeum keleti gyűjteménye.

Kiállítása két nagy teremben áll, amely az anyag gazdagsága miatt kissé zsufolt, a vitrinek javarészből még az I. világháború előtti időkben készültek. A tárgyak zöme a tanulmányi raktárakba szorult. Feldolgozásuk sürgető feladat, különösen azóta, hogy az Ázsia művészetével foglalkozó szakirodalom egyre növekvő figyelmet fordít a XIX. század művészetének megismertetésére. Ez a múzeum kapta meg az 1872-es világkiállítás japán anyagának nagy részét. Az egész gyűjtemény értékét nagyban emeli az Exner hagyományozta japán fametszet anyag.

FERENCZY LÁSZLÓ: Nyugati múzeumok ázsiai gyűjteményeinek problémái.

Bár a keleti művészetek iránti érdeklődés az ókorig vezethető vissza, mégis az a reneszánsz-kori felfogás, hogy a világ megismerhető, mozdította elő a Kelettel való kapcsolatokat. E kereskedelmi vállalkozások Ázsia nagy részében előbb-utóbb gyarmati uralomhoz vezettek. Kelet és Nyugat megismerése még ma is meglehetősen egyoldalú. Ez különösen a művészeti gyűjtemények esetében figyelhető jól meg. A nyugati múzeumok gazdag keleti anyaga mellett Ázsiában csak két országban: Indiában és Japánban találunk európai gyűjteményeket. Magyarországon a Hopp Múzeumon kívül jelentős keleti, elsősorban is török és perzsa anyag található a Magyar Nemzeti Múzeumban és az Iparművészeti Múzeumban, míg a vidéki múzeumok közül a Déri Múzeum ren-

delkezik nagyobb keleti gyűjteménnyel. A keleti gyűjtemények továbbfejlesztése ma már kevésbé történhetik meg vásárlások révén, tekintve, hogy - kevés kivétellel - az önállósághoz jutott ázsiai országok is védik a műtárgyállományukat. Jó lehetőséget nyújtanak továbbra is az ásatások, ahol a szervező és az ásatást lebonyolító fél az anyag egy részének elszállítására megkapja az engedélyt. Fokozódó jelentőségük a kulturális egyezmények alapján lebonyolítható cserék.

Az ülés második napjának programja a budai Várpalotában álló kiállítások megtekintésével és városnézéssel zárult.

A harmadik napon (június 12.) Ázsia művészete összefoglaló címmel hangzottak el a következő előadások:

IVAN DOROFJEJEV: A moszkvai Keleti Népek Művészetének Állami Múzeuma közreműködése a közép-ázsiai népek művészetének megismertetésében.

A múzeum az elmúlt évben ünnepelhette meg fennállásának 50. évfordulóját. A Nagy Októberi Szocialista Forradalomig nem volt Oroszországban olyan múzeum vagy intézmény, amelyik keleti népekkel behatóan foglalkozott volna. A Szovjet hatalom tette azt is lehetővé, hogy a középázsiai szocialista köztársaságok feltárhassák, konzerválhassák saját művészeti múltjuk emlékeit. 1924-ben vezethette a múzeum első expedícióját Közép-Ázsiába, amelynek feladata a régészeti feltárások mellett az iszlám építészetének műemléki felvételezése volt. 1926 és 29 között Denike professzor vezetésével Termezben, Közép-Ázsia egyik legrégebbi városában folytatott kutatómunkát az expedíció. Többek között feltártak egy a II.-IV. századból származó buddhista kolostort (Kara Tepe), amely építészeti és szobrászati emlékekben gazdag leletet nyújtott. Az Ermitage-zsal egyetemben a feltárások tovább folytatódtak. Az indiai és közép-

perzsa nyelvű feliratok nagy feladat elé állították az érdekelte tudományos intézményeket. Megfejtésük végül is V.A. Livsicnek és Harmatta Jánosnak köszönhető. A kara-tepei feltárások anyagának jelentősége túlnőtt Közép-Ázsia határain, emiatt más országok tudósai is nagy figyelemmel kísérik a feldolgozó munkát. A muzeum a múlt mellett behatóan foglalkozik a közép-ázsiai népek jelenkori művészetével is. Így 1934-ben üzbég és kazah, 1939-ben kirgiz, 1941-ben pedig tadzsik kiállítást rendezett. A gyűjtőmunka egyaránt kiterjed a képző- és az iparművészeti alkotásokra. A muzeum a közelmúltban új és nagyobb épületbe költözhetett, s ez bizonyára elősegíti majd, hogy munkáját még eredményesebben végezze.

C. SIVARAMAMURTI: Az indiai szobrászat kifejező sajátága.

Az indiai művészet legnagyobb alkotásainál az esztétikai hatás mellett a kifejező minőség az, amely a legnagyobb figyelmet felkelti. Éppen ezért, akár szoborról, akár festményről legyen szó, a kifejezés sajátosságait is elemezni kell. A gazdag lehetőség egy példája: egy mindkét oldalán kidolgozott kusán-kori kőemlék az I.-II. századból. Egyik oldalán térdére rogyott részeg kurtizán látható egy ifjú és egy bort kínáló szolgálóleány társaságában. A kő másik oldalán Vasantasena figurája, aki a bolond Sakara elől menekül. A barátja arra kéri, hogy dobja el hajából a virágot és bokájáról a csörgős lábperecet, mert így még az éjszaka sötétségében is reá lehet találni. A sancsi sztupa egyik kapuján található felirat szerint ez a vidisai elefántcsontfaragók műve, ami magyarázatát adja a kődomborművek gondos és aprólékos faragásának. A szobrászatban a szimbólumokként felhasznált jelek segítik elő az ábrázolás teljes értelmezését. Hasonló értelemben kell tanulmányozni a pénzeken megtalálható szimbólumokat is. Az indiai művészet messzemenő befolyása jól felismerhető a jávai Borobudur ábrázolásaiban.

Dr. UNGER ÖDÖN: A közelmúltban felfedezett XIV. századi perzsa kéziratos könyv miniatúrái.

A könyv 19 lapból áll, 13 lapját teljes egészében miniatúrák borítják be. A szöveg asztrológiai tartalmu; a hozzá fűződő kérdések teljes tisztázása még nem befejezett. Arab nyelven írták. A miniatúrák asztrológiai konstellációkat mutatnak be. Így: a Virgot Mercurius, a Scorpiót Mars, a Mérleget Vénusz jegyében, stb. Az első, ami ezeken a képeken feltűnik az, hogy az eget magát nem ábrázolták és hogy az alakok mind síkban komponáltak. A miniatúrák színei rendkívül élénkek és arannyal gazdagon kombináltak. Jellemző még a miniatúrákra a természetábrázolások realiztikus visszaadása. A kéziratos könyv datálásánál egyrészt az alakok mongol stilusu páncéljára, másrészt pedig a mezopotámiai stilus halvány továbbélésére lehet támaszkodni, mindkettő a XIV. századra utal és ezt erősíti meg az ábrázolások jellege is. Összehasonlításra két másik kéziratos könyv jöhet számításba, az egyik a Kiab-al-Bulham, amely 1399-ben készült és a Bodleian könyvtárában van, a másik a Quazvini Aja'ib al-Makhlukat 1388-ból, a párizsi Bibliothèque Nationale tulajdonában. Az eltérő stilusjegyek alapján az előadó gyűjteményébe került kéziratos könyvet 1370-80 közötti évtizedre lehet datálni.

ZOFIA ALBER: A krakkói Nemzeti Múzeum japán in-ó-gyűjteménye, a diszítő elemek szimbolikus jelentősége.

Az 54 darabból álló gyűjtemény javarésze korábban F. Jasienski tulajdonában volt, aki Párizsban Edmont Goncourt baráti társaságához tartozott, abban az időben, amikor első ízben figyeltek fel Nyugaton a japán művészet sajátos artisztikumára. A gyűjtemény néhány darabja valóban nagyszerűen reprezentálja ezt az izlést, de Goncourték rajongását is. Az előadó ezután a motívumok eredetét kutatva, a yang és yinnek, az egyszerűnek a korai ábrázolására ho-

zott fel példákat a kínai művészet történetéből, jellemezve a szimbolumok értelmét és jelentőségét. Kelet-Ázsiának kulturájában még évezredek multával is e szimbolumok szerepeltetése a tradíciók megőrzésének a bizonyítéka.

DR. BODROGI TIBOR: A celebeszi toradzsa művészete.

Előadása bevezetőjében felvázolta az indonéziai megalithikum és a bronz- és vaskori kultúra kialakulását, megállapítva, hogy ezek rekonstruálására nagy segítséget jelentenek az élő délkelet-ázsiai megalithikus kulturák. Példa erre a Közép-Celebeszen megtelepedett szadang-toradzsa nép művészete, amelyet az előadó az 1964-65-ös indonéziai tanulmányutján a helyszínen tanulmányozhatott, elsősorban is két aspektusában, az építkezési, illetve az építkezések díszítő stílusában, valamint a temetkezéssel kapcsolatos művészi alkotásokban. Az utóbbival kapcsolatban hangsúlyozta, hogy a megalith-kulturákban a társadalmi emelkedésnek, az un. rangszerző ünnepek az eszközei, ami a szadang-toradzsaéknál a temetkezési szokásokkal olvadt egybe. A művészetben az életnagyságu halotti bábuk és a vésett, geometrikus motívumokkal díszített koporsók készítésének gyakorlata kapcsolódik a temetkezéshez és a tulvilágra vonatkozó képzetekhez.

DR. FEHÉR GÉZA: A magyar történelem XVI. századi török ábrázolásai.

A múlt század végén Thury József és Karácsonyi János kezdett hozzá a török krónikák magyar vonatkozású adatainak feldolgozásához. Annak ellenére, hogy a krónikákat kísérő miniatűrakkal nem foglalkoztak, mégis igen nagy fontosságú munkát végeztek. Igen sürgős feladat lenne a munkát folytatni, egyrészt a még kiadatlan további 8-10 krónika feldolgozásával, másrészt pedig a miniatűrök publikálásával.

Ez utóbbi feladatra vállalkozott a szerző, amikor két krónika képanyagának feldolgozásával kiegészítette a korábbi szakirodalmat. Az anyag magyar várakat és városokat mutat be, így Székesfehérvárt, Esztergomot, Tatát, Szigetvárt, stb.

Az ülészak június hó 13-án egész napos tanulmányi kirándulással ért hivatalosan véget. A külföldi vendégek és a Keletázsiai Művészeti Múzeum munkatársai Székesfehérvár, Veszprém és Tihany muzeumait keresték fel.

Horváth Tibor

A Budapesti Történeti Múzeum állandó kiállításai a budai Várpalotában

A budai Várpalota „E” épületében 1968 tavaszától olyan nagyszabású állandó kiállítások nyíltak meg, melyek az országos érdeklődés középpontjába kerültek. A főváros évezredes történetét reprezentatív formában ábrázoló kiállításegyüttes méltó megnyitója volt a Várpalota - folyamatosan történő - muzeummá alakulásának. A muzeumrendezés tekintetében a legkorszerűbb hazai és külföldi muzeumbelsők és kiállítások közé sorolható, sőt uttörő jellegű kezdeményezései és művészi elrendezésének értékei még azok elé is helyezik.

A muzeum megközelítése

A szakembert és a közönséget egyaránt vonzó muzeum megközelítése nem kis fáradságba kerül. A Várpalota helyreállítási munkálatai miatt egyelőre csak a Várhegy déli oldaláról, néhány száz lépcsőnyi emelkedéssel, de mintaszerűen ápoltságban át lehet bejutni. Az 1838-ban létesített - XV. századi bástyafalba vágott - Ferdinánd kapun belépve érünk a középkori palota területére, az egykori erődrendszerbe. A műemlékileg mintaszerűen helyreállított déli palotaudvar gondozott kertje méltó környezetet jelent. A gyilkosjáró udvar önmagában rideg, komor és nyomasztó hatású köfaltömegét a parkosítás, és az alapterülethez igazodó víztükör üdévé teszi. Jó példája annak a pszichikai elvnek, hogy a látogatót serkenteni, esztétikai eszközökkel ösztönözni kell érdeklődésének fokozására. Szükség is van rá, mert a főbejáráshoz vezető hosszú lépcsősor a nehezebben járók számára nem kis feladatot jelent!

Elegáns üvegajtón át lépünk a tágas előcsarnokba, mely a szó nemes értelmében vett kényelmével áll a látogatók rendelkezésé-

re. A forgalomnak megfelelően van itt elhelyezve a porta, a pénztár, a kiadványárusító hely és a ruhatár, valamint sok kényelmes ülőhely. (Ez legtöbb muzeumunkból ma is hiányzik, pedig a látogatók igénylik!) Az előcsarnok modern stukkómennyezete régészeti és történelmi visszaemlékezések jelképes együtteseként zárja le ezt a meglehetősen tágas helyiséget.

A muzeumbelső

Nem mulaszthatom el, hogy meg ne emlékezzem a muzeumbelső építészeti kialakításáról. A muzeológus szemével nézve a legkorszerűbb és a legjobban berendezett muzeumnak tartom. Az egykori barokk épületből a háborus pusztítások után helyreállított és a muzeológia korszerű igényeinek megfelelően kialakított belső tér építészeink és tervezőink munkáját dicséri. Érvényesül az a törekvésük, hogy a jó külföldi példákat és elképzeléseket célszerűen alkalmazzák az itthoni igények kielégítésére. A lépcsőház reprezentatív megjelenésű, esztétikailag jó hatású és a gyakorlatban is bevált alkotás; a többszintes épületet szemmelláthatóan is szerves egységgé fogja össze. A burkolóanyagok és berendezések színeinek megválasztásában a művészi gondosság jut kifejezésre: kellemes összhangot teremtettek. Vörösmárvány padlózat uralkodik a lépcsőházban, a termekben és a folyosókon. Az ablakmélyedések sötétszürke színű márványborítása és a fűtőtesteket rejtő zöldes tónusu márványlapok élénk kontrasztja a világos falsíkot élénk ritmusjátékban bontja meg. Az egyes falfelületeket világos gesztenyebarna, fényezett faborítás fedi, mely meleggé, otthonossá teszi az ünnepélyes hatású nagy belső tereket (lépcsőház, könyvtár, kamaraterem stb.).

A belső tér kialakítása a modern építészeti szellemet sugározza a műemléki kötöttségek ellenére is. Azt a friss elevenséget érezzük, amelyet az évtizedünkben épült külföldi muzeumépületekben találunk. Pl. Bécsben a „Historisches Museum der Stadt Wien”, vagy a „Museum des 20. Jahrhunderts” korszerű épületének belsőjében megvalósított strukturális tagolások jól illeszked-

nek az ottani igényekhez, mert tervezéskor szinte korlátlan lehetőségek közül választhattak. A Várpalota esetében viszont nagyon korlátozottak voltak a lehetőségek, s ennek ellenére sikerült a korszerű belsőt kialakítani.

A gyakorlatban azonban felmerül egy nem jelentéktelen probléma, mely az „E” épület belső udvarát körülvevő teremsor építészeti kialakításában jelenleg máris hátrányosan jelentkezik. A teremsort egykori lakosztályokból és a belső udvart körülfogó folyosóból alakították ki úgy, hogy a belső folyosófalakat több helyen áttörve igyekeztek egységes belsőt kiképezni. Ez azonban nem sikerült, sőt még a két tér szerves egybekapcsolásáról sem beszélhetünk. A folyosófal maradványok lehetetlenné teszik a tér áttekintését, ezenkívül a főforgalomból kikapcsolják a folyosórészt. Ez a megoldás tehát sem nem jó, sem nem korszerű. Természetesen lehet statikai oka a jelenlegi állapotnak, s ezért az építészek kényszerű helyzetben voltak. De ha nem, akkor karcsu oszlopsor helyettesíthette volna a falakat.

Ehhez kapcsolódva még egy gondolat felmerül. A belső udvart körülvevő négyzetes tér építészetileg klasszikus előzményekben már virágkorát élte, de legmodernebb épületeinknél sem ismeretlen. A tartalom és a megfogalmazás ugyan más, de sokban közös az elgondolás. Az „E” épület belső udvara kiválóan alkalmas lenne - valamelyik szinten - reprezentatív kiállítási terem céljára. Megvalósításának lehetőségeit nem ismerem, de ha nem kivihetetlen, a távoli jövőben biztosítaná a fejlődést. Sok jó példa van az ehhez hasonló alapterületű korszerű muzeumépületeknél, ahol a központi tér átlátszó tetővel fedett és különböző irányból beengedett természetes fényvel megvilágított.

+ + +

A Várpalota újáépített belsőjével összhangban készítették a kiállítások művészi terveit. Németh István főiskolai tanár, belső építész, a kiállítások művészi tervezője az esztétikai szabályok tudatos alkalmazásával, korszerű eszközökkel és koncep-

cióval, a muzeum igényének megfelelően mintaszerűt alkotott. Tarjányi Sándor főigazgató a Muzeumi Közlemények 1969. évi 1. számában röviden beszámolt a várostörténeti kiállítás rendezéséről, melynek rendező muzeológusait és tervezőit névszerűn megemlítette és munkájukról teljes elismeréssel nyilatkozott. Én sem mehetek el szó nélkül nagyszerű teljesítményük mellett, ezért e helyen fejezem ki a kolléga őszinte elismerését valamennyi kiállítás rendezéséért a tervezőknek, rendezőknek és muzeológusoknak.

Tarjányi Sándorral, a tervezők közül Németh Istvánnal és Boreczky Lászlóval, a rendező muzeológusok közül pedig Feuer Istvánnéval, Lócsy Erzsébettel és Kaba Melindával volt módomban hosszabb-rövidebb eszmecsere, hogy a kiállításrendezés módszertani, tartalmi és szerkezeti kérdéseit megtárgyaljam. Ezért bátorkodom nemcsak a látogató, hanem a muzeológus, a régész, és a rendező szemével is hozzászólni ahhoz a négy állandó jellegű kiállításhoz, melyek szervesen egészítik ki egymást, de kényszerűségből topográfiailag nem illeszkedek egymás mellé. Időben sem együtt nyíltak meg, ezért inkább a második emeletről indulva, a régészeti kiállítással kezdve szólok róluk.

A régészeti kiállítás

Alig egy éve nyílt meg, Gáboriné Csánk Veronika, Kaliczné Schreiber Rózsa, Kaba Melinda és Póczy Klára rendezték Gábori Miklós irányításával; a művészi, ötletes terveket pedig Boreczky László készítette. A kiállítás a 2. emeleten, a lépcsőfeljárat körüli galériában kapott helyet. Eredetileg ez lett volna a várostörténeti kiállítás bevezető része, de a lecsökkentett terület miatt szorult jelenlegi helyére.

A főváros jelentősebb régészeti ásatásainak eredményeit mutatja be, jól hangsúlyozva azokat a lelőhelyeket és korszakokat, melyek a kutatás fő területét képezték. A paleolitikumot, a bronzkort és a római kort különösen gazdag és szép leletanyag képvi-

seli. A látogató színes képet kap az egyes korszakokról, s egyúttal kézzel foghatóan lemérheti a muzeum régészeti tevékenységét is.

Ötletesen oldották meg a lépcsőfeljárattal szemben álló, fekete, huzottvas oszlopkötegeken a domborműves kőanyag bemutatását. Térrelrendezése, szinharmóniája és megvilágítása jó. A hasábalaku vitrinekben kiállított anyag régészeti feltárását nagyméretű ásatási fényképek szemléltetik a falakon. Szemléletes a Remete-barlang rétegtani ábrázolása rétegsoronként elhelyezett leletekkel. A bronzkori kerámia - a kiállított tárgyak zöme - formagazdagsága nemcsak esztétikailag ragadja meg a látogatót, hanem a frappáns bemutatás, pl. a tojásleletek szemléltetése, az ásató régész lelkiismeretes és mintaszerű munkájáról is tanuskodik. A rendező régészek és a tervező együttes munkája szépen kidomborodik ennél a kamarajellegű kiállításnál.

A kiállítás feliratai összhangban vannak az épületben látható valamennyi történeti kiállítás feliratával. A fekete alapra ragasztott, fehér színű sablonbetűk (lineáris antikva típus) jól olvashatók, a sorközök azonban kissé sűrűek. Tágabb, a város-történeti kiállítás felirataiéhoz hasonló sorköz határozottan jobb lett volna. A vitrinekben lévő feliratokat villanyírógépen irták, majd fotóeljárással nagyították. Fehér alapon a fekete verzál betűk is - a rövid szövegrészek miatt - jól olvasható szövegképet adnak. A kiállítás áttanulmányozása után az az ember érzése, hogy a szakmai mondanivaló, a tartalom harmóniában van a művészi külsővel. „Jót és jól” alkottak.

„A budai vár a XV-XIX. században” című kiállítás

Az 1. emeleti kamarateremben kiállított metszetanyag, néhány tus- és tollrajzzal, vízfestménnyel gazdagítva, jól egészíti ki a várostörténeti kiállítást. Bertalan Vilmos és Seenger Ervin gondos és szakszerű munkája. Az 1470 körül készült, Buda várát ábrázoló, közismert metszettel kezdődik a tárlat, mely a

fontosabb eseményeket megörökítő ábrázolásokkal mutatja be a Várhegy történetét.

Dicsérendő kezdeményezés az Ujkori Osztálytól, hogy a nyilvánosság előtt a grafikai- és metszetgyűjteménnyel is bemutatkozott. A közönség együtt láthatja és tanulmányozhatja Lanfrancconi Enea híres gyűjteményének jól válogatott anyagát. A hagyományos módon és eszközökkel felfüggesztett, két üveglap közé fogott metszetek jól érvényesülnek a világosbarna háttér előtt. A padlót borító barnászöld színű ragasztott szőnyeg, rajta a kényelmes fekete bőrfotelekkel, a korszerű és elegáns kiállítóterem nélkülözhetetlen kellékei. A helyiség természetes és mesterséges megvilágítása egyaránt jó. A szakaszosan elhelyezett mennyezeti fényforrások az ablakon át bejövő természetes fényvel keverve is jó világitást adnak.

A tárlatról reprezentatív kivitelű, a tudományos igényeket is kielégítő illusztrált katalógus készült. Első füzete annak a sorozatnak, mely a metszetkiállításokat fogja ismertetni. Az Egyetemi Nyomda terméke, műnyomó papíron mélynyomással állították elő. A szép kiadvány néhány kisebb szépséghibáját meg kell említenem, bár ezek műszaki jellegűek. A betűk rajza sok helyen árnyékolt, nem éles a kontúr. A betűtípus megválasztása nem a legszerencsésebb, kissé vaskos ez a groteszk fajta. Különösen a kövér betűkkel szedett nevek feleslegesen erőteljesek, a belső címlapon a címszó pedig bántóan durva. Az alkalmazott kurrens indokolatlan, kereskedelmi, plakátjellegű és ellene mond a metszetek jellegének. Finom vonalú verzálból kellett volna a címet kiszedni.

„Fővárosunk ezer éve” című kiállítás

Majdnem egy évvel ezelőtt nyílt meg, több évi előmunkálat után. A kényszerhelyzet miatt kellett ezt a központi kiállítást csupán a földszinti terem sorban összezsúfolni, s a bevezetőnek szánt régészeti kiállítástól elválasztani. Az eredeti elképzelés

módosítása után részben tömörítésre, részben egyes témák elhagyására kényszerültek a rendezők. Noha e változásról a külső szemlélő nem tud, mégis érezhető, hogy a belső teret eredetileg kissé levegősebben kívánták kialakítani.

Elvben a kiállítás ideális alapterületen épült fel, de ezt az épület szerkezete mégis hátrányosan megbontja. Az épület már említett belső udvarát három oldalról veszi körül a kiállítás, mely a volt királyi palota lakosztályainak helyén van. Az egykori folyosórészt a falak áttörésével, nagy nyílások kialakításával sem sikerült szervesen egybekapcsolni, mert a megmaradt falpillérek sora elhatárolja. Az építészek tudhatják, hogy ezt a félmegoldást milyen kényszerítő helyzet eredményezte, de mindenesetre oszlopokkal megoldva sokkal jobb lett volna. Az amúgy is keskeny folyosórész az ügyes, figyelemfelhívó elrendezés ellenére is kiesik a nagy forgalomból, ezáltal holtteret alkot, hová csak az elmélyültebben szemlélődő látogató megy be. Általában a közönség többsége kihagyja.

A nagy tér egységes kialakítása és annak alaprajzi berendezése viszont annál jobb. Az arányosan elosztott és irányított fényforrásként is felhasználható mennyezetvilágítás olyan előny, melyet nem lehet eléggé értékelni. A nagy belső tér sok kötött adottsága ellenére módot adott a „musée dynamique” szellemének megközelítésére. A rendezők a tervezővel együtt éltek ezzel a lehetőséggel.

A muzeológusgárda törzsét tapasztalt kutatók alkotják: Lócsy Erzsébet, Nagy Lajos, Cifka Péterné és Tókei Ferencné, akik a rendezést Bertalan Vilmos irányításával és Németh István művészi tervei alapján végezték. Sok nehézséget leküzdve számos munkatárs közreműködésével fejezték be a munkát. A kiállítás anyagát a Budapesti Történeti Múzeum saját gyűjteményeiből nem tudta biztosítani, ezért több fővárosi és vidéki múzeum, levéltár, könyvtár és egyéb intézménytől kölcsönöztek tárgyakat. A főváros ezer évének ilyen nagyszabású és korszerű keretek között történő ábrázolása előzmények nélkül álló nagyszerű teljesítmény.

A kiállítás több korszakra tagolva, s ezek szerkezeti felépítésében mutatja be Budapest történetét a honfoglalás korától 1945-ig, a felszabadulásig. A korszakokra osztás a történelem és régészet hagyományos beosztását követi. Az első fejezet a honfoglalás és a tatárjárás közötti idő átfogó településtörténeti ábrázolása, változatos módon és színes anyaggal. A régészeti sírleletek anyagától a 13. századi királyi vármaradvány egyik kapulábazatáig sokrétű anyag teszi mozgalmassá a kiállítás e részét, melyet Buda alapításától a török hódoltságig terjedő részben sikeresen folytattak. A történeti kiállítások hagyományos anyaga mellett az építészeti és kőfaragóművészeti anyag domináns szerepet kapott. A Stibor királyi főkamrás 1430-as évekből származó vörösmárvány siremléke köré telepített szobrok jó együttest alkotnak és a valóságnak megfelelően reprezentálják a Buda 14-15. századi nagyszabású építkezéseinél dolgozó szobrászok munkásságát. A török uralom ábrázolásában az újabb régészeti kutatások eredményeiből leszűrt nézetek jutnak érvényre, s így megfelelő mértékben foglalkozik a kiállítás az akkor uralmon lévő réteg, valamint az alatta élő, fogyatkozó magyarság és a betelepülő idegenek emlékének bemutatásával. A Buda felszabadítása és az 1848 közötti időben Pest jelentőségében fokozatosan felzárkózik Buda mellé, majd megelőzi azt. A rendezők az emlékének válogatásakor ügyesen adtak helyet ennek a fejlődési iránynak, melyet jól komponált részletek dokumentálnak. Az 1848-49-es forradalmat bemutató rész hatásosan zárja le ezt a történelmi fejezetet.

Az 1849-1918 közötti idő, mely lényegében a kapitalista fejlődés legnagyobb és legjelentősebb szakasza, némely vonatkozásában nem a megfelelő arányban ábrázolja e korszakot. Az az érzésem, hogy a látogatót a nagyvárossá levés mindenki számára közzismert és részben még ma is látható jelenségei, emlékei jobban érdekelnék. Pest és Buda egyesítése, az eklektika városjellegét adó építkezései és területrendezései, valamint az ezekkel járó utrendezések, közműhálózat, a közuti forgalom fejlődésének bemutatásában többet kellett volna nyújtani. A főváros belterületének utcahálózatát lényegében - az új városrészek telepítésé-

től eltekintve - ez a korszak adta meg, melynek előnyeit és hátrányait különböző hatásaiban ma is érezzük. A kiállítási vezetőben ez a kérdés nagyobb hangsúlyt kap.

Az 1918. évi polgári forradalom és az 1919-es Tanácsköztársaság bemutatása az előző korszakokéhoz viszonyítva nem eléggé plasztikus és helyhiány miatt szűkreszabott. A két világháború közötti idő ábrázolása pedig egysíku, hiányzik belőle több társadalmi, technikai és politikai részletkérdés bemutatása. Érezni a helyszűke teremtette nehézségeket.

A háboruban elpusztult és 1945. február 13-án felszabadult főváros új korszakáról, a szocializmus építésében oroszánrészt vállaló Budapest városfejlődéséről építészeti kiállítás emlékezik meg, mely folyamatosan, két helyiséggel csatlakozik a kiállításához. Az 1950 utáni építkezések, új városrészek izléses makettjei szemléltetik egyrészt az eddig elért eredményeket, másrészt vázolják a jövő perspektíváit is.

A kiállítás Budapest történetét olyan műveltségi szinten mutatja be, melyet általában az érettségizett látogató ért meg maradéktalanul. Az általános iskola nyolc osztálya pedig a ismeretanyag lényegének felfogását teszi lehetővé. Ezzel azt kívánom kifejezni, hogy a közölt ismereteket a látogató - az említett műveltségi szinteken - jól tudja magában rendszerezni. Nem passzív átvételre, hanem az aktív átélésre gondolok.

A rendezéssel kapcsolatban szeretnék néhány észrevételt tenni. Mind szakmai (régészeti, történeti, muzeológiai), mind pedig művészi (tervezés, elrendezés stb.) szempontjából nagyon jónak, sikerültnek és sok tekintetben előremutatónak tartom a kiállítást. Megjelenésében a többivel együtt Európa legkiválóbb muzeumi teljesítményei közé tartozik. Több olyan példamutató elgondolás van benne, tartalmi és művészi téren egyaránt, hogy határozottan hasznos lenne, ha művészi és szerkezeti felépítésében rejltő szabályokat egyes részletek kiválasztásával a rendezők a tervező művésszel együtt a Muzeumi Közlemények hasábjain ele-

meznék. Ez érdekes, módszertanilag értékes lenne, így lehetne ellenőrizni, hogy a muzeológus és a tervező milyen mértékben tudta elképzeléseit megvalósítani és megértetni. Különösen a fiatal muzeológusnemzedék ismerhetné meg és tanulmányozhatná a művészi elgondolás és a rejtett szabályok kapcsolatait.

Az itt következő pozitív és negatív észrevételek a kiállítás többszörös átnézése és tanulmányozása után mint szubjektív benyomások támadtak bennem, s úgy érzem, hogy megemlíthetők.

Az a l a p r a j z i e l r e n d e z é s r ől volt már szó: a belső udvart körülvevő egykori folyosó területét sok ügyes ötlet ellenére sem sikerült a nagy körforgalomba beépíteni. Felvetem a kabinettek alkalmazásának gondolatát a jövő terveként.

A v i l á g i t á s, a fények alkalmazása tökéletes, az igényeket minden tekintetben kielégíti. Figyelemserkentő hatásuk megfelelő mértékben ki van használva. A lámpatestek esztétikus elhelyezése és harmónikus rendszere a tudatos, a szakmát jól ismerő tervező elismerést érdemlő alkotása.

A s z i n e k művészi alkalmazása a tervezés és rendezés másik fő értéke. A kiállítási helyiség vörösmárvány padlóburkolásával dinamikus összhangban van az installáció is. A fekete-fehér kontrasztja mellett jól megférnek az egyéb sötét és világos színárnyalatok is. Ugyanakkor többszöri szemlélődés (többször egymásután, majd egy hónap, később negyed év múlva) után sem tudtam néhány szinegyüttessel megbarátkozni. Pl. a 19. század elejét tárgyaló résznél a csekély aranyozású, fekete empire írószekrény aránylag nagy tömegéhez nem illik a sötét lila háttér. Tudom, hogy sötét lila a kiállításban egységesen alkalmazott textília miatt került ide, mégis az a véleményem, hogy akkor inkább haboskőris, rózsafa, cseresznyefa szekreter, vagy gazdagon aranyozott butordarab hatásosabban érvényesülne. Tehát megfordítva a dolgot: a háttér másszínű butort jobban kiemelne.

A vitrinek szerkezete, alakja és mérete általában az 1960-as években kialakult, Európaszerte alkalmazott legszikerültebb típus változata. Profilvasból készített váza egyetlen lábon áll, lapos talapzaton nyugszik, alatta rejtett görgők teszik lehetővé az aránylag súlyos butor mozgását. A stabilitást szolgálja és összhangot teremt a padlózattal a talapzatot fedő vörösmárvány lap, mely egyúttal az értékes és időtálló berendezés fogalmát is kifejezésre juttatja. A felső rejtett világítás a jól bevált gyakorlatot követi. A vitrinek többféle nagyságban és alakban készültek, de közös modulok alapján, nyitásuk és zárásuk aránylag egyszerű, ellenben pormentességükről nem tudtam meggyőződni. A felső világítóberendezés maratott üveglapját T profilból készült rombuszháló tartja, melyben arányos távolságokban furt lyukak a vitrin-belsőben elhelyezendő tárgyak felfüggesztésére szolgálnak. A gyakorlat azt mutatja, hogy e célnak csak kis mértékben felelnek meg, mert az oda felfüggesztett polcok nagyobb tárgyak tartására nem eléggé biztosak.

A „Középkori királyi palota” című kiállítás

1968 tavaszán nyílt meg ez a maga nemében - hazai viszonylatban - egyedülálló helyszíni bemutató. Az „E” épület pincéiben és ettől délre, a középkori királyi palota ásatásokkal feltárt részleteit kulturált, korszerű környezetben nézheti meg a látogató. Németh István belső építész nagyszerű munkája itt is önmagáról tanuskodik, de különösen elismerés illeti Feuer Istváné muzeológusi és rendezői tevékenységét. Több éves előtanulmány és külföldi tapasztalatok alapján rendezte meg ezt a hatalmas földalatti kiállításrendszert.

A pinceelőtérbe levezető lépcső nagyméretű kerámiafal elé irányítja a látogatókat, akik találókérdésként igyekeznek megfejtetni annak rendeltetését. Nekem sem sikerült, noha annyiban megközelítettem a valóságot, hogy ásatás során előkerült falmaradványra gondoltam. Az ásatások absztrakt kifejezése ugyanis ez a

monstruozus kerámiafal, mely nem önálló mű, hanem háttere egy ötvöskovács művészi alkotásnak, mely még nem készült el. Gyakorlati funkciója is van: mögötte csőhálózat húzódik s annak eltakarására szolgál.

A pinceelőtérben a rendező hangulatilag előkészíti és tájékoztatja a látogatókat. Ezt a célt szolgálják körben a falakon elhelyezett nagyméretű, jó kivitelű ásatási fényképfelvételek és váralaprajz, melyet méretarányos makett egészít ki. A Gerevich László vezetésével - majdnem két évtizeden keresztül - folytatások eredményei és a műemléki helyreállítások plasztikusan kidomborodnak a kiállítási helyiségekben, ezeket jól látható számokkal jelölték meg a tájékozódás megkönnyítésére.

Az egyes helyiségek mesterséges megvilágításának fényereje általában alkalmazkodik a kívánalmakhoz, a célszerűség mellett a tervezők észrevehetően törekedtek a hangulatkeltésre. Az un. Albrecht pincébe levezető hosszabb lépcsősor járófelszínét oldalról suroló fény világítja meg. A 18. századi pince hatalmas boltívei alól visszatekintve hatásos kép tárul elénk, melynek csak kisebb gyakorlati hibája, hogy a lépcsőfelület megvilágítása néhány helyen nem kielégítő; ez valószínűleg a kivitelezés rovására írható. Az Albrecht pincében elhelyezett 14. századi faragott kövek irányított fénnel történő megvilágítása a látogató figyelmét a tárgyakra irányítja és elvonja a sejtelmes homályban hagyott - a kiállítás mondanivalójához nem tartozó - ujkori palota boltíveiről. Jó példa a fény hozzáértéssel kidolgozott alkalmazására! Hasonlóan jó, de már nagyobb fényerővel oldották meg az un. Jégveremben kiállított, téglából készült, Nagy Lajos korabeli, gótikus ablakrekonstrukció és párkányzatok világítását. Jól érvényesülnek a vörös tónusu tárgyak a világos falfelületen. „A fényerő váltakozása ösztönzőleg hat a látogató érdeklődésére!” - elvet az 5. számú helyiségbe érve fokozatosan tapasztaljuk. Az Albrecht pince homályából lépcsőn kell felmenni a jégverembe, melynek erősebb fénye vonzólag hat, feledteti az emberben ösztönösen felmerülő, kissé visszafogó hatást a lépcsőjárástól. A fény az 5. számú helyiségben tovább fokozódik.

A rendező itt mutatja be a Várpalota ásatási leleteivel együtt a 13-14. és 15-16. századi háztartási kerámiaféléseket két asztalon, szemléltető elrendezésben. A terem fő disze az 1408. körül készült csempék alapján rekonstruált és csempemásolatokból felállított cserépkályha, mely többet mond minden magyarázó szövegénél. A puritán környezethez jól alkalmazkodnak az egyszerű vitrinek, melyek a 14-15. századi Várpalota fűtéskulturájának csekély maradványait, a rendkívül értékes csempegyűjteményt mutatják be. A remek leletanyag indokolta a költséges, de mindennél szemléltetőbb kályhamásolat elkészíttetését.

A 8. számú kis helyiség az előbb idézett korszakok konyhai hangulatát idézi jól elrendezett, ötletes formában, anélkül, hogy félrevezető lenne, mert nem kelti az „in situ” konyha benyomását. A kiállítási körjáratból kiágazó helyiségsor utolsó állomása az Anjouk alatt épült un. István-toronyhoz vezető lépcsőfeljárati kis tere, melyben az ásatás során feltárt 14-17. századi fegyvereket és a börtönélet emlékeit állították ki. Az aránylag kevés tárgyi anyag jelen esetben - véleményem szerint - nagyobb méretű grafikai ábrázolást is igényelne, mert első benyomásra nem köti le a látogató figyelmét. E kis helyiségben az irányított megvilágítás nem sikeres, mert körbetekintésnél a látogató szemébe világitanak a lámpák, amit terelő szerkezettel el lehetne kerülni.

A körjárat a Jégveremből folytatódik a kiállítás legnagyobb és egyik legszebb részébe, a reneszánsz emlékek termébe. Ismét frappáns megoldás: itt alkalmazzák a legnagyobb fényerőt, melynek vonzó hatásán kívül a páratlan reneszánsz anyag értéke is kifejezésre jut. Érezni lehet, hogy itt különlegesen értékes anyag, a budai kőfaragóművészet remek gyűjteménye van kiállítva. A falfelületeket borító plasztikus kockaminta ügyes megoldás, mert semleges, de a reneszánsz szellemétől sem idegen háttér. Pregnánsan és jó megvilágításban érvényesülnek ezen a vörösmárvány faragványok! A terem alakja nem egészen felel meg a célnak, mégis oly jó a tér kihasználása, hogy ez külön dicséri a rendező és a tervező munkáját. Jelen esetben is indokolt volt

a Beatrix királyné cimeres és gyümölcsfüzéres vörösmárvány ajtókeretének töredékei alapján készült másolat elkészíttetése. Mátyás palotájának - különösen Bonfini által leirt - pompáját igazán csak így tudja, ha kis részletében is, átélni a szemlélő. Ugyancsak jól van kiállítva a lenyűgöző méretű feliratos friztöredék és a kandalló. A friz I-profilvas tartóelemei szinte maguktól kíváncsognak - modernségük ellenére - a reneszánsz emlékek közé. Sikerült és példás alkalmazása a sokat vitatott vasprofilnak. A nyers vasfelület egyébként durva jellegét a falfelülethez alkalmazott szintónus finommá, s ezáltal a tartószerkezetet esztétikailag is kellemessé tette.

Nem érzem jól megoldottnak ugyanakkor a hollós-cimeres fehér márvány ajtókeret elhelyezését fehér háttérrel. A teremben uralkodó vörösmárvány mellett ez elvész, jelentéktelenné zsugorodik. A plasztikus, kockás texturás háttérrel két oldalról rejtett suroló fényvel megvilágítva olyan falmezőt kaphatnánk, mely jelentősen kiemelné az ajtókeretet a háttérből. Ugyancsak a háttérbe olvad - az egyébként nagyon ötletes elrendezésű - bábos mészkkörlát. Bárhonnan nézzük, sem színben, sem fényben nincs megfelelő háttér. Mértéktartással alkalmazott, a mészkkör színének megfelelő, színes, rejtett és jól irányított fény jobban kiemelhetné s méltóképpen érvényesíthetné.

Itt szeretnék kitérni a feliratokra. Az egész kiállítás összefoglaló, tablós feliratait, valamint a kis szövegek és egyes tárgyak feliratait csak a legszükségesebb mondanivalót, a lényegget tartalmazzák. Ilyen szempontból is teljes az összhang a többi kiállítással. Esztétikai szempontból azonban több kisebb hiba akad. Ugy értesültem, hogy a műanyagborítású tablófelületekre ragasztott, lineáris antikva típusú sablonbetűket külső kivitelezők ragasztották fel, tehát a tipográfiai részletekbe a muzeum nem szólt bele. Több helyen, különösen a gótikus nagyteremben a feliratok betűtérközeit nem egalizálták, a térközök megállapítását esztétikailag felületesen végezték. Ezenkívül nem tartom helyesnek a tablók szövegtükreinek indokolatlanul nagy méretét, margó nélküli alkalmazását. Különösen a bal sze-

gély és a felső sor esetében bántó, és emellett az olvashatóságot csökkenti. Itt és ilyen típusu betűkkel: indokolatlan „modernkedés”. Hogy mennyire modernkedő néhány tabló tükre, arra legmarkánsabb példa a reneszánsz terem egyik tablója, szembeállítva a Bonfini idézettel. Az utóbbi tipográfiája minden tekintetben tökéletes, grafikai megjelenítése kifogástalan.

A kiállítás másik nagyszabásu helyisége a gótikus nagyterem, melyet - strukturájának megfelelően - csak kevés tárggyal rendeztek be. Legértékesebb és legkeresettebb kincse a Szépművészeti Múzeum tulajdonát képező, ötletesen kiállított két fehér márvány dombormű, Mátyás és Beatrix arcképe. Jól illik a terembe az un. lovagos cserépkálya is. Az 1450-es években készült csempék alapján készült másolat jól érzékelteti a későgótika pazar mintakincsét. Megjelenésében hasonló hangulatot áraszt, mint a salzburgi vár un. arany szobájában lévő, 1501-ből származó későgótikus cserépkálya. A két kályhát összehasonlítva, következtethetünk a Várpalota 15. századi állapotára és művészi berendezésére. Meggyőződésem, hogy a látogatók sokkal többet tanulnak e másolatból, mint bármilyen tökéletesen szemléltetett töredékek gyűjteményéből.

A nagy élményt nyújtó termek után a Jagellók- és Mátyás-kori faragott kövek a 12. számú keskeny és alacsony folyosón nem kötik le a látogatók érdeklődését, s emellett jelentős részük rosszul van megvilágítva: felületük árnyékban van. A jól megoldott mennyezeti rejtett fény a folyosó számára viszont kiváló. Szellemi pihenésnek megfelel a sok látnivaló után. A 13., 14. és 15. számú folyosórészek közül a kápolna előterében kiállított királyi pecsétek másolatából összeállított sorozatok - véleményem szerint - inkább a várostörténeti kiállításba kíváncsoznak, itt a folyosófordulóban a sok látnivalótól már eléggé kifáradt látogatóknak nincs türelme ezt a figyelmet kívánó anyagot tanulmányozni, szeme hozzászókkott a nagy méretekhez, a terembelsők szemléléséhez.

Ezután az I. Lajos által 1366-ban építtetett királyi kápolna

altemplomába jutunk, mely jelenlegi helyreállított formájában kis izelitőt ad az Anjou-kori fényes építkezésekből. A szentély közepét jól kitölti a vörösmárvány talapzatra állított 15. századi szárnyasoltár.

Az utolsó nagy belső tér az alsó királypince, melynek a látogatók számára készült lépcsőzete már a luxus határát surolja, nyilván annak kifejezésére szánta a tervező, hogy érzékeltesse az Anjou-palota dunai homlokzatának itt látható maradványait. Ugyanitt helyezték el a Mátyás király palotájából származó hatalmas oszloptalapzat és ablakok rekonstrukcióit is.

A keleti palotaudvar már szabadtéri bemutatóhely, az ide kijövő látogatók a keleti és a déli palotaövezet egy részét tekinthetik meg. A Beatrix udvar kialakítása külön figyelemre méltó: 15. századi festményeken ábrázolt kertek mintájára tervezték meg, s korabeli, kedvelt magyar virágokkal diszitik. A gondolat, a tervezés, a gondos rendezés dicséretet és elismerést érdemel. Hasonlóan mintaszerű a déli palotaudvar kertészeti kialakítása is. A gondozott, ápolt, tisztán tartott kerteket megfelelő személyzet kezeli.

+ + +

A két utóbbi kiállítás vezetőjéről is szeretnék megemlékezni. „Fővárosunk ezer éve” címmel 3 iv terjedelmű, illusztrált, magyar nyelvű kalauz áll a látogatók rendelkezésére. Az izléses kiadvány jóminőségű papíron készült magasnyomással. A szöveg (Lócsy Erzsébet, Nagy Lajos és Tőkei Ferencné irták) szemléletes történelmi környezetet rajzol a kiállításához, melynek emlékéanyagát is több esetben megtaláljuk egyes fejezeteknél. A hasznos és érdekesen megírt füzet - noha a kiállítás korszakbepsztását követi - nem nyújt topográfiai eligazítást, tehát a látogató a helyszínen az egyes vitrinek és tárgyak nyomon követésére nem kap utmutatást. Ezt a hiányt pótolja majd a jelenleg tervezett német nyelvű kiállítási vezető, mely a kiállítás alaprajzát részletekben fogja bemutatni.

A középkori királyi palotáról - sajnos - csak leporellószerű magyar nyelvű vezető készült, mely rövid ismertető szöveget és jó alaprajzot tartalmaz. A történelmi háttérrel vázlatos áttekintés festi le, mely szorosan kapcsolódik az ismertetéshez. A kis kiadvány nagyon kelendő. Formátuma bevált. Feuer Istvánné összeállításában a leporellót német, orosz, francia és angol nyelven reprezentatív formában, lengyel, cseh és román nyelven pedig szerényebb kivitelben fogják kiadni. A dicsérendő kezdeményezésnél még tovább kellene lépni. Az érdeklődők és a szakemberek számára 3-4 iv terjedelmű, gazdagon illusztrált vezető kellene. A gazdag anyag és a nagyszerű kiállítás ezt a javaslatot szinte sugalja.

Talán nem érdektelen, ha a kiállításokról, egyes részleteikről és néhány kiemelkedőbb jelentőségű tárgyáról készült képeslapporozatról is szólunk néhány szót. A muzeumi ismeretterjesztésnek egyik legfontosabb eszköze ez. A jóminőségű felvételek illőek a kiállításához. Jó lenne, ha színes felvételeket is készítenének, ezeket is megszeretné a közönség.

+ + +

A kiállításlátogatás után mindenki élményekkel gazdagon, esztétikai benyomásokkal telítve hagyja el a muzeumot azzal a szándékkal, hogy nagyon tanulságos, szép volt s ide még többször is vissza kell térni. A látogatók között érdeklődtem benyomásaikról, véleményükről. Valamennyien a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak és legtöbbször kifejezték szándékukat a muzeum újbóli megtekintésére. Önmagától beszél az az eredmény is, hogy a látogatók jelentős része az ismerősök dícsérő elbeszélésének hatására kereste fel a kiállításokat. Természetesen maga a Várpalota is, mely lényegében negyed százada nem volt hozzáférhető a nagyközönség számára, vonzó látnivaló. Talán legnagyobb hatása a középkori királyi palota feltárt részeinek van, mely a prágai vár palotarendszeréhez hasonló nevezetes látnivaló.

A tartalmas, szakmailag jól rendezett, művészileg színvonalasan

tervezett, kulturált módon „üzemeltetett” kiállítások nemzetközileg is kiváló voltához kétség nem férhet. Büszkék lehetünk rá valamennyien, különösen azonban a muzeum dolgozói és a Fővárosi Tanács, mely utóbbi elismerésre méltó és dicsérendő módon biztosította a rendezés nem csekély költségeit.

Uzsoki András

Levéltári kutatás, művészettörténeti kutatás

Nem új dolog, hogy a művészettörténetnek egyik hathatós fegyvertára a levéltár. De korábbi korszakokban nem méltatták eléggé figyelemre ezt a körülményt. Jóformán csak az első világháború után készült munkák kezdtek élni a lehetőséggel, amely persze még akkor erősen korlátozott volt, mert egyrészt a városi és megyei levéltárak eléggé rendezetlenek voltak, a főuri és egyház levéltárak viszont hozzáférhetetlenek. Felszabadulásunk óta az ilyenfajta akadályok elhárultak és most már rajtunk, művészettörténészeken mulik, hogy ezzel az elsőrangú segédeszközzel is bőven éljünk.

A szakmabeliek a városi levéltárak anyagából, a polgári lajstromokból, főképpen a művészek és iparművészek életrajzi adatait egészítik ki. Számos alkalommal azonban a művész vagy iparművész nem szerzett polgárjogot, sem pedig neve nem került az anyakönyvekbe. Ilyenkor segítségünkre lehet a tanácsjegyzőkönyv, amely a városban minden elképzelhető eseményről tartalmazhat feljegyzést, s ehhez kiegészítést adhatnak a számadáskönyvek. A soproni gazdag levéltárban pl. a barokk városház építésének kiadásairól külön könyvet szerkesztettek, ebből derült ki az építő, a kőfaragó, a stukkóművész neve. De az egyes barokk házak építésének idejéről is szorgalmasan értesítenek az évi számadáskönyvek. A városnak privilégiuma volt a téglagyártás; egy-egy háziur többeszes rendeléséből kiviláglik a ház építésének ideje, a régi háziurak névsorát pedig 1686-ból nagy részt, 1734-től fogva pedig évről-évre pontosan tudjuk a mai napig, még hozzá utcák és házak szerint.

Magamról szólva: nyugatmagyarországi, jelesül soproni és kismartoni kutatásaim a fenti források segítségével álltak össze,

felhasználva hozzájuk a végrendeleteket és a házak adás-vételi szerződéseit is.

Kb. két éve ráhibáztam egy eleddig figyelmen kívül hagyott adathalmazra: a város törvénykezési irataira, hivatalosan a judiciariákra. Ahogy a topografálásnál megszoktam, visszafelé folyt a kutatás, azaz elkezdtem 1800-zal és többszáz tétel után eljutottam 1701-ig. Eredetileg a századfordulónál meg akartam állni, de az 1700-as kötetek hiányoztak. A kedvem felajzott volt, gondoltam, visszamegyek 1676-ig, amikor is Sopron néhány ház és egy-két templom kivételével teljesen leégett. A kötetek nem maradtak abba, így már el kellett mennem 1669-ig, ahol megállást parancsolt az a körülmény, hogy a város egyharmada pestisben elhalt.

E 120 év törvénykezési iratai nagyban növelték Sopron művészet-történetének ismeretét. Elsőnek itt voltak a bűnpörök. Ha krimit akarnék írni, gazdag aratásom lehetne, de e téren a soproni művészek és iparművészek nem nagyon tevékenykedtek. A második nagy csoportot a polgári pörök alkották. Egy-egy ismert működésű festő életrajzához, magánéletéhez itt rengeteg adatot lehet kibányászni. Meg-megjelent egy-egy falusi pap, aki előleget adott szobrásznak, festőnek és jött a soproni bírósághoz panasszal, hogy a mű és szerzője aznapig nem jelentkezett. Ezen az alapon sikerült a Vas-megyei Sitke oltárának és szószékének mesterét Páris Mihály soproni szobrászban meghatározni. A soproni ifjabb Dorfmeister Istvánt is sürgették, hogy a Zala-megyei Csesztregen készítse el a freskót, ha már előleget vett fel rá. Zágrábból hasonlóan zaklatták őt arckép miatt, amelynek árát előre felvette.

A polgári pörök zöme azonban adósságokról szól, és ezekben bizony a szegény soproni barokk szobrászok és főleg a piktorok nagy szerepet játszanak. Nem éppen nagy összegekről van szó, gyakran csak néhány forintos tétel az adósság a kalmároknál, de nyomukban érződik az a szegényes élet, amelyben barokk művészeinknek része volt. Társadalmi helyzetük nagyon rossz. Megért-

jük, hogy Schram Lukácsnak - ahogy soproni patricius sógornőjével folytatott becsületsértési pörében olvassuk - miért volt dehonesztáló a megvetéssel aláhuzott felkiáltás: Du Maler! Az idősebb Dorfmeisternek, bár igen sok megbízatása volt, sok gyermeke folytán igen sok tartozása akadt. Valami pénzügyekkel foglalkozó asszony összevásárolta adósleveleit és egyszerre 100 forinton felüli összeget követelt rajta. Más esetben a városi szolga hasztalan idézte meg Dorfmeistert, vidéken volt. Végre jelenti, hogy ezuttal Sopronban látta a festőt, amint éppen az azóta megsemmisült és csak az ebben az iratban említett kaszinói freskón dolgozott. Így gazdagodott tehát Dorfmeister ouvreje egy pör révén.

A leggazdagabb aratást a törvényszéki esetek harmadik csoportja nyújtotta: a hagyatéki ügyek. Nem volt kötelező a hagyatéki felvétel, csak ha valaki hozzátartozó nélkül halt el, vagy ha az örökösök nem tudtak megegyezni. A többszáz hagyatéki leltárból úgy áll előttünk Sopron a 17-18. században, hogy a mügyűjtés- vagy tán helyesebben a műpártolás - rendkívül magas fokon állott. Munka közben sokszor gondoltam áldással a hagyatékok felvevőire, kívánván békességet haló poraikra, mert meglepő részletességgel és sokszor hozzáértéssel végezték munkájukat. Az a benyomásom, hogy nagyon-nagyon szegénynek kellett lennie annak, aki lakásában egy-két képet vagy más műtárgyat nem birtokolt. Viszont gyönyörű otthonokat és szép gyűjteményeket is elképzelhetünk a leltárak nyomán. Főleg polgárokról van szó, mert nemesek hagyatékát csak felkérésre volt szabad felvenni.

Lássunk egy pár példát.

Kezdjük Petzke Jakab posztónyiró 1738-ból való hagyatéki leltárával. Nem volt háza, ami eléggé alacsony vagyoni szintről vall, mégis egy 4 ft.-ra becsült csavart oszlopos lábu, jávorfa betétlapos asztalt, egy vörösszinű, aranyozott spanyolfalat, 4 ft.-os ütőórát, 5 ft.-ra becsült 7 képet mutat ki a leltár. Ebben az időben - tájékoztatásul közöljük - egy disznónak 4 ft. volt az ára.

Gazdag kereskedő, Edlinger János Joáchim hagyatéka, aki 1732-ben üzleti uton, Olmützben halt meg. A nagy szobában műtárgyak: nürnbergi takaró, 4 passauai szék, a császár és császárné arcképe. Egyéb képek: Szentháromság, Az öt érzék, A négy világrész, 3 papirkép, két megholt gyermek képmása, 16 papirkép - nyilván metszet - üveg alatt, Krisztus siratása, Pernesti urnak és nejének arcképe, két kis és két nagy tájkép, a császári pár másik arcképe, 2 passauai tájkép, a boroszlói püspök arcképe, Magdolna Krisztus lábát mossa, a megholt és nejének arcképe, A tudás fája, 8 kis kép, 2 tengeri kép, Szent János kereszttel, Szent János lefejeztetése. Általában nagy értékű képek. A konyhában: 5 tájkép. A hátsó szobában: 2 vadászsákmányos kép, Dohányzó és egy Ivó - ezek nyilván hollandi képek -, 3 arckép, feszület, 8 üvegezett papirkép.

Kramer János György, gazdag belvárosi polgár, hagyatéka 1742-ből. Két utcai szoba. Az egyik vörös tapétával, a berendezés főleg diófabutorral, egy asztalka csavart állványzattal, 2 arckép, 2 csatakép. A másik utcai szoba zöld tapétás, a butorok zöld bevonattal, 4 csatakép, feszületkép. A szoba berendezésének értéke 96 ft. Ezüst tárgyak: 440 ft., 3 ezüst szelence, 6 ft. értékű ezüst csengő, ezüstbe foglalt szemüveg. Párisi ezüst kard 20 ft. értékben. Fegyvergyűjtemény, 150 font óntárgy, 7 tájkép, 4 madaras festmény.

Végül egy arisztokrata lakása 1724-ből, Wirth Mihály Gottfried báróé. A biliárdszobában nagy aranyozott tükör 25 ft. értékben, biliárd-asztal 100 ft., 28 kiskép. Az ajtók felett 2 kis tájkép. Mellékszoba: 12 festmény - erdei vadak és madarak -, kutya képe, nyul képe. Az ajtók felett 2 kép. Ebédlő: nagy aranyozott tükör, 2 mázsa és 40 font ónedény, selyemborítású székek. Az ajtó felett kutya képmása és egy tájkép. Kristálycsillár. Benyíló az ebédlőből: feszület, tollrajz, aranyozott nagy tükör, a császári pár arcképe, Wirth György arcképe. A földszinti előterem: óraszekrény. Emeleti udvari szoba: 10 vörös brokát szék, 50 ft.-ra értékelt állatkép, vadászcenotok. Mellékszoba: nagy diófa szekrény 50 ft. értékben, ebben rengeteg ezüst evőeszköz, üveg, ab-

rosz. Képek kacsával és fajddal. Wirth Mihály arcképe 75 ft. becsárral. Másik kamara: 2 lant 7 ft. értékben. A báróné szobája: 2 állat- és madár kép. Harmadik udvari szoba: 12 női képmás, 2 kis tájkép. A padláson 4 lovasarckép - himzett munka - 50 ft. értékben, 7 papirkép városokról, 7 családi arckép. Az egész becsérték 3924 ft., butor, kép, általában műtárgy: 3590 ft.

Nagy általánosságban a csavart diszítésű butor nem szerfelett gyakori, csavart oszlopu szék, szekrény, asztal eléggé ritka. 1705-től fogva igen sok passauai szék szerepel. Érdekes említésre, hogy erre nézve a passauai muzeum nem tudott felvilágosítással szolgálni, azaz csak annyit közölt, hogy az érsekség birtokában van néhány passauai eredetű diszesebb butor. De egy Linzből kapott értesítés a dolgot még bonyolultabbá tette. Ott ugyanis a passauai szék alatt nem butort értenek, hanem fejkötőt, amelynek tényleg székformája van. Ez Sopronra nem helytálló, mert itt a butorok közt sorolják fel és néha 21 is szerepel egy hagyatékban. 1714-ben egy főtisztviselőnél 12 támlás szék szerepel moszkovita karmazsinnal bevonva. 1741-ben emlitenek hollandus ágyat.

Textil dolgában szerfelett sok a török és a nürnberginek nevezett terítő. Egy katonatiszt nevének birtokában török sátort is emlitenek. De török ruházati darab is előfordul. Sűrű a különböző textil anyagu tapéta és függöny.

Nagy szerepet játszanak a festmények. Érthető, hogy a gyors leltározásnál nem ügyeltek a jelzésekre, így a szerzőkre vagy egyéb provenienciára, ellenben gondosan leírták, hogy a kép rossz karban van, vagy öreg. Ugy látszik anyaguk vászon, mert a fát külön megemlítik. Nem ritkák az üvegeképek. Ami az értékelést illeti, valószínűleg a nagyságnak van benne szerepe; átlagosan 3 ft.-ra tartják a zömét. Ha ennél drágább, ami főleg a főrangúknál fordul elő, még hozzá arcképnél, becses is lehet. Magasra taksálják a csendéletet is.

Képgyűjteménye csak néhány arisztokratának volt, 1770 körül

Szluha Károly grófnak 105 darab képe volt. Schilsohn bárónak 35 kisebb és nagyobb képe (ezeket tárgy-megnevezés nélkül említik), Rittersné, született Schuster báróné hagyatékában 1716-ban 15 francia kép, 21 arckép és 13 tájkép. Dobner János gazdag polgár hagyatékában 1694-ben 32 kisebb-nagyobb festmény volt, özvegye 1706-ban már 8 képpel többet hagy hátra. De általában 8-10 festmény minden vagyonosabb iparosnál és kereskedőnél is található.

Arckép dolgában feltűnő, hogy az uralkodó pár képe igen sok helyütt megtalálható, néha két példányban is. Egyszer-egyszer Gusztáv Adolfé és Szavojai Jenő hercege is szerepel. Gyakori a családi arckép. Néha a leltár megjegyzi róluk: igen régiek. Nem ritkaság a magyar művészetben a képmás halálos ágyon; ezirányban bőséges anyag van a leltárakban 1631-től, amikor a város nagy humanista polgármesterét Lackner Kristófot festetik meg ravatalon. Egész Dorfmeisterig, persze még a 19. században is találkozunk ilyen ábrázolásokkal. Az arcképfestőknek Sopronban nagy becsülete volt. 1720-ban tanácshatározat kimondja, hogy egyéb tárgyak festőivel szemben az arcképfestő nem fizet adót. Így hát az ügyetlenebb kezűek is kontárkodtak, egyik másik fennmaradt képen, mint pl. Sedlmayr műtörténész őseinek arcképén az ékszerek a máig meglevőknek jó másai, de az arcok csufok és visszataszítók.

A tájkép gyakori, a legtöbbször kis méretű. A nagy aránylag ritka. Tárgyát a leltár közelebből csak igen ritkán nevezi meg; így kétszer éjszakai beállítást, kétszer tengeri tájat említ.

A vallásos tárgyú kép persze a legtöbb: Krisztus, mint gyermek, Krisztus a feszületen, Mária, kegyképek másolata, apostolok, Szent János, az angyali üdvözet, a három napkeleti bölcs, Szent József álma, Krisztus bűnösökkel; tán Rembrandt és Rubens képeinek valamely változata. Ótestamentomi tárgyak: Hágár, Józsefet eladják testvérei, Judit. Világi tárgyak: Cleopátra, A négy világrész, Az öt érzék, A négy évszak, Trója pusztulása, csendéletek, általában igen magasra értékelve. Virág (Hölstein her-

cegnénél 1696-ban nyolc darab 150 forint), erdei vadak, madarak, házi állatok. Végül kifejezetten hollandi képek 1748-ban: Pintér Ádám polgármesternél 6 darab.

Ezüst tárgyak dolgában óriási a bőség. A becsüs többnyire a jeleket ismerő ötvös, aki szégyen nélkül megmondja, hogyha nem ismeri a jegyet, viszont könnyen meghatározza Pozsonyt, Bécset, Nürnberget, Augsburgot, Regensburgot, főleg pedig a soproni ötvösöket, és így legalább világos képet kapunk ezek gyártmányairól. Fontos egy olyan megállapítás, hogy email-berakásos kelyhet is gyártottak városunkban.

Óntárgyak szintén nagy számmal szerepelnek, mint használati tárgyak. A becsüs kiemeli a disztárgyakat, ismeri a bécsi és nürnbergi jegyet, említi az ismert 12.apostolos tányért.

A kerámia főleg habán, ujkeresztény használati tárgyakkal jelentkezik, korszakunk első felében ónnal és fatányérokkal versenyezve. De a közönséges agyagedényeknél is felemlitik, ha tiszta fehér, zöld vagy foltos, sőt két gyártó helyet is megjelölnek: Bécset és Linzet. Delfti kerámia Wirth bárónál jelentkezik: 70 csésze. A majolika 1700 körül nem ritka. Ellenben igen jelentős, hogy 1669-től kezdve porcelán edényeket is felszerolnak, az első esetben ugyan csak egy törött csészét, inkább perze ezüst foglalata miatt. Így tehát jó 30 évvel az európai porcelán feltalálása előtt, nyilván kínai áruk elérték már Sopront. Gyártási helyet csak 1777-ben találunk először, akkor is Bécs az, míg a holicsei gyár már 1768-ban ismeretes és gyártmányát így is jelzik. Furcsának tűnik, hogy a porcelán edényeket igen alacsonyra taksálták.

Resovszky gombkötő 1680-ban lakása falát egy pávatollból készült legyezővel diszította. A század második felében, női hagyatékban előfordul még legyező, sőt volt olyan nő, aki a tört darabot is eltette. A szekrények mélyén gondosan feljegyzett csecsebecséket őriztek. Számosan gyűjtöttek érmet, bár sokszor elvegyültek az emlékérmek a valaha forgalomban volt pénzzel,

sőt a hagyaték idejében használttal is. Kedves emlékeztetőül ellették a keresztelő érmeket és főleg a protestánsok a vallásos tárgyú érmeket. Az említett Habsburg-képek párdarabjaiképpen sok házban őrizték a koronázási emlékpénzeket, amelyeket koronázáskor a nép közé hajigáltak. Így az 1625-ös soproni koronázás emlékérmét is feljegyezhatték a becsüsök. Egyéb emlékérmek közül a Bécs 1683-as ostroma és a Buda török alóli felszabadulása alkalmából vert érmeek érdekelték a soproniakat.

Hogy kuriózumok is kerültek az összeírók elé, nem csoda, hiszen ekkoriban az esetleg megtekinthető uralkodói gyűjteményekben a kabinétek még sok efféjét tartalmaztak. De azért furcsa, hogy 1690-ben Unger szabónál és 1754-ben Kozáry tanárnál ezüstbe foglalt emberbőrt is vettek föl a becsüsök. Valószínűleg persze exotikus ember, indiánus, néger, földi maradványa lehetett.

Csatkai Endre

Az egyházi gyűjteményekről

A magyarországi egyházak tulajdonában számos olyan muzeális értékű könyvtár, levéltár, műtárgygyűjtemény van, amelyek kultur-történetileg nagy jelentőségük és nemzeti értéknek minősülnek. Felbecsülhetetlen eszmei értéket képviselnek azok az ősnymtatványok, kódexek és kéziratok, amelyek az egyházi gyűjteményekben találhatóak, s a történettudomány számára kutforrásul szolgálnak. Képzőművészeti gyűjteményeikben olyan, az egyetemes művészettörténet kiemelkedő korszakaiból származó műtárgyakat is őriznek az egyházi gyűjtemények, amelyek méltóan reprezentálják az európai művészetet, valamint a gótika, a reneszánsz és a barokk művészet magyarországi változatát. A liturgikus célokra készült iparművészeti alkotások között megtalálhatók a legjelesebb régi magyar mesterek, műhelyek ötvös és kézművességi munkái, textiliái, butorai, stb.

Az országos muzeumok az utóbbi években - a kölcsönös együttműködés alapján - jó kapcsolatot alakítottak ki az egyházi gyűjteményekkel. Kulturális kapcsolatainkat jól szolgálták azok a nagyszerű muzeumi kiállítások, amelyek keretében többek között a magyarországi egyházi gyűjtemények néhány műkincse is bemutatásra került külföldön.

Bár a muzeumi terület és az egyházi gyűjtemények között létrejött eredményes együttműködés számos jeléről számolhatunk be, mégis az egyházak tulajdonában lévő, s a nemzeti kulturális értékekhez tartozó tárgyak védelme és a közönség elé bocsájtása tekintetében fejlődésre van szükség.

Az Elnöki Tanácsnak a muzeális emlékek védelméről szóló 1963. évi 9. sz. törvényerejű rendelete alapján a Művelődésügyi Minisztérium - mint a szakfelügyeletet ellátó főhatóság - felada-

tának tekinti az egyházi tulajdonban lévő gyűjtemények helyzete általános rendezésének elősegítését. Ezért az Állami Egyházügyi Hivatal és a Művelődésügyi Minisztérium illetékesei a közelmúltban megállapodtak abban, hogy az egyházi gyűjtemények kezelésének, megóvásának, tudományos feldolgozásának és a közművelődés szolgálatába állításának feladatait az állami és az egyházi szakszervek együttműködve, közös áldozatvállalással látják el.

Az egyházak vezetőivel egyetértésben az az álláspont alakult ki, hogy a muzeumi, levéltári és könyvtári egyházi gyűjtemények működésének rendeltetésszerű biztosítására az egyházaknál gyűjteményi központokat kell létrehozni. Ennek értelmében az egyes egyházak (felekezetek) szervezetüknek és gyűjteményeik sajátosságainak megfelelően megkezdték gyűjteményi központjaik szervezését.

A római katolikus egyház a püspökkari konferencia határozatának megfelelően az Actio Catholica szervezeti keretében szervezi a Katolikus Gyűjteményi Központot, amelynek vezetője Dr.Várkonyi Imre prépost, az A.C. igazgatója. A Katolikus Gyűjteményi Központ szervezeti felépítése a következőképpen alakult:

Főfelügyelő

Főtítkár

<u>Muzeumok</u>	<u>Levéltárak</u>	<u>Könyvtárak</u>
1 gyűjteményi előadó	1 gyűjteményi előadó	1 gyűjteményi előadó
3 érseki gyűjtemény kezelő	3 érseki gyűjtemény kezelő	3 érseki gyűjtemény kezelő
8 püspöki gyűjtemény kezelő	8 püspöki gyűjtemény kezelő	8 püspöki gyűjtemény kezelő
(12 művészettörténetész)	3 szerzetesrendi gyűjtemény kezelő	(12 könyvtáros)
	(15 levéltáros).	

A katolikus egyház rendelkezik az egyházi gyűjteményanyag nagyobb részével. A műtárgyakat részben a plébániákon (számuk meghaladja a kétezret), a templomokban, részben pedig az érsekségek, püspökségek székesegyházaiban, káptalanjainál, az érseki, püspöki palotákban őrzik, de nagyobb számban fordulnak elő egyházmegyei intézményeknél (könyvtár, levéltár, stb.) is. Néhány helyen országosan is kiemelkedő műgyűjteményt találunk (Esztergomi Keresztény Múzeum, Esztergomi Főszékesegyházi Kincstár, Mátyás templom Egyháztörténeti Gyűjtemény, a székesfehérvári, veszprémi egyházmegyei gyűjtemények, az alakuló sárospataki egyháztörténeti gyűjtemény, stb.).

A katolikus egyház a tulajdonában lévő műtárgyállomány egy részét már kivonta a liturgikus felhasználásból. A gyűjteményanyagnak ez a része - mint nyilvántartásba jórészt még nem került műkincsanyag - veszélyeztetett. Ilyenek különösen a legutóbbi vatikáni zsinat liturgikus reformjai következtében eredeti rendeltetésüket veszített műtárgyak. A templomokban, sekrestyékben található tárgyak őrzése az esetek nagy részében nem megfelelő.

A szakfelügyeletet nagyobb részben ellátó Iparművészeti Múzeum ezideig közel 300 plébánia és nagyobb gyűjteményi őrzőhely műtárgyait vette szaknyilvántartásba. A múzeum szakembereinek közreműködésével eddig több ezer műtárgy (ötvös- és fémművészeti tárgyak, textiliák, butorok, elefántcsont tárgyak, könyvkötések, stb.) védetté nyilvánítása történt meg.

A katolikus egyház kezelésében lévő érseki, püspöki, káptalani és szerzetesrendi levéltárak 1950-től nemzeti érdekű magánlevéltárakként fejtenek ki tevékenységet. Anyagukról alapleltárak készültek. Külön ismertető leltárak tartalmazzák a kalocsai érseki és a győri püspöki levéltárak legértékesebb irátegyütteseit. Megtörtént az egyházközségek különösen értékes anyagának nyilvántartásba vétele is, de ez a jegyzet revízióra szorul, az azóta levéltárivá érett anyag fontosabb adataival kiegészítendő. Az Országos Levéltár a katolikus levéltári anyagról 3.5

millió filmfelvételt készített. Az új levéltári törvény az egyházak nemzeti érdekű levéltárait a szaklevéltárak szintjére kívánja emelni. A katolikus levéltárak intézményes működése a Gyűjteményi Központ irányító tevékenysége nyomán fog kibontakozni.

A katolikus egyházi könyvtárakban mintegy 1.3 millió könyv-, és folyóirat található. Hozzávetőleges adatok szerint a könyvek 15-20 %-a nemzeti és kulturtörténeti értéket képvisel. Kiemelkedő jelentőségűek az olyan gyűjtemények, mint pl. a veszprémi Koller-könyvtár, vagy a pannonhalmi egyházi könyvtár. A Gyűjteményi Központ létrehozásával lehetőség nyílt a gyűjtemények felmérésére és a muzeális értékek védetté-nyilvánítására is. A Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztálya és az Állami Egyházügyi Hivatal megállapodása szerint az egyházi szervek felmérő munkájának irányítására és támogatására, felügyelőbizottság alakult az Országos Széchényi Könyvtár, az ELTE könyvtára és az MTA könyvtára igazgatóiból, Dr. Mátrai László vezetésével.

A r e f o r m á t u s e g y h á z gyűjteményeit az 1969 február havi zsinati határozat alapján a Református Gyűjteményi Tanács irányítja. A Tanács elnöke Dr. Esze Tamás egyházkerületi főgondnok, kandidátus, ügyvezető elnöke Dr. Ujszászy Kálmán egyházkerületi főgondnok, teológiai tanár. A Tanács szervezeti felépítése a következő:

Elnök

Ügyvezető elnök

Titkár

A négy egyházkerület:

- a Dunamelléki
- a Dunántuli
- a Tiszáninneni
- a Tiszántuli - gyűjteményeinek igazgatói

A négy egyházkerület által delegált egy-egy egyházkerületi képviselő

Négy állami szakember:

- muzeumi
- levéltári
- könyvtári
- műemléki szakértők.

A református egyház gyűjteményanyagára a művészi értékű helyi izü, és a népművészetre nagy hatással volt, motivumokkal diszített ötvös-, és fémművességi tárgyak, textiliák, festett butorok a jellemzőek. A műtárgyállomány jórészt a gyülekezetekben található.

A kiemelkedő műtárgyanyag egybevonására a négy egyházkerület közül kettőben: Sárospatakon és Debrecenben református egyházkerületi muzeumok működnek. Különösen jelentős a sárospataki egyházkerületi gyűjtemény. Ez az intézmény egybegyűjtötte az egyházi használatból kivonható és műtárgynak minősülő templomi eszközöket, ezeket mintaszerűen őrzi, kezeli, nyilvántartja, s segítségükkel kiállításokat szervez.

A református egyház tulajdonában lévő műtárgyak egy részének biztonságos őrzése és kezelése még szintén nem megoldott. A Gyűjteményi Tanáccsal és az Iparművészeti Muzeummal közös erőfeszítései a Dunamelléki és a Dunántuli egyházkerületek székhelyein is (Budapest, Pápa) muzeumok létrehozására irányulnak. A fő gondot a vidéki egyházközségekben - főként az elnéptelenedett helyeken - található műtárgyanyag biztonságba helyezése jelenti.

Az 1200 feletti egyházközségből eddig 260-ban történt védetté nyilvánítás (textiliák, butorok, ötvös-, és fémművességi tárgyak, kerámiák, könyvkötések, stb.).

A református levéltárügy a négy kerületi levéltár központosított irányításából következően kedvezően alakult. A levéltári iratanyag rendezése folyamatban van. Az Országos Levéltár itt is biztosítja az iratanyag filmezését.

A református egyház tulajdonában mintegy 1.1 millió kötet könyv és folyóirat van. A könyvtári felügyelőbizottság szakmai irányítása mellett a Gyűjteményi Tanáccsal együttműködve végzik a szakemberek a könyvállomány felmérését a szaknyilvántartás, ill. a védetté nyilvánítás érdekében.

Az e v a n g é l i k u s e g y h á z - a megállapodásoknak megfelelően - megkezdi a két püspökségének gyűjteményi felügyeletét ellátó központja létrehozását, egy-egy muzeumi, levéltári és könyvtári szakelődóval.

A két egyházkerületben mintegy 380-ra tehető a gyülekezetek száma. Az Iparművészeti Múzeum tevékenysége nyomán eddig 30 evangélikus egyházközségben 116 ötvöstárgyat, 25 muzeális értékű butort, és 15 textiliát nyilvánítottunk védetté. Jelentős a soproni gyülekezet muzeális gyűjteménye és a budapesti központ XVIII-XIX. századi képgyűjteménye.

Levéltárainak intézményes működtetését az evangélikus egyház folyamatosan biztosítja. Egyházi központja 108.000 kötetes könyvállománnyal rendelkezik, a könyvtárt szakember irányítja.

A magyarországi g ö r ö g k e l e t i e g y h á z a k (felekezetek: gk.román, gk.szerb, gk.magyar-orosz) közül számottevő gyűjteményállománnyal csak a szerb egyház rendelkezik. A gyűjteményi központ teendőit a szerb egyház Szentendrén működő egyházművészeti muzeuma látja el. Az egyházak valamennyi gyülekezetében megtörtént a muzeális tárgyak nyilvántartásba vétele.

A levéltári anyag helyzetének rendezése azonban még nem történt meg. A Levéltári Igazgatóság e feladat megoldását a szerb egyházzal együttműködve kívánja biztosítani.

A Szerb Egyházművészeti Múzeum szakembereinek közreműködésével, az állami könyvtárügyi felügyelőbizottság irányítása és támogatása mellett kerül sor a könyvállomány felmérésére és a szaknyilvántartásba vételre.

Az i z r a e l i t a f e l e k e z e t országos szervezete: a Magyarországi Izraeliták Országos Képviselői Irodája közvetlen felügyelete alatt működik a Zsidó Vallástörténeti Múzeum. A múzeum gyűjteményállománya azonban nem foglalja magában a mintegy hetven budapesti és a vidéki hitközség műtárgyait. A

Központi Iroda elnökével és a Múzeum igazgatójával történt megállapodás szerint a gyűjteményi központ feladatát a jövőben a Zsidó Vallástörténeti Múzeum látja el.

A budapesti és a vidéki hitközségek műtárgyanyagát eddig még nem mérték fel. Egyedül a Zsidó Vallástörténeti Múzeum műtárgyállománya rendezett.

Az izraelita levéltári anyag rendezése, nyilvántartásbavétele még nem történt meg. Ez a Levéltári Igazgatóság közeli feladatai között szerepel.

A könyvtárállomány muzeális értékeinek számbavételét az állami könyvtárügyi felügyelőbizottság irányítása és támogatása mellett folyamatosan végzi a gyűjteményi központ.

+ + +

A Művelődésügyi Minisztérium illetékes szakszervei - a Múzeumi Főosztály, a Könyvtári Osztály és a Levéltári Igazgatóság - és a szakfelügyeletet ellátó országos intézmények jelentős segítséget nyújtanak az egyházi gyűjteményi központok munkájához. Közreműködnek a gyűjtemények pontos felmérések alapján történő általános rendezésében, az értékek biztonságos védelmének megvalósításában, az anyag tudományos feldolgozásában és a közművelődés szolgálatába állításában. Előkészítik az e feladatok kivitelezését segítő jogszabályokat, módszertani utmutatókat, s ezeket a gyűjteményi központok rendelkezésére bocsátják. A szabályok és módszertani utmutatók egyöntetű értelmezését segítő konferenciákat szerveznek az egyházi gyűjteményekkel foglalkozó egyházi és állami szakemberek részére. A szakértelem növelése érdekében segítik az egyházak gyűjtemény-kezelőit, szakelőadóit a megfelelő szakmai képzettség megszerzésében.

A gyűjtemények állagmegóvásához, karbantartásához, kiállításokon való bemutatásához anyagi és technikai segítséget nyújtanak. Segítik az egyházi gyűjtemények elhelyezési kérdéseinek megoldását is.

A Muzzeumi Főosztály közelebbi jövőre vonatkozó terveiben szerepelnek bőven olyan intézkedések is, amelyek a belső - szakmai - rendezés érdekein túlmenően a nyilvánosság érdeklődésével is számolhatnak. Így szerepel az elgondolások között a különböző felekezetekhez tartozó új egyházi gyűjtemények, muzeumok létesítése olyan helyeken, ahol a muzeumalapítás tárgyi és személyi feltételei érettek, s ahol a kiállítások látogatása a hazai és külföldi idegenforgalom érdekkörébe is bekapcsolható.

E terv egyik pontjának végrehajtásaként a f. év szeptember havában hazánkban megrendezett nemzetközi művészettörténeti kongresszus alkalmára új installációt és kiállítást kapott az esztergomi Főszékesegyházi Kincstár.

Később nyílik meg a nyilvánosság számára a veszprémi püspöki palota felújított helyiségeiben a püspökség igen jelentős egyházművészeti anyagából az állandó muzeumi kiállítás, de előkészítő munkái már folyamatban vannak.

1969-71 folyamán kerül sor az esztergomi Keresztény Muzeum teljes felújítására, korszerű konzerváló-restauráló műhelyének berendezésére, új kiállításának megrendezésére. E munkálatok is folyamatban vannak már, a Központi Muzzeumi Igazgatóság szakembereinek közreműködésével.

Az elmondottakból következik, hogy a törvényes rendelkezések szellemét követő, az állam és az egyházak között elmélyülő bizalom alapján folyamatban levő közös intézkedések az egyházi gyűjtemények, s most csak magunkról szólva: az egyházi muzeális gyűjtemények helyzetének jó ütemű rendezését eredményezik. A Muzzeumi Főosztály ebben a szakfelügyeleti tevékenységet ellátó országos muzeumok mellett a megyei muzeumi szervezetek közreműködésére épít. Az eddigi eredmények biztatóak, a nagy szakmai felkészültséget és sokirányú erőfeszítést igénylő feladat végrehajtásának jó feltételeiről tanuskodnak.

Kapusi András

Külföldi szemle

A muzeumokkal és a muzeológiai kérdésekkel foglalkozó legrangosabb folyóirat, az UNESCO kiadásában megjelenő MUSEUM 1968. évi 1. számát a „Muzeumok és a nevelés” problémájának szentelte. A cikkek zöme a kérdést elsősorban elméleti síkon közelíti meg, de a muzeumi élet gyakorlati problémáinak megoldásához is számos utbaigazítást kaphatunk tanulmányozásuk során. R. Marcousé bevezető cikkében esztétikai problémák felvetése kapcsán kiemeli, hogy a világ esztétikai jelenség is, formai megnyilvánulása és térbeli szerkezete van, amit szemléltetni lehet, s ez elsősorban a muzeumok feladata. - L. L. Whyte „Az esztétikum és a tudomány egysége” c. tanulmányában azt vallja, hogy az ellentétek egységének szépsége és harmóniája a muzeumi szemléltetésben is kidomborítható. - H. Wohl „Formanyelv a képzőművészetben” c. cikkében a vizualitás fontosságára, helyes alkalmazására hívja fel a figyelmet, idézve azt a tényt, hogy amit tudunk, annak igen sokszor a látásban, a látványban van az eredete. A látott benyomások keltése a nevelésben döntő fontosságú. - E. Larionova a gyermekeknek a muzeumokban történő esztétikai nevelésével foglalkozik, tapasztalati eredményekre hivatkozva tanácsokkal is szolgál. - „A tárgy, a gyermek és a muzeum” a címe P. Saharabudhe tanulmányának, amelyben az indiai gyermekek között öt éven át kifejtett működését írja le, ezek során szociológiai és pszichológiai megfigyeléseket rögzített arra vonatkozóan, hogy miként reagál a gyermek saját környezetének mindennapi használati tárgyai láttán, és mik azok az új elemek, emóciók, amik akkor érik, ha ugyanilyen természetű tárgyakat - esetleg régiségeket, más kulturabelieket - a muzeumokban szemlélheti. A cikk kitér a gyermekjátékok készítésének gyermeklélektani problémáira is. - J. Lubbock „Első lépések a gyönyörködésben” c. cikke szintén a legifjabbak esztétikai igényeinek kielégítésével foglalkozik. A gyermekek első művészi élményeiből, ezek szóbeli meg-

nyilvánulásaiból közöl részleteket. Kifejti, hogy a gyermekek esztétikai érzékének kielégítésében ne a befolyásolás kapjon szerepet, hanem a helyes irányítás, amiben a szakszerűen rendezett muzeumi kiállítás érhet el legtöbbet. - J. Hale „A muzeumok és a történelem tanítása” című tanulmánya kihangsúlyozza, hogy elképzelhetetlen a történeti oktatás az illető korok tárgyi emlékeinek bemutatása nélkül. A veszélyes heroizálás, a háborúk glorifikálása nem lehet célja egy muzeumnak, ezzel szemben az eszközök (fegyverek, műszerek) fokozottabb mértékű bemutatása tisztább képet nyújthat az események és történeti folyamatok helyes értékeléséhez.

A Német Demokratikus Köztársaságban kiadták az Iskola és Muzeum (Schule und Museum) elnevezésű munkaközösség 3. füzetét, amely beszámol a Leningrádban és Moszkvában 1968. májusban megtartott ICOM-kollokvium eredményeiről. Ezen a nemzetközi összejövetelen az alábbi két fő témát vitatták meg: A muzeumi kiállítások didaktikai és módszertani vonatkozásai és ezek iskolai felhasználása; A muzeumok bevonása a tanulók iskolán kívüli oktatásába és nevelésébe.

Korunk egyik igen égető kérdésének muzeumi vonatkozásai töltik meg a Metropolitan Museum of Art Bulletin 1969. évi januári számát. Az elsősorban Amerikát érdeklő problémát egy vita során fejtegették, ennek kivonatát párbeszédes formában közli a New York-i folyóirat ezzel a címmel: „A fekete művész Amerikában”. Egy másik cikk címe: „A Metropolitan Museum kulturális hatalom a krízis idején”. Végül a Harlem-i színesbőrűek népművészeti mozgalmáról kapunk illusztrált beszámolót.

Az amerikai muzeumok szövetségének lapja, a Museum News 1969. januári számában figyelemre méltó cikk jelent meg a muzeumi kiállítások világitási kérdéseiről. Ebben a rajzos ábrákkal felszerelt tanulmányban megszívlelhető tanácsokkal szolgál a tárlók megvilágításához. Figyelmeztet arra, hogy a tárgyaknak a falra, a háttérre vetített árnyéka, konturjai milyen hatásosak különösen háromdimenziós műtárgyak helyes szemléltetésében. Az

áttetszőség, mint megvilágítási effektus fokozottabb mértékű alkalmazását is javasolja, elsősorban kerámiák, üvegtárgyak bemutatásakor. Ha már a világítástechnikánál tartunk, megemlítjük, hogy idevonatkozóan a svéd Form c. lap 1969. 2. száma a belső terek, ezeken belül tárlók megvilágítási problémáira illusztrált megoldásokat hoz javaslatba.

A Museum News 1969. márciusi száma közli az amerikai muzeumok szövetségének (AAM) 64-ik évi közgyűlési programját. A San Franciscóban május 25-29 között megtartandó összejövetelen ilyen kérdéseket vitatnak meg: A jövő muzeuma; A televízió, a fényképezés szerepe a muzeumok népszerűsítésében; Faj, kultúra, közösség; Kiállítástervezési problémák; A muzeumi építészet kérdései.

Külön tanulmányt érdemelne, kritikai értékelést kívánna - esetleg lefordítandó - az a könyv, amit Prágában adtak ki az elmúlt évben. Szerzője az ismert cseh régész, J. Neustupný. A könyv angolnyelvű címe: Museum and research. Fejezetcímei az alábbiak (zárójelben a fejezeten belüli fontosabb témák):

I. Muzeológia és kutatómunka a muzeumokban. (Tudomány - muzeumok - társadalom; A meglévő muzeológiai irodalom és muzeum-kutató művek; Kutatás és nevelés; Bibliográfia.)

II. Tudomány - kutatás - tapasztalati ismeretek. (A „tudomány” definíciója; Kutatás a muzeumokban; Tapasztalati ismeretek; Különbségek a kutatómunka intenzitásában.)

III. A kutatómunka formái és szakaszai. (A kutatómunka folyamata; A kutatás megindítása - a problémák kiválasztása; Az anyag összegyűjtése, osztályozása, analizise; A kutatás tetőzése - a szintézis; Az eredmények publikálása.)

IV. A muzeumi kutatások típusai. (Alapkutatás; Alkalmazott kutatás - kiállítások előkészítése - tudományos ismeretszerzés - katalógusok; A muzeumi kutatások kiterjedése, folyamata; A gyűj-

temények leírása és osztályozása: meghatározás, leltározás, katalógizálás, állandó gyűjteményraktárak; A forrásanyag értékelése; A szintézis, mint a muzeumokban folyó kutatás tetőzése; Muzeumi kiadványok, A muzeumi gyűjteményeket leíró publikációk.)

V. Kutatás és muzeumi kiállítások. (A muzeumi kiállítások tudományos alapja; Bemutató kiállítások; Tudományos publikációkon alapuló kiállítások; „Premier”-jellegű kiállítások; Az un. tudományos kiállítások; A forrásanyag a kiállításban kivitelezési dokumentummá változik; Történeti, régészeti kiállítások; A tárgykör kezelése, felhasználása egy irodalmi műben és egy kiállításban; A muzeumi kiállítások tudományos jellege; A kiállítások létrehozása alkalmazott kutatómunka-e.)

VI. Kutatómunka a konzerválásban. (A gyűjteményi tárgyak konzerválása a múltban; Kémiai kutatás a muzeumi konzerválásban; Alkalmazott kutatómunka a konzerválásban; Együttműködés a konzerválási kutatómunkában.)

VII. A muzeumi gyűjtemények, mint a kutatás forrásanyagai. (A muzeumi gyűjtemények célja; Eredeti tárgyak és másolatok a kiállításban; Muzeumi épületek; A muzeumi gyűjtemények az egyéni nevelés alapforrásai.)

VIII. A kutatás koncentrációja és a gyűjtemények. (Csoportos munka a kutatásban és a muzeumokban; A kutatás decentralizálása és a muzeumok nevelő tevékenysége; A gyűjtemények koncentrációja; A forrásanyag-gyűjtemények szétosztása.)

IX. A muzeumi kutatók. (A muzeumok, mint a kutatómunka centrumai; Kutatók a muzeumokban és más tudományos intézményben; A kutatók muzeológiai képzése.)

X. A muzeumok és a muzeumi munka tudományos szervezete. (A hagyományos szervezetek és a jelen muzeumainak szervezete; Specializálódó muzeumok; Az elméleti kutatás és a gyűjtemények együttműködése és egysége; A kutatás szervezete a muzeumokban)

és más intézményekben; Vannak-e eltérések és hasonlóságok a muzeumok és más társintézmények között?)

XI. Muzeumok és muzeológia. (A muzeológiai munka centrumai; A muzeum definíciója; A muzeológia és tartalma; A muzeológia tudományos jellege.)

Minden fejezet végén bőséges és értékelő forrásfelsorolás következik. Természetes, hogy elsősorban a csehszlovák muzeológiai irodalomra hivatkozik, ugyanakkor sajnálatos, hogy a talán szerényebb terjedelmű, de értékes megállapításokban bővelkedő magyar, jugoszláv, román stb. muzeológiai irodalmat csak elvétve vette figyelembe.

A csehszlovák muzeológusok szaklapja, a Muzejní a Vlastivědná Práce 1968. évi 2. száma megemlékezik a prágai nemzeti muzeum és a brnói néprajzi muzeum fennállásának 150. évéről. Az 1817-ben alapított intézményeket L. Svoboda államelnök magas kitüntetésben részesítette. K. Sklenár, a kezdeti évek régészeti kiállításairól beszámolva, felsorolja az ujkori muzeum-létesítmények alapítási sorrendjét: British Museum, London, 1759; Belvedere, Wien, 1781; Louvre, Paris, 1793; Prado, Madrid, 1819; Altes Museum, Berlin, 1830. Feledékenysége vagy szándékos a Magyar Nemzeti Muzeum kihagyása, amelyet tudvalevőleg 1802-ben alapítottak?

Évfordulóra készül egy lengyel muzeum is, 1973-ban lesz Copernicus születésének 500. éves jubileuma. Ez alkalomból a Toruń-i muzeumot Copernicus-Muzeummá szervezik át, és 1968-tól kezdve a muzeum évkönyvei (Rocznik Muzeum w Toruniu) minden száma behatóan fog foglalkozni a lengyel természettudásra vonatkozó minden dokumentummal. Egész Toruń városa felkészül az ünnepségekre, tervbe vették, hogy a város műemlékvédelmében is elsőrendű feladattá teszik a Copernicus-kultusz követését.

A belgrádi iparművészeti muzeum évkönyve (Muzej Primenjene Umetnosti Zbornik) 1968-as évfolyamában J. Roganović tollából egy

módszertani cikk jelent meg: „A muzeumi dokumentáció jellege és feladatai” címmel. A szerbül írt tanulmányban (idegennyelvű összefoglalása nincs) a dokumentáció céljára különleges decimális rendszer bevezetését ajánlja. Első látásra kitűnik, hogy az ajánlott eljárás öncélú, nagyon komplikált, s ugyanakkor megfelelő apparátust igényel helyes alkalmazása.

A Kolozsvárt megjelenő Acta Musei Napocensis V.kötetében (1968) Kórodi József a muzeológusok és a restaurátorok együttműködéséről ír. A kolozsvári történeti muzeumban szerzett tapasztalatait tárja az olvasó elé, s bemutatja az általa rendszerezített restaurátori lapok, kísérőlevelek képét. Az eljárás a mi Régészeti Kézikönyvünk hatására jutott alkalmazáshoz.

Jakabffy Imre

Hírek, események

Radnóti Miklós szavalóverseny a Petőfi Irodalmi Múzeumban

A Petőfi Irodalmi Múzeum és a KMI Propaganda és Népművelési Csoportja 1969. márciusában Radnóti-szavalóversenyt hirdetett meg a költő születésének 60. és halálának 25. évfordulója alkalmából. Középiskolákban hagyományos ugyan a Radnóti-versek szeretete, mégsem számítottunk ilyen nagy érdeklődésre: több mint 400 gimnáziumi, szakközépsikolai és szakmunkásképző intézeti tanuló jelentkezett.

A Petőfi Irodalmi Múzeum 1.000.- Ft-os első díjat, két 800-800 Ft-os második és két 500-500 Ft-os harmadik díjat tűzött ki, ezen kívül a KMI több mint 1.000.- Ft értékű könyvjutalmat ajánlott fel.

A résztvevők megoszlása érdekes és örvendetes volt: a szakközépsiskolák és a szakmunkásképző intézetek tanulói nagyobb számmal és főleg jobban szerepeltek, mint az un. „patinás” gimnáziumok tanulói. A szavalók „nembeli” megoszlása a szokásostól eltérő volt. Ilyen programokon többnyire lányok szerepelnek, ez esetben meglepő volt a sok fiú - különösen az érettségi előtt álló IV. osztályos - résztvevő.

A szavalevek színvonala nem volt egyöntetűen magas. Véleményünk szerint ennek oka az is, hogy a tanulóknak nincs elég alkalmuk verset mondani, versenyen résztvenni. Természetesen figyelembe kell vennünk, hogy az iskolai irodalomtanítás lehetőségei ezen a területen korlátozottak. Éppen ezért úgy gondoljuk, hogy az ilyen programok rendezését szorgalmaznunk kell, mivel az iskolán kívüli intézmények tovább fejleszthetik a tanulók kulturális

érdeklődését, s egyéni szereplésüket sem befolyásolja esetleges iskolai „besorolásuk”. A muzeumok ilyen formában is segítséget tudnak nyújtani az iskolai oktató-nevelő munkához és muzeumaink iskolás „törzsközönségét” is gyarapítjuk. A muzeumban rendezendő, nagyobb programok okozta nehézségektől sem kell tartani: a Radnóti szavalóverseny 400 résztvevőjének lelkes, érdeklődő részvétele, fegyelmezettsége nem jelentett a Petőfi Irodalmi Múzeum számára külön gondot.

A pedagógusokat, akik a nevezések beküldésétől kezdve a versek ismeretén és kiválasztásán át, az előadásig sok segítséget nyújtottak - s akik általában azonosak a Múzeumi Híradónkat gondozó, muzeumlátogatásokat szervező tanárokkal - külön köszönet illeti. Résztételükkel novemberben - Radnóti Miklós halálának évfordulóján - rendezni szándékozunk a Petőfi Irodalmi Múzeumban egy műsoros estet, ahol a szavalóverseny döntőjének szereplői mondanak verset, a Bartók vonósnégyes közreműködésével és a múzeum kiállításainak megtekintésével egybekötve. Ezzel kívánjuk elősegíteni, hogy a budapesti iskolák pedagógusaival állandó kapcsolat alakuljon ki, nemcsak értesítések és muzeumlátogatásokra való felhívások, hanem időnkénti személyes találkozások formájában is.

A verseny díjainak elosztásából és a jutalmazásból azt a tanulságot vontuk le, hogy legközelebb több, kisebb összegű díjat kell adnunk, mert bebizonyosodott, hogy a döntőbe jutott 14 tanuló között nem volt olyan nagy színvonal különbség, amely indokolta volna az 1.000.- Ft-os első és a többi díj arányait.

Kiemelt helyen kell szólni a zsüri munkájáról. A két napon át tartó, egész délutánt igénybevevő, fáradságos selejtezők, újabb és újabb válogatók, majd a június 1-i hosszúra nyúlt döntő ideje alatt kiváló bírálóbizottság dolgozott, Baróti Dezső vezetésével. Minden tiszteletdíj nélkül a legjobb magyar szakos tanárok és szakfelügyelők, nyelvészek, újságírók, színészek, valamint a Petőfi Irodalmi Múzeum és a Propaganda Csoport munkatársai pontosan, részletesen értékelték a szavalók eredményeit. A

nagyszámu résztvevő ellenére arra is lehetőséget biztosítottunk, hogy egy-egy tanuló több verset is elmondhasson, elkerülendő a felületességet. Az értékelésnél a versválasztást, a versek értelmezését, előadásmódot, szövegkiejtést vettük elsőként figyelembe.

A Radnóti-szavalóverseny - mint kezdeményezés - hasznosnak bizonyult, sikere nagyobb volt a vártnál. Az „élő muzeum” gondolatát hangsúlyozva igyekszünk ilyen programokat állandósítani más muzeumokban is, és az iskolásokat értelmesen és érdekesen foglalkoztató rendezvények számát gyarapítani. A tapasztalatok most már lehetővé teszik, hogy időben kezdjünk hozzá a szervezéshez, nagyobb teret és nyilvánosságot biztosítsunk az ilyen pályázatoknak, versenyeknek.

A jövő évben a Petőfi Irodalmi Muzeummal közösen - a felszabadulás évfordulója alkalmából - a mai magyar vers népszerűsítését tűzve célul - az 1945 utáni magyar költészetből szeretnénk szavalóversenyt rendezni, és készítjük más fővárosi muzeumokkal közösen rendezett ifjúsági programok terveit is.

Villangó István

Muzeumigazgatók országos értekezlete Sárospatakon

A Múzeumi Főosztály 1969 május 15-16-ára Sárospatakra hivta össze a muzeumigazgatók ez évi országos értekezletét. Az értekezletet Dr. Vargha Gyuláné, a Borsod-Abauj-Zemplén-megyei Tanács VB elnökhelyettese nyitotta meg, majd a tárgysorozat első pontjaként Esti Béla a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum főigazgatója tartott előadást a Tanácsköztársaság évfordulója tiszteletére rendezett múzeumi kiállításokról és rendezvényekről. A következő előadóként Verő Gábor főosztályvezetőhelyettes a felszabadulási évforduló múzeumi rendezvényeinek irányelveit ismertette. Mindkét előadást élénk vita követte.

Az értekezlet második napján Simon Péter egyetemi docens, a Párttörténeti Intézet osztályvezetője tartott előadást a felszabadulás és a szocializmus építése története kutatásainak új eredményeiről.

Záró programként Gönyei Antal a Muzeumi Főosztály vezetője adott tájékoztatást a muzeumügy aktuális problémáiról és a megoldásukra vonatkozó elképzelésekről.

A résztvevő muzeumigazgatók, a megyei tanácsok képviselői az értekezlet szüneteiben megtekintették a Kollégiumot és az ott létrehozott Comenius kiállítást, valamint a helyreállított várat és a Vármúzeum kiállításait. A Tokajban rendezett közös vacsorán a Borsod-Abauj-Zemplén megyei Tanács VB látta vendégül a résztvevőket.

Az Iparművészeti Múzeum kiállítása Lausanne-ban

Az Iparművészeti Múzeum XVI-XVII. és XVIII. sz.-i falkárpitjából nyílt kiállítás ez év június 6.-án a lausanne-i Musée des Arts Décoratif-ban. A kiállítás a szintén ez évben rendezett IV. Falkárpit Biennale (a kortárs falkárpitművészet seregszemléje) párhuzamos kiállítása volt. Ötletét a Képzőművészeti Alap kiadásában megjelent, az Iparművészeti Múzeum falkárpitjainak fotóival diszitett 1969 évi naptár adta: ennek megismerése után hívta meg Pierre Pauli a rendező múzeum igazgatója és Lausanne városa a kiállítást.

Az Iparművészeti Múzeum gyűjteményének válogatott 20 darabja került bemutatásra, köztük voltak: a 4 un. Medici kárpit, A Jézus születése címet viselő brüsszeli kárpit (1520 k.) Pieter van Aelst műhelyéből, Ausztriai Margit két cimeres kárpitja Henri van der Lacke enghieni műhelyéből a XVI. sz. elejéről, az Argonautákat s más mitológiai jeleneteket ábrázoló XVII. sz.-i németalföldi és francia kárpitok, s két nagyméretű Aubusson

kárpit a XVIII. sz. második feléből, amely Szent Bernát életéből vett jeleneteket ábrázol.

A kiállítás a muzeum igen szép kiállítótermében - ahol állandóan a halk barokk zene szólt - méltó rendezésben került a nyilvánosság elé. Igen nagy érdeklődés kísérte. Nemcsak a közönség, de a külföldi sajtó is számottevő figyelmet szentelt a szeptember 28-áig nyitva tartott kiállításnak.

A Szakszervezeti Művészeti Forum muzeumi tárgyú rendezvénye

A Központi Muzeumi Igazgatóság Propaganda Csoportja a Szakszervezetek Budapesti Tanácsával 1969. január havában megállapodást kötött szakszervezeti, üzemi muzeumi propagandista és közönségszervező hálózat kialakítására és folyamatos működtetésére. A már meglévő kapcsolatok fejlesztésére és a kölcsönös tájékoztatásra jó alkalom volt a Szakszervezeti Művészeti Fórum június hó 16-i rendezvénye, melynek programjában először kaptak helyet a muzeumok.

A találkozót a Propaganda Csoport az SZBT Kulturális - nevelési Bizottságával közösen rendezte, a Magyar Nemzeti Galéria tanácstermében. Az SZBT nemcsak a szakmák kulturális bizottságainak képviselőit, hanem a nagyobb üzemek, gyárak, művelődési házak, munkásszállások kulturifelelőseit, illetve propagandistáit is meghívta. Az összejövétel tárgya volt: a muzeumok nyári és őszi programjának ismertetése, közös feladatok megbeszélése, az eddigi együttműködés értékelése, majd a Nemzeti Galéria egy kiállításának megtekintése és tárlatvezetés.

A Propaganda Csoport vezetője ismertette a muzeumok népművelési és ismeretterjesztő tevékenységének fejlődését és célkitűzéseit. Hangsúlyozta, hogy az egyes társadalmi rétegek még nem a kívánt mértékben részesülnek a muzeumi eszközökkel történő ismeretterjesztés és nevelés hatásaiban, ezért fokozottan kell tö-

rekedni az üzemi munkásság aktivizálására, különös tekintettel az utóbbi időben - a munkabeosztás átszervezése nyomán - keletkezett nagyobb szabadidő kulturált eltöltésére. Elmondta, hogy a Propaganda Csoport kapcsolatai az egyes szakmákkal kedvezően alakultak, de sok üzem szakszervezeti bizottsága, kulturális szerve még nem ismerte fel a muzeumok nyújtotta széleskörű lehetőségeket. Jó példa erre a közelmúltban rendezett tanácskörtársasági jubileumi kiállítás, melynek megnyitása ugyan hasonló témájú ünnepek, rendezvények tömegével esett egybe és a Vár nehéz megközelítése is közrejátszott a látogatottság alakulásában, de mindez nem indokolja eléggé, hogy az üzemi dolgozók csoportjaival alig lehetett találkozni a kiállításon. Pedig a politikai jellegű, évfordulókhoz kapcsolódó kiállítások sajátos lehetőségeket nyújtanak az ideológiai-politikai nevelés eredményességéhez, amely a szakszervezetek nevelési tematikájában is kiemelt feladatként szerepel. A jövőben még több segítség szükséges a társadalmi és tömegszervezetektől, különösen a szakszervezetektől, a politikai jelentőségű kiállítások látogatottságának növeléséhez, mert e kiállítások nevelő feladatukat csak akkor képesek betölteni, ha a dolgozók minél szélesebb rétegéhez jutnak el.

Szó volt az újabb, jelentős jubileumi eseményről, a hazánk felszabadulásának 25. évfordulója alkalmából rendezendő központi kiállításról is. A kiállítás megnyitásánál figyelembe veszik az április 4. körüli rendezvény és eseménnytorlódást, s ezért februári megnyitását tervezik.

A Muzeumi Hónap terveiről, kiállításairól adott tájékoztatás során a megjelentek megállapodtak abban, hogy a részletes programok, illetve közös rendezvények megbeszélése céljából a Csoport munkatársai felkeresik a szakmák kulturális bizottságait.

Bemutatta a Csoport a Művészeti Fórum résztvevőinek a M u z e u m i H i r a d ó új tervét is, és segítséget kért ahhoz, hogy a szakmákon kívül az üzemek, intézmények, szocialista brigádok kulturfelelőseihez is eljusson a Hiradó.

A hozzászólók általában a muzeumlátogatók igényeit, kéréseit tolmácsolták; szó került a nyitvatartási idő okozta nehézségekről. A vándorkiállítások kedvező fogadtatásáról is szó esett - elsősorban a munkásszállások kértek kiállításokat, nagyobb választékot és jobb tájékoztatást. Javasolták a hozzászólók, hogy a budapesti művelődési házakba, szakszervezeti intézményekbe kerülő vándorkiállításokat mutassa be először a Fővárosi Művelődési Ház és vállaljon koordináló szerepet is a kiállítások elhelyezésében.

A külső kerületekben lévő nagyüzemek, gyárak dolgozóinak érdekében felvetették a Szakszervezeti Bizottságok képviselői, hogy külön autóbuszok szállíthatnák a dolgozókat egy-egy kiemelkedő kiállítás megtekintésére.

A közönségszervezés gyári-üzemi nehézségeiről is sok szó esett a megbeszélésen. Az a vélemény alakult ki, hogy az érdeklődés hiányát közös erőfeszítéssel meg lehet szüntetni: a muzeumoknak több és figyelemfelkeltőbb propagandaanyaggal, kiadvánnyal kell ellátniuk a kulturfelelősöket, viszont a közönségszervezőknek is több figyelmet kell fordítaniuk a muzeumok nyújtotta lehetőségekre.

A szakszervezetek képviselői beszámoltak arról, hogy a muzeumi bérletek iránt elég nagy az érdeklődés, de megemlítették a bérletek terjesztésének ismert problémáit.

A Szakszervezeti Művészeti Forum muzeumi tárgyú ülése a SZBT hasznos kezdeményezése. A közvetlen megbeszélések, személyes kapcsolatok nyomán több eredmény várható a munkásság, a gyárak és üzemek dolgozóinak mozgósításában. Örvendetes, hogy a muzeumi népművelés iránti igény megvan a szakszervezeti hálózatban.

Villangó István

A dunántúli megyék muzeumigazgatóinak értekezlete Tatán

Junius 25-26-án aktuális muzeumi feladatok megbeszélése, néhány elvi kérdésben közös állásfoglalás kialakítása céljából a Muzeumi Főosztály a Komárom-megyei Tanács segítségével tájjellegű megbeszélést szervezett Tatán.

Megvitatásra kerültek a muzeumi hálózat műtárgyvédelmi-biztonsági rendszere továbbfejlesztésével kapcsolatos kérdések, a muzeumi normatívák kialakításának elvi és módszertani problémái, a Muzeumi Hónap megrendezésével kapcsolatos konkrét feladatok, a tervtárgyalások lebonyolításában tervezett változtatások, valamint a muzeumi kiadványok elosztásának, ill. cseréjének kérdései.

Az értekezőlet hasznosan járult hozzá néhány alapvető, a muzeumi szakterület továbbfejlesztését érintő probléma megoldásához. Az ilyen szakmai konzultatív megbeszélések az új irányítási rendszer körülményei között különösen jelentősek a muzeumügy fejlődését befolyásoló elvi állásfoglalások, direktívák kialakításában.

Az ősz folyamán hasonló jellegű megbeszélésre kerül sor a többi megyék muzeumigazgatóival is.

Személyi változások az országos muzeumok és a megyei muzeumi szervezetek vezetésében az 1969. év I. felében

CSIZMADIA PÁLT 1969.I.1-ével a Néprajzi Múzeum gazdasági igazgatójává nevezték ki.

MAJOR GYULA, az Iparművészeti Múzeum főigazgatóhelyettese 1969. I.31-ével nyugalomba vonult.

EGEDI SÁNDORT 1969.II.16-ával a Központi Múzeum Igazgatóság műszaki csoportjának vezetőjévé nevezték ki.

DÉR LÁSZLÓT 1969.III.1-ével a Békés-megyei Múzeumi Szervezet igazgatójává nevezték ki.

DR. KASZAB ZOLTÁN, a MTA levelező tagja, a Természettudományi Múzeum osztályvezetője 1969.V.1-ével főigazgatóhelyettesi kinevezést kapott.

GERELYES EDE, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeumban betöltött főigazgatóhelyettesi beosztásától 1969.V.15-ével megvált és a Budapesti Történeti Múzeum szolgálatába lépett, ahol tudományos főmunkatársként folytatja működését.

DR. HOFFMANN TAMÁST, a történettudományok kandidátusát, egyetemi docenst, 1969.V.16-ával a Néprajzi Múzeum főigazgatójává nevezték ki.

DR. BÉRES ANDRÁST, a Hajdu-Bihar-megyei Múzeum Szervezet Igazgatóját, a Megyei Tanács VB 1969.VI.30-ával beosztásából felmentette és szolgálatra a Megyei Levéltárhoz helyezte át.

DR. DANKÓ IMRÉT, a Baranya-megyei Múzeumi Szervezet igazgatóját, 1969.VII.1-ével a Hajdu-Bihar-megyei Múzeumi Szervezet igazgatójává nevezték ki.

Múzeumi dolgozók kormánykitüntetései az 1969. év I. felében

DR. GENTHON ISTVÁN, a művészettörténeti tudományok doktora, a Szépművészeti Múzeum osztályvezetője, nyugalomba vonulása alkalmából a MUNKA ÉRDEMREND arany fokozata,

AMBRUS JÓZSEF, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum muzeológusa, nyugalomba vonulása alkalmából a MUNKA ÉRDEMREND arany fokozata,

DR. SOÓS LAJOS, a biológiai tudományok doktora, a Természettudományi Múzeum nyugalmazott igazgatója, 90. születésnapja alkalmából a MUNKA ÉRDEMREND arany fokozata,

MAJOR GYULA, az Iparművészeti Múzeum főigazgatóhelyettese, nyugalomba vonulása alkalmából a MUNKA ÉRDEMREND ezüst fokozata,

SZELESI ZOLTÁN, a szegedi Móra Ferenc Múzeum osztályvezetője, a Felszabadulás évfordulója alkalmából a MUNKA ÉRDEMREND ezüst fokozata

kitüntetésben részesült.

+ + +

TARTALOM:

E s t i B é l a: A jubileumi Magyar Tanácsköztársaság kiállítások tapasztalatairól	3
B a r t h a A n t a l: A régészet és a történettudomány együttműködésének kérdései	13
F ü l e p F e r e n c: Az ICOM vezetőszerveinek párisi tanácskozásáról	34
K á d a s i L á s z l ó: A Bács-Kiskun-megyei múzeumok helyzetének alakulása a tanácsi irányítás alatt	40
B é n i M i k l ó s n é: Múzeum és új közönség	51
K a t o n a I m r e: Az Európai Kerámiaművészet kiállítás előkészítése és forgatókönyve	55
K i s s Á k o s: A magyarországi evangélikus egyház gyűjteményi szakkonferenciájáról	78
H o r v á t h T i b o r: A Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum nemzetközi tudományos ülésszakáról	81
U z s o k i A n d r á s: A Budapesti Történeti Múzeum állandó kiállításai a budai Várpalotában	94
C s a t k a i E n d r e: Levéltári kutatás, művészet-, történeti kutatás	112
K a p u s i A n d r á s: Az egyházi gyűjteményekről	120
Külföldi szemle	128
Hírek, események	134

INHALT:

E s t i, B.:	Die Erfahrungen der Jubiléumsausstellungen „Ungarische Räterepublik“	3
B a r t h a, A.:	Die Fragen des Zusammenwirkens der Archeologie und der Geschichtswissenschaft . .	13
F ü l e p, F.:	Über Beratungen der Leitorgane der ICOM in Paris	34
K á d a s i, L.:	Über die Entwicklung der Museen im Komitat Bács-Kiskun unter der Leitung der Komitatsrates	40
B é n i, Gy.:	Die Museen und ihre Besucher von Heute . .	51
K a t o n a, I.:	Die Vorbereitungen und das Drehbuch der Ausstellung „Europäische Keramik-kunst“	55
K i s s, Á.:	Eine Fachkonferenz über die Sammlungen der ungarischen evangelischen Kirche	78
H o r v á t h, T.:	Die internationale wissenschaftliche Sitzungperiode des Ostasiatischen Kunsthistorischen Museums „Franz Hopp“	81
U z s o k i, A.:	Die Ausstellungen des Budapestes Geschichtlichen Museums in Burgpalast zu Buda	94
C s a t k a i, E.:	Archivforschung, kunstwissenschaftliche Forschung	112
K a p u s i, A.:	Das Organisieren der kirchlichen Sammlungen	120
	Auslandsrevue	128
	Nachrichten, Begebnisse	134

E SZÁM MUNKATÁRSAI:

E s t i B é l a, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum főigazgatója,

B a r t h a A n t a l, a MTA Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa,

F ü l e p F e r e n c, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója, az ICOM magyar nemzeti bizottságának elnöke,

K á d a s i L á s z l ó, a Bács-Kiskun-megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályának vezetője,

B é n i M i k l ó s n é, a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztályának főelőadója,

K a t o n a I m r e, az Iparművészeti Múzeum osztályvezetője,

K i s s Á k o s, az Iparművészeti Múzeum osztályvezetője,

H o r v á t h T i b o r, az Iparművészeti Múzeum főigazgatóhelyettese, a Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum vezetője,

U z s o k i A n d r á s, a győri Xantus János Múzeum tudományos főmunkatársa,

K a p u s i A n d r á s, a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztályának főelőadója,

J a k a b f f y I m r e, az Iparművészeti Múzeum főkönyvtárosa,

V i l l a n g ó I s t v á n, a Központi Múzeumi Igazgatóság Propaganda Csoportjának vezetője.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

